

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Jižní a Centrální Asie

Jazyky zemí Asie a Afriky

Edita Jiráková

**Etnolingvistické aspekty nejnovějšího vývoje religiozity
v Mongolsku**

**The Ethnolinguistic Aspects of the Latest Religious
Development in Mongolia**

Vedoucí práce: Doc. Jugderin Luvsandorj

2009

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje.

Edita Jiráková

V první řadě děkuji vedoucímu doktorské práce. Děkuji také Veronice Zikmundové za přínosné připomínky a všem informantům za jejich vstřícnost a pochopení, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. Poděkování patří také mojí rodině, která mě během celého studia podporovala. V neposlední řadě děkuji všem, kteří mi pomáhali se zpracováním textu po technické stránce. Závěrem bych ráda poděkovala za možnost spolupracovat při řešení grantu GAČR 405/02/0820, také děkuji nadaci Open Society Fund se sídlem v Praze a Ryochi Sasakawa Foundation za finanční podporu mého výzkumu.

Lidé vztahují ruce k Bohu. Lidé chtějí vztah k Bohu. A chtějí náboženské zážitky. Rozmanití lidé vyžadují rozmanité náboženské zkušenosti. Kdo může říct, že jenom jedna cesta je správná a všechny ostatní mylné?

Wiliam James

Obsah

1 Úvod.....	10
1.1 Členění práce.....	12
1.2 Transkripce a seznam zkratek.....	14
2 Metody výzkumu.....	17
2.1 Úvod.....	17
2.2 Podmínky realizace výzkumu.....	17
2.3 Metody výzkumu.....	18
2.4 Problémy výzkumu.....	18
2.5 Analýza získaného materiálu.....	19
2.6 Cíle výzkumu.....	19
2.7 Problémy terminologické.....	20
2.8 Metody zpracování problematiky z hlediska sociolingvistiky a etnolingvistiky.....	21
3 Náboženství v Mongolsku v historickém kontextu 20. století.....	24
3.1 Mongolská teokratická monarchie 1911 - 1919.....	24
3.2 Počátky mongolského socialismu 1921 - 1928.....	25
3.3 Obrat doleva v letech 1929 - 1932.....	26
3.4 Diktatura Čoibalsana.....	26
3.5 Změna politického režimu - rok 1990.....	27
3.6 Oživení náboženské otázky.....	28
3.7 Zákon o vztahu státu a církve.....	29
3.8 Význam zákona o vztahu státu a církve pro praxi.....	30
4 Stručný historický přehled působení křesťanských misí na území dnešního Mongolska.....	33
4.1 Nestoriánství.....	34
4.2 Giovanni del Plano Carpini.....	36
4.3 Wilhelm de Rubruck.....	37
4.4 Giovanni da Montecorvino.....	38
4.5 Vyhánění křesťanů z Číny.....	39
4.6 Otevření Mongolska v 19. století.....	39
4.7 Resumé kapitoly.....	40
5 Výsledky terénního výzkumu v oblasti nové religiozity v Mongolsku na přelomu 20. a 21. století.....	42
5.1 Masivní příliv misionářů v průběhu 90. let 20. století.....	42
5.2 Přehled v Mongolsku netradičních církví a nových náboženských hnutí, jež se prosadily po roce 1990.....	44
5.2.1 Systematizace sebraného materiálu.....	44
5.2.2 Církev římskokatolická.....	44
5.2.3 Letniční hnutí - Assemblies of God.....	47
5.2.4 Adventisté sedmého dne.....	50
5.2.5 Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů - mormoni.....	51
5.2.6 Moonisté neboli Sdružení Ducha svatého pro sjednocení světového křesťanství neboli Církev sjednocení.....	57
5.2.7 Obnova ruského pravoslavného chrámu.....	60
5.2.8 Fundamentalističtí protestanti.....	62
5.2.9 English Speaking Church.....	70
5.2.10 Resumé kapitoly.....	71
6 Překlady Bible do mongolštiny v průběhu dějin.....	76
6.1 Lingvistika a křesťanské misie.....	76

6.2 Jednotlivé překlady bible do mongolštiny.....	78
6.3 Základní biblické pojmy v období po roce 1990 v Mongolsku	81
6.4 Situace ve Vnitřním Mongolsku.....	82
6.5 Terminologický spor v Číně.....	83
7 Lexikální inovace v souvislosti s křesťanstvím - Jazyk jako agens formující způsob vnímání okolního prostředí.....	86
7.1 Dva moderní překlady Bible do chalchské mongolštiny a jejich překladatelské přístupy	86
7.2 Úloha překladu bible ve společenské komunikaci	89
7.4 Problematika překladu ústředních biblických pojmů a otázka kulturně obsazených termínů.....	92
7.4.1 Bůh.....	94
7.4.2 Hřích, vina.....	103
7.4.3 Spása.....	109
7.4.4 Zlí duchové.....	110
7.4.5 Křtít, učedníci.....	113
7.4.6 Apoštolové.....	116
7.4.7 Dábel a jeho andělé.....	118
7.4.8 Satan.....	121
7.4.9 Ráj.....	124
7.4.10 Písmo.....	129
7.4.11 Peklo.....	132
7.4.12 Království nebeské, pokání.....	134
7.4.13 Evangelium.....	138
7.4.14 Chrám boží, Duch Boží.....	141
7.4.15 Mesiaš, Kristus	146
7.4.16 Prorok.....	147
7.4.17 Nejednotnost přepisů antroponym a toponym v moderních překladech bible do mongolštiny.....	149
7.5 Polemika autorů dvou moderních překladů Bible do mongolštiny.....	150
7.6 Mongolská biblická společnost a Gideon International.....	155
7.7 Ilustrace použití křesťanské terminologie na písňovém materiálu sebraném v rámci terénního výzkumu.....	156
7.7.1 Písně používané v katolické církvi.....	157
7.7.2 Písně používané v Doloo dahi o'driin Adventist su'm.....	161
7.7.3 Písně používané v Mo'nhiin hair cuglaan.....	163
7.7.4 Písně používané v Církvi Ježíše Krista svatých posledních dnů.....	164
8 Závěr.....	167
9 Literatura.....	177
10 Tabulky.....	182

Seznam tabulek

Tab. 1: Překlad pojmu Bůh.....	96
Tab. 2: Překlad pojmu hřích.....	103
Tab. 3: Překlad pojmu vina.....	106
Tab. 4: Překlad pojmu spása.....	109
Tab. 5: Překlad pojmu zlý duch.....	110
Tab. 6: Překlad pojmů křtít a učedníci.....	113
Tab. 7: Překlad pojmu apoštol.....	116
Tab. 8: Překlad pojmů ďábel a jeho andělé.....	118
Tab. 9: Překlad pojmu satan.....	121
Tab. 10: Překlad pojmu ráj.....	124
Tab. 11: Překlad pojmu Boží ráj.....	127
Tab. 12: Překlad pojmu Písmo.....	129
Tab. 13: Překlad pojmu peklo.....	132
Tab. 14: Překlad pojmů království nebeské a pokání.....	134
Tab. 15: Překlad pojmu Evangelium.....	138
Tab. 16: Překlad pojmů Chrám boží a Duch boží.....	141
Tab. 17: Překlad pojmů Mesiáš a Kristus.....	146
Tab. 18: Překlad vybraných antroponym a toponym.....	150
Tab. 19 Seznam informantů.....	182
Tab. 20 Přehled registrovaných náboženských skupin v Mongolsku.....	184
Tab. 21 Přehled zkoumaných významnějších nově příchozích náboženských subjektů v Mongolsku, 2009.....	185

Abstract

Since the collapse of the communist regime in Mongolia in the beginning of 1990, the country opened itself to external world in many various aspects. In this respect, the Christian missionaries became one of the most visible signs of the process of democratization. However, linguistic problems associated with the newly introduced Christian terminology started to play a decisive role soon. During the 90's of the 20th century several Mongolian Versions of New Testament were published, from which the translation made by the Mongolian Bible Translation Committee and another one by J. Gibbens' team are of the greatest importance. These versions are far from having any connection to each other, thus completely dissimilar terminology is applied in both of them. It is my intention through this thesis, to deal with the problems of disunity of the key Biblical vocabulary in the present day Mongolian language. With respect to comprehensiveness, I describe briefly the present state or level of the spread of Christian teaching in the country, where data collected within my field research undertaken in three phases between 1997 and 2002 are used. Considering a cultural and geographical connections, the problems of Christian terminology in China are also mentioned. It is then possible on this basis to make an overview and an analysis of the selected key translational solutions applied in most widespread versions of the modern Mongolian New Testament. Special attention has been paid to the recognition of communicational, ethnolinguistic and sociolinguistic aspects of incorporation of new Christian terminology in Mongolia. Namely the shift of the semantic field of particular words and the question of culturally-loaded terms have been examined.

Abstrakt

Po pádu komunistického režimu v Mongolsku, k němuž došlo v prvních měsících roku 1990, se země v mnoha směrech otevřela vnějšímu světu. Právě příliv křesťanských misionářů se stal jedním z nejviditelnějších příznaků demokratizace země. Velmi záhy začaly významnou roli hrát lingvistické aspekty spojené s nově zaváděnou křesťanskou terminologií. V průběhu devadesátých let 20. století vyšlo v mongolštině několik verzí Nového zákona. Nejvýznamnější je překlad Výboru pro mongolský překlad bible (MBTC) a překlad překladatelské skupiny okolo J. Gibbense. Uvedené verze se liší takřka ve všech směrech a především používají zcela rozdílnou terminologii. V předkládané práci se zabývám nejednotností ústřední křesťanské terminologie v moderní mongolštině. S ohledem na komplexnost práce zařazuji také oddíly věnované historickému přehledu působení křesťanských misionářů a popisu současného stavu šíření křesťanské věrouky v zemi, přičemž se opírám o data shromážděná v rámci terénního výzkumu, který probíhal ve třech fázích v období od roku 1998 do roku 2002. Vzhledem ke geografické a kulturní blízkosti, popisuji v práci mimo jiné i problematiku nejednotné křesťanské terminologie v Číně. Na tomto základě analyzuji vybraná klíčová překladatelská řešení v moderních mongolských překladech Nového zákona. Zvláštní důraz kladu na rozpoznání komunikačních, etnolingvistických a sociolingvistických aspektů přijímání nové křesťanské terminologie v Mongolsku. Všímám si především posunutí významového pole jednotlivých slov a otázky kulturní obsazenosti určitých pojmů.

1 Úvod

Pro svoji doktorskou práci jsem si jako téma zvolila etnolingvistické a sociologické aspekty nejnovějšího vývoje křesťanské religiozity současných Mongolů, jak jsem je zkoumala na přelomu 20. a 21. století. Toto téma pokládám za zajímavé nejen z hlediska moderních dějin, ale především za důležité pro samotnou novou mongolskou společnost, která se zformovala během devadesátých let 20. století.

V práci si kladu za cíl na pozadí vědeckých pramenů a dat sebraných v rámci terénního výzkumu analyzovat nově utvářenou křesťanskou terminologii, její etnolingvistické a sociolingvistické aspekty. Vycházím přitom ze srovnávací analýzy dvou novodobých překladů bible, které vznikly během devadesátých let 20. století. Vzhledem k výrazným kulturním a historickým specifikům mongolského prostředí a s tím souvisejícím specifikům v oblasti jazyka bylo nezbytné, aby ústřední kapitole předcházelo podrobné uvedení do současné situace a historické problematiky šíření křesťanství v této oblasti.

V roce 1990 si Mongolsko po sedmdesátiletém období vlády komunistické strany zvolilo cestu pluralitní demokracie a celospolečenské změny se zásadním způsobem projeví právě v oblasti náboženství. Počátkem devadesátých let byla legalizována činnost mnohých buddhistických klášterů a škol, mimo to svoboda náboženského vyznání umožnila značný příliv misionářů nejrůznějších vyznání do země.

Za tradiční mongolské náboženství lze považovat složitý systém uctívání Nebe, Země a s nimi spojených kultů vládců jednotlivých součástí Přírody. Tento systém je někdy nazýván tengriismem, zpravidla se však vymyká přesné definici a pojmenování. Buddhismus byl na mongolském území znám pravděpodobně již od přelomu letopočtu, avšak většího rozšíření dosáhl pravděpodobně v době od 17. do počátku 20. století. Přestože jsou v historii Mongolska zaznamenány případy rozšíření některých západních náboženství – konkrétně manicheismu a nestoriánského křesťanství – lze říci, že buddhismus a v omezené míře šamanismus můžeme pokládat za tradiční víry na území Mongolska. Ovšem misionáři, kteří do Mongolska přicházejí od počátku devadesátých let 20. století, přinášejí víry, které jsou v mongolském domácím kontextu až na výjimky nové.

Stěžejní část předkládané doktorské práce je věnována zpracování výsledků terénního výzkumu provedeného na poli pronikání a působení nových křesťanských, či z křesťanské tradice vycházejících, náboženských subjektů na území Mongolska a zvláště lingvistických aspektů spojených s tímto novým fenoménem, který se projevuje od počátku devadesátých let 20. století. Výzkum, který jsem v Mongolsku uskutečnila v letech 1997/1998 a poté v letech 2000 a 2002 ukázal, že křesťanské církve, hnutí a jiné formy nových náboženských směrů v Mongolsku získaly pevnou základnu především ve městech, a to většinou mezi mladší generací. Převážnou část misionářů tvoří protestanti a stoupenci nových náboženských hnutí vycházejících z křesťanské tradice. Právě konverze Mongolů k nově přichozím církvím, novým náboženským směrům a hnutím mě přivedla k hlubšímu zamyšlení nad probíhajícím procesem. Jsem přesvědčena, že příčinou, která umožňuje rozsáhlou evangelizaci právě ve městech, je oslabení či úplné zavrnutí tradičního způsobu života nomádů, respektive, že se setkáváme s projevy a důsledky procesu globalizace. Tradiční způsob života nomádů podle všeho neumožňuje evangelizaci tak, jak se to děje v městských aglomeracích. Hlavním důvodem je, že kočovníci jsou silně spjati s přírodou a dokázali skloubit uctívání Přírody a buddhismus takovým způsobem, že poskytuje odpovědi na veškeré jejich existenciální otázky. Přicházející cizinci, kteří životu nomádů nemohou rozumět, si proto těžko získávají jejich důvěru.

Zkoumání vztahu asijských kultur a křesťanského náboženství trpí existujícími mezioborovými bariérami. Podle ruského akademika Lomanova je zkoumání daného tématu přísně rozděleno mezi filology, religionisty a orientalisty, takže hloubka vědomostí a šíře perspektivy jsou nazírány takřka jako vzájemně se vylučující fenomény. Odborníci na problematiku východní Asie se obvykle pohoršují nad naivitou těch filologů a religionistů, kteří se snaží interpretovat východní tradice, aniž ovládají potřebné lingvistické znalosti; naopak filology a religionisté jsou zklamáni „duchem ghetta“ panujícím mezi orientalisty. Lomanov v tomto kontextu píše: „Konflikt mezi 'hloubkou' a 'šíří' zkoumání problematiky Východu jakožto celku je v nejrůznějším stupni přítomen všude tam, kde probíhá orientalistický výzkum.“¹ Na tomto místě chci zdůraznit, že jsem ve svém

---

¹ Lomanov, 2002, s. 7.

bádání přistupovala k problému především z hlediska komparativní filologie, ale zároveň jsem využívala možnosti mezioborových konzultací s odborníky jak z řad religionistů, tak i z oborů etnologie či sociologie náboženství.

1.1 Členění práce

1. V kapitolách 1 a 2 je zahrnut obecný úvod, popis metod práce, její členění a cíle.

2. Aby mohla být názorně popsána problematika oživení náboženské otázky v devadesátých letech 20. století v Mongolsku, bylo nevyhnutelné věnovat jeden z úvodních oddílů práce (kap. 3) popisu osudu náboženství v Mongolsku v historickém kontextu 20. století. Po svržení mandžuské nadvlády v roce 1911 se země na čas otevřela světu a tehdy se v Mongolsku značně otevřely možnosti pro křesťanské misionáře. Koncem dvacátých let, kdy se Mongolsko rozhodlo následovat Sovětský svaz, bylo jen otázkou času, kdy se země opět hermeticky uzavře okolnímu světu. Dnes již vyšlo najevo, jaké zločiny byly za vlády komunistů v Mongolsku spáchány právě v komunitě věřících. Teprve rok 1990 přinesl svobodu náboženského vyznání a spolu s oživením severní formy buddhismu i nové pronikání cizích náboženství. Kromě popisu historických událostí se věnuji i rozboru aktuální situace, a to především problematice nového zákona o vztahu státu a církve, který byl schválen roku 1993.

3. S ohledem na komplexnost jsem do práce zařadila stručný systematizovaný přehled působení křesťanství v mongolské historii (kap. 5). V této části se věnuji popisu historického působení křesťanských misí na území dnešního Mongolska. Vycházím ze záznamů misionářů a historiků a polemizuji s názorem některých misionářů (např. J. Gibbens²) a mongolských konvertitů, že existuje tradice křesťanství v Mongolsku. Domnívám se, že se mi podařilo dokázat, že v Mongolsku o tradici křesťanství hovořit nelze. V průběhu dějin se do Mongolska v různých dobách dostávali křesťanští misionáři, nejednalo se však v žádném případě o proces kontinuální. Proto také nacházíme zmínky o křesťanech v Mongolsku roztroušené výhradně v různých cestopisech, středověkých historických

---

² viz tab.1 - Seznam informantů.

pojednáních či dobových zprávách. Mongolské prameny se o křesťanství zmiňují jen okrajově. Ucelené monografické dílo o historickém působení křesťanství v Mongolsku dosud, podle mých znalostí, nevzniklo.

4. V další části práce (kap. 5) představuji výsledky výzkumu na poli nové religiozity po roce 1990 se zaměřením na nová náboženská hnutí vycházející z křesťanské tradice. Nejprve se snažím popsat, zařadit a systematizovat nejdůležitější a nejvlivnější nemongolské a nebuddhistické náboženské skupiny, které na území Mongolska během posledních téměř dvaceti let zahájily svoji činnost. Pokouším se také vyčíslit členskou základnu těchto skupin a popsat jejich fungování jak na základě zúčastněného pozorování, tak na základě rozhovorů s vůdci skupin nebo konvertovanými členy. Důležité především je, že ve městech dochází k pronikání cizích kulturních prvků a hodnot a k jejich přejímání, ať už se jedná o jevy pozitivní či negativní. Jedním z výrazných rysů tohoto procesu je rozvinutá misionářská činnost různých křesťanských církví či nových náboženských hnutí.

5. V ústřední části práce (kap. 6 a 7) se zabývám problematikou překladu biblické terminologie a to jak na základě pramenů čistě lingvistických a odborných, tak na základě výpovědí samotných překladatelů a věřících. Kladu si za cíl na pozadí vědeckých pramenů a dat sebraných v rámci terénního výzkumu srovnat dva překlady bible, které vznikly během devadesátých let 20. století. Zaměřuji se na to, jak překlady vyhovují potřebám recipientů (tj. zvláště ke křesťanství obrácených Mongolů), resp. který z překladů volí vhodnější překladatelský klíč. Zároveň zkoumám tzv. „adekvátnost“ překladu s ohledem na kulturní obsazenost konkrétních termínů. Ve zmíněné části práce analyzuji v přehledném tabulkovém aparátu centrální biblické pojmy a jejich způsob překladu do mongolštiny, pro srovnání uvádím také překlad do angličtiny a češtiny. Dva novodobé mongolské překlady Nového zákona používají zcela odlišné přístupy, což se projevuje vznikem nové terminologie v případě překladu J. Gibbense a využíváním některých kulturně obsazených pojmů v případě překladu MBTC³. Setkáváme se tedy nejen s procesem přijímání nových náboženství, ale i s problematikou vznikání a přijímání nové náboženské terminologie. Ústřední termíny jsou opatřeny rozborem jejich významového pole, jejich kulturním pozadím, historickým či náboženským kontextem. Tabulkový

³ MBTC – Mongol Bible Translation Committee, viz. 1.2. seznam zkratk.

aparát je dále doplněn o příklady konkrétního použití zkoumaných termínů v písních, které jsem shromáždila v rámci terénního výzkumu v početných křesťanských církvích a hnutích na území Mongolska (kap. 7.7). V tomto aspektu se domnívám, že má práce přináší nejen nové informace a postřehy, ale především materiál, který nebyl dosud mezi mongolisty popsán. V rámci otázek sociolingvistických a etnolingvistických se v ústředních kapitolách zabývám odrazem vzájemného působení nových náboženských směrů a tradiční kultury a společnosti, tedy působení na jazyk, myšlení a terminologii.

6. V závěru shrnuji konkrétní fakta a výsledky plynoucí z materiálu analyzovaného v tabulkovém aparátu. Zároveň formuluji řadu zásadních závěrů týkajících se odrazu působení nově příchozích křesťanských směrů na oblast jazyka a na společnost.

1.2 Transkripce a seznam zkratk

V práci používám jednoduchý přepis azbuky do latinky, kde každé písmeno má svůj ekvivalent kromě měkkého a tvrdého znaku. Místo nich používám krátké vokály, které se vyslovují v živém jazyce⁴ podle zákonů vokální harmonie. Apostrofy označují sémanticky rozlišovací párové fonémy (grafémy) jako například dříve o/ö = o/o', dz/dž = z/z' apod.

Výhoda tohoto způsobu přepisu spočívá v tom, že je jednoduchá a lze ji bez obtíží aplikovat ve všech jazycích v internetové komunikaci. Navíc umožňuje snadný zpětný převod do původní abecedy.

---

⁴ Podle mongolského lingvisty akad. S'. Luvsanvandana se v současné mongolštině vyslovuje namísto měkkého a tvrdého znaku příslušný krátký vokál.

TRANSKRIPCE VYBRANÝCH SPECIFICKÝCH ZNAKŮ

u' = ʏ

o' = ø

z' = з

c' = ч

c = ц

s' = ш

h = х

ye, yo', y = e (pouze před -ий)

yo = ë

yu, yu' = ю

ya, y = я

i = й (podle chalchské výslovnosti ай, ой, эй, уй, үй, ий = ai, oi, ei, ui, u'i, ii)

ii = ы

i, e/o' = ь (před sufixem voluntativu -e = -ya/-yo')

a/o = ъ (před sufixem voluntativu я/-ë = -ya, yo); i (po sykavkách před sufixem voluntativu)

POUŽITÉ ZKRATKY

a. = anglicky

adj. = adjektivum

adv. = adverbium

AOG = Assemblies of God

č. = česky

ČBS = Česká biblická společnost

CEP = Český ekumenický překlad

CICM = Congregatio Immaculati Cordis Mariae

gen. = genitiv

honor. = honorativně

imp. = imperativ

NASB = New American Standard Bible

mo. = mongolsky

MBTC = Mongol Bible Translation Committee

MNT = Mongoliin nevtèrhii toli [č. Mongolský encyklopedický slovník]

MHTTL = Mongol helnii tovc' tailbar toli [č. Mongolský stručný encyklopedický slovník]

soc. = sociativ

subst. = substantivum

ULN = Ulaanbaatar

2 Metody výzkumu

2.1 Úvod

V úvodní části předkládané doktorské práce se zabývám působením těch nebuddhistických náboženských organizací, jež se prosadily v Mongolsku po roce 1990, tedy po změně politického režimu.

Problematiku masivního pronikání nových náboženských směrů jsem začala zkoumat v letech 1997-1998, kdy jsem v Mongolsku absolvovala roční studijní stáž. Jde totiž o velmi zajímavý fenomén, kdy se na určitém území lavinovitě prosazuje nepůvodní náboženství. Zajímavé bezesporu je, že určitá část městského obyvatelstva tyto nově přichozí víry přijímá zdánlivě snadno. Situaci na poli "nové religiozity" v Mongolsku je třeba dlouhodobě sledovat, neboť není vyloučené, že může dojít k pozvolné změně náboženské orientace obyvatelstva, jak tomu ve 20. století bylo například v Jižní Koreji. Roční stáži následovaly tři tříměsíční terénní výzkumy.⁵

Tématem novodobého šíření křesťanství v Mongolsku jsem se zabývala již v roce 2001 ve své diplomové práci, nicméně lingvistické aspekty tohoto působení byly v diplomové práci naznačeny pouze okrajově. Postupně se mi v letech 2000 - 2005 podařilo sesbírat dostatečné množství materiálů, abych mohla podrobněji rozebrat situaci právě s ohledem na aspekty lingvistické.

2.2 Podmínky realizace výzkumu

Údaje, které v doktorské práci uvádím, jsou materiálem, jež jsem shromáždila v období od roku 1998.

Jelikož jsem zkoumání problematiky dané oblasti zahájila již v roce 1998, měla jsem v následujících letech poměrně ucelenou představu o problémech, s nimiž se během shromažďování údajů mohu setkat. Díky kontaktům, jež jsem postupně získávala a udržovala, bylo mé zkoumání v mnohých ohledech snadnější a detailnější, než by tomu bylo v případě neznalosti zkoumaného terénu.

---

⁵ Výzkum za podpory Open Society Fund v roce 2000, dále výzkum podpořený Ryochi Sasakawa Foundation v roce 2002 a v rámci spoluúčasti při řešení grantu GAČR No.405/02/0820 Etnolingvistické a sociolingvistické aspekty komunikace v Mongolsku a jejich praktické použití.

2.3 *Metody výzkumu*

Vzhledem k podstatě zkoumaného problému jsem zvolila kvalitativní typ výzkumu. Nevyhýbala jsem se však zcela ani kvantitativní metodě, kdy jsem některé kvantitativní údaje použila k částečnému ověření svých závěrů získaných kvalitativní analýzou. Teoretickým východiskem mého výzkumu byl kvalitativní výzkum, jak o něm píše A. Strauss a J. Corbinová.⁶

Základními metodami obecného výzkumu působení křesťanských církví, hnutí atd. byly strukturované rozhovory s informanty a zúčastněné pozorování, kombinované se shromažďováním a analýzou textů dané skupiny, se shromažďováním novinových článků a zkoumáním úlohy masmédií v dané problematice.

V ústřední části práce jsem se opírala o primární a sekundární literaturu, tj. překlady náboženských textů do mongolštiny či literaturu vydávanou náboženskými organizacemi jak pro potřeby věřících Mongolů, tak i pro vnitřní potřeby těchto organizací. Dále jsem v rámci terénního výzkumu zaznamenávala nově vznikající náboženské písňe, které jsem použila v lingvistické analýze.

Seznam informantů je uveden v Tab.1.

2.4 *Problémy výzkumu*

Sbírání dat, jemuž jsem se v roce 2000 a 2002 věnovala vždy po dobu tří měsíců, se ukázalo jako velmi složitá a psychicky náročná činnost. Narážela jsem neustále na nejrůznější problémy, jakými byla například neexistence adres v Ulaanbaataru, resp. v celém Mongolsku, což značně problematizovalo již samotné nalezení příslušného subjektu. Na ministerstvu spravedlnosti byly náboženské organizace registrované pouze s kontaktním telefonem, který mi nesměl být sdělen.

Často trvalo několik dnů, než jsem danou náboženskou organizaci našla.⁷

⁶ Strauss, A., Corbinová, J., 1999.

⁷ Například Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů měla sídlit, podle údajů od mých informantů, v budově, kde se v minulosti mimo jiné nacházela redakce novin „Arдын эрх“ [č. Lidové právo]. Ukázalo se, že zde již hledaná organizace nesídlí. Podařilo se mi zjistit, do které části Ulaanbaataru se "chrám s cizinci" přestěhoval. Následně jsem zmíněnou městskou část procházela a vypytovala se na nejrůznějších místech. Sídlo hledané organizace se mi podařilo najít naproti restauraci Tuul na náměstí Techniků (mo. Technikijn talbaj). Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů se posléze ukázala

Zároveň se ukázalo, že téma mého výzkumu je záležitostí velmi intimní a citlivou, tudíž mi mnozí informanti odmítali poskytnout jakékoliv informace, prý z obavy abych je neočernila v tisku, či mě záměrně mystifikovali.

Často jsem byla nucena poněkud nepřesně představovat svůj výzkumný záměr, snažila se proto vystupovat jako obdivovatelka misijního úsilí zkoumaných organizací, aby se mi podařilo získat alespoň nějaké relevantní informace.

2.5 Analýza získaného materiálu

Mým cílem bylo prezentovat pravdivý popis daného předmětu výzkumu, třebaže nejsou nutně předány veškeré údaje, které jsem zaznamenala. Musela jsem přistoupit k redukování, uspořádání a interpretaci sebraných materiálů.

V části věnované popisu a přehledu nejvýznamnějších křesťanských subjektů na území Mongolska jsem nejprve stručně charakterizovala konkrétní náboženský směr, poté jsem popsala aktuální situaci na mongolském území a použila přepsané části nahraných rozhovorů. Mojí snahou bylo představit co nejobektivněji zkoumanou oblast.

V lingvistické části doktorské práce analyzuji a srovnávám způsob překladu ústředních biblických pojmů ve dvou takřka paralelně vydaných překladech Bible. V analytickém rozboru jsem se snažila postihnout, jaké konotace a kontext mají jednotlivé použité termíny v cílovém jazyce překladů. Velmi často se jedná o buddhistický či dokonce předbuddhistický význam či konotace. V obecné rovině zkoumám kvalitu a adekvátnost jednotlivých překladů s přihlédnutím k jejich lexikální a stylistické formě.

2.6 Cíle výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo zmapovat situaci na poli nové religiozity a shromáždit materiál týkající se terminologických otázek provázejících působení nových náboženských hnutí vycházejících z křesťanské tradice. V průběhu procesu sbírání dat, jejich analyzování, interpretování a integrování jsem se záměrně snažila vyhnout teologickému pohledu.

---

být jako velmi významná v rámci Ulaanbaataru i celého Mongolska. Za podmínek úplné neznalosti lokalizace bylo velmi obtížné vypátrat i takovouto organizaci s rozsáhlou členskou základnou.

Stanovený výzkumný záměr a cíl mého bádání se týká problematiky sociolingvistické, kulturně antropologické, etnolingvistické a problémů historické podmíněnosti či nepodmíněnosti zkoumaného jevu. Cílem tudíž je co nejpřesnější popis situace a především podrobná analýza jazykového aspektu.

2.7 Problémy terminologické

V oblasti *nové religiozity* neexistuje jednotná terminologie, proto jsem se musela při analýze shromážděných dat rozhodnout, jakou terminologii budu pro zkoumané jevy používat. Různí badatelé používají různá označení pro tutéž náboženskou skupinu.

Přibližně od konce padesátých let dochází v rozvinutých průmyslových zemích euroamerického prostoru k významným změnám, jejichž součástí byly také posuny v oblasti náboženského života. V tomto období zde začalo působit množství náboženských skupin nejrůznějších orientací.

Český religionista Dušan Lužný v této souvislosti uvádí: "Religionisté a sociologové náboženství, snažící se tyto nové formy náboženského života popsat a analyzovat, pro ně užívají různá označení (např. alternativní religiozita, netradiční náboženství, nová spiritualita, nová religiozita) nejčastěji však výrazy *nová náboženská hnutí* a *nová náboženství*. Termín *nová náboženská hnutí* se objevil v sociologické literatuře sedmdesátých let jako nástroj označení některých kontroverzních náboženských skupin té doby. Šlo především o skupiny, které si získaly prostřednictvím masmédií největší pozornost veřejnosti - tedy Boží děti, hnutí Háre Kršna, Církev sjednocení, Transcendentální meditaci a Scientologii. Výraz *nová náboženská hnutí* se stále užívá v odborné literatuře nejčastěji, avšak vedle něj se uplatňuje též obecnější *nová religiozita*, jež zahrnuje i nové posuny v tradičních církvích."⁸

O systematictější utřídění nově vzniklých náboženských hnutí se u nás pokusil také Odilo I. Štampach. Ten ovšem všechna hnutí souhrnně nazývá *sekty*⁹. Štampach rozděluje tyto skupiny na *křesťanské sekty* (kam zařazuje různá společenství křesťanů bez církve, letniční sbory, Církev adventistů sedmého dne atd.), *sekty na pomezí křesťanství* (např. Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů, Svědky Jehovovi, Církev sjednocení),

⁸ Lužný, D., 1997, s.21

⁹ Štampach, O., 1992.

sekty a společnosti vycházející ze západního esoterismu (kam řadí tradici rosikruciánství, hermetismu, svobodných zednářů, esoterismu, okultismu a magie a konkrétně hnutí New Age, Scientologickou církev a satanismus) a *sekty a společnosti orientálního původu* (např. Bahá'í, jóga, hnutí Haré Kršna aj.).

Z uvedeného je zřejmé, že jednotná terminologie v této oblasti neexistuje. Já jsem se ve své práci přiklonila k použití termínu nová náboženská hnutí k popisu náboženských skupin nejrůznějších náboženských orientací, jež nejsou tradičními církvemi a začaly působit v nedávné minulosti. Pojem sekta má v našem jazykovém povědomí negativní odstín, proto jeho použití v daném významu nepokládám za vhodné.

2.8 Metody zpracování problematiky z hlediska sociolingvistiky a etnolingvistiky

Během výzkumu v oblasti nové religiozity v Mongolsku devadesátých let 20. století vyvstala jako nanejvýše důležitá otázka překladu biblické terminologie do mongolštiny. Aby bylo možné podrobně zkoumat otázky lingvistické, musela jsem tuto, ač nejpodstatnější kapitolu své doktorské práce, zařadit jako poslední. Důvodem především bylo, že pro pochopení specifických lingvistických problémů je zapotřebí nejprve proniknout do obecné problematiky, nejen co se aktuálního stavu nové religiozity týče, ale i co se týče obecného zmapování historických jevů, a to takovým způsobem, aby mohly být otázky spojené se vznikající biblickou terminologií názorně představeny.

V jazykové analýze moderní biblické terminologie v mongolštině vystupuje do popředí etnolingvistika a sociolingvistika, tedy vztah jazyka a společnosti. Lingvistická antropologie, jejíž součástí je sociolingvistika, je podoborem antropologie (tedy lingvistika v rámci Boasovského paradigmatu antropologie) a je empiricky orientovaným oborem, který zkoumá kulturu skrze jazykové projevy. Antropolog Alessandro Duranti působící na Kalifornské univerzitě definoval lingvistickou antropologii jako interdisciplinární studium jazyka jako kulturního zdroje a mluvy jako kulturní praxe.¹⁰ Z hlediska metody se interdisciplinarita projevuje

¹⁰ Duranti, A., 1997, s.12.

kombinováním metod z oblasti lingvistiky, sociolingvistiky a antropologie.

Některé z významných teoretických aspektů shrnul Z. Salzman ve svém *Úvodu do lingvistické antropologie* z roku 1996. Patrně nejznámější hypotézou sociolingvistiky je Sapir-Whorfova hypotéza, tedy lingvisticko-antropologická teze, podle níž je pojetí reálného světa vystavěno na jazykových zvyklostech konkrétní dané komunity, jež pak předurčují určitý výběr interpretace reality – žijeme tedy bez velké nadsázky v jiných světech. S touto zřejmě nejslavnější teorií kořenící v jazykovém relativismu přišel americký strukturalistický lingvista Edward Sapir ve 30. letech 20. století. (Nechal se inspirovat zjištěními svého učitele, proslulého antropologa Franze Boase, jenž si povšiml, že indiánské jazyky se značně odlišují od indoevropských dokonce i ve vyjadřování stejných reálií.) Se Sapirovou prací přišel do kontaktu Benjamin Lee Whorf a následně jeho úvahy prohloubil a radikálně rozpracoval. Názor většiny antropologů a lingvistů na jejich závěry, jež vešly ve známost jako Sapir-Whorfova hypotéza, je však dnes poněkud skeptický, protože myšlení není zcela redukovatelné pouze na jazyk a řada významů může být vyjádřena neverbálními či mimojazykovými prostředky.

Je však v dnešní době neoddiskutovatelným faktem, že jednotlivé jazyky jednoznačně odrážejí kulturu a prostředí těch, kteří jimi mluví. Moderní sociolingvistické školy otevřely dosud zcela opomíjená témata zkoumání, jako je například role symbolického chování v sociálním životě, vztah jazyka a rituálu apod.

Při zkoumání a analyzování způsobu přenosu nepůvodního náboženských konceptů do cílové kultury je potom výzkum na poli sociolingvistiky nezastupitelný. Především se v daném ohledu jedná o analýzu významového rámce použitých slovních obrátů, jejich kulturní obsazenost, resp. jejich automatické ztotožňování s původními koncepty v cílové kultuře.

Počátky etnolingvistiky, resp. etnografie komunikace spadají do 60. let 20. století a za jejího zakladatele je považován D. H. Hymes. Etnografie komunikace se soustřeďuje na porozumění a vysvětlení zákonitostí volby určitého komunikačního chování, zároveň se snaží odhalit pravidla, jimiž se komunikace řídí.¹¹ V tomto aspektu se v práci snažím odhalit motivaci

¹¹ Hymes, 1972, s. 35-71.

některých změn v jazykovém vyjádření některých buddhistických reálií, jež jsou jak dokládá uváděná analýza, motivovány příchodem křesťanských misionářů do Mongolska po roce 1990.

Významným v kontextu zkoumaných biblických překladů je indexikalita – pojem fenomenologické sociologie, kterým je označován předpoklad, že všechny projevy společenského života (tedy i jazyk či řeč) mají indexikální charakter, což znamená, že je možné pochopit jejich význam jen v konkrétním situačním kontextu. Opakem indexikality je objektivita – objektivní jsou zejména takové výrazy, s nimiž pracuje věda: pojmy jsou „očištěny“ od kontextových významů a popisovány jsou ty jejich vlastnosti, které jsou obecné, tedy bezkontextové, neindexikální.

V této práci používám označení kulturně obsazený termín/pojem, jehož opakem je nepříznačový pojem, resp. kulturně neobsazený pojem/výraz.

V lingvistickém oddílu práce vycházím především z pramenů lingvistických, jakými jsou vícejazyčné slovníky, výkladové slovníky, pojednání o významu a původu některých slov apod. Analytická část práce je doplněna informacemi jak z písemných materiálů vydávaných náboženskými organizacemi (tj. bulletinů a letáků vydávaných především Mongolskou biblickou společností), tak záznamy z interview či osobní korespondence s překladateli dvou konkurenčních verzí Nového zákona. Vyústěním celé etnolingvistické a sociolingvistické problematiky je přepis a analýza křesťanských písní shromážděných v rámci terénního výzkumu, na nichž je problematika neustálené biblické terminologie transparentně odhalena. Veškeré tyto materiály spolu s poznatky ze zúčastněného pozorování se staly stavebním kamenem ústředního oddílu předkládané doktorské práce.

3 Náboženství v Mongolsku v historickém kontextu 20. století

3.1 Mongolská teokratická monarchie 1911 - 1919

O období konce devatenáctého století a začátku století dvacátého oxfordský historik a orientalista C.R. Bawden uvádí, že docházelo k postupnému rozpadu Mandžuské říše, již bylo Mongolsko součástí. V Mongolsku neustále probíhala řada protimandžuských povstaleckých akcí, které vyvrcholily v prosinci 1911 vyhlášením autonomie Mongolska. Dočasně ustanovená vláda vyhlásila nezávislost a konec mandžuské nadvlády nad Mongolskem. Bylo založeno pět ministerstev a nejvyšší představitel mongolského buddhismu 8. bogdgegén Tibeťan Ngawang Lozang byl zvolen vládcem, odkud kontroloval záležitosti sekulární i náboženské.¹² Grollová a kol. uvádí, že Mongolsko v letech 1911-1918 můžeme označit jako samostatný feudálně - teokratický stát.¹³

Podle australského teologa Hugh Kempa byly nejdůležitějšími misijními společnostmi, které začaly na přelomu 19. a 20. století pronikat na území tzv. Vnějšího Mongolska, London Missionary Society (č. Londýnská misijní společnost), China Inland Mission (č. Čínská vnitrozemská misie), Scandinavian Alliance Mission (č. Skandinávská společná misie) později přejmenovaná na The Evangelical Alliance Mission (č. Evangelická společná misie), Swedish Missionary Society (č. Švédská misijní společnost) a Ruská biblická společnost.¹⁴

Od roku 1911 až do roku 1922 se politická situace v Mongolsku několikrát změnila. Roku 1915 byla uzavřena třístranná smlouva v Kjachtě, která uznala území dnešního tzv. Vnějšího Mongolska za vnitřně autonomní stát pod správou Číny.¹⁵ Roku 1919 Čína poslala do Mongolska armádu vedenou generálem Sü Šu-čeng a v únoru 1920 se v Urze (dnešním Ulaanbaataru) konala slavnostní ceremonie uznání čínské nadvlády. Bawden uvádí, že ihned poté bylo zrušeno zmíněných pět mongolských ministerstev, mongolská armáda byla demobilizována a 8. bogdgegén se ocitl

¹² Bawden, C. R., 1968, s.195.

¹³ Grollová, I. a kol., 2000, s.183.

¹⁴ Kemp, H. P., 1997, s. 30-65.

¹⁵ Okladnikov, Bira, 1983, s.272.

v domácím vězení. Zároveň se v únoru 1920 sjednotily dvě v té době existující revoluční buňky v Urze a tím vznikla Mongolská lidová strana, která si v té době kladla za cíl nejen dosažení suverenity, nýbrž mezi jiným i obranu buddhistické víry.¹⁶ Sanders, mongolista a lektor na katedře mongolistiky University of London, který věnoval moderním dějinám Mongolskou rozsáhlou publikaci *Mongolia, Politics, Economics and Society*, uvádí, že v říjnu téhož roku vstupuje na mongolskou scénu baron von Ungern - Sternberg. V únoru 1921 se Ungernova bělogvardějská vojska dostala do Urgy a 8. bogdgegén byl znovu dosazen na trůn. Situace byla v té době natolik nepřehledná, že Mongolové vítali barona von Ungerna jako osvoboditele, aby ho po několika měsících zatracovali jako tyrana a okupanta. V březnu 1921 se konalo první zasedání Mongolské lidové strany v exilu v Kjachtě, kde byla zvolena provizorní mongolská vláda a sovětské Rusko bylo požádáno o poskytnutí pomoci v urovnání situace v Mongolsku.¹⁷

3.2 Počátky mongolského socialismu 1921 - 1928

6. července 1921 vstoupila sovětská vojska do Urgy, 11. července byla sestavena mongolská lidová vláda a opět vyhlášena nezávislost. 8. bogdgegén zůstal až do své smrti v květnu 1924 v čele státu, přišel však o veškerá podstatná práva. Téhož roku byla vyhlášena ústava a Mongolská lidová republika. Hlavní město bylo přejmenováno na Ulaanbaatar [č. Rudý bohatýr] a Mongolská lidová strana na Mongolskou revoluční lidovou stranu. Roku 1926 byl schválen zákon o oddělení církve od státu.¹⁸

Samotná smrt bogdgegéna ještě neznamovala zahájení útoku proti buddhismu. Během prvních let existence Mongolské republiky byl tlak na církve omezen na rapidní zvýšení daní z majetku klášterů, nicméně církve stále měla značné příjmy z dopravy, obchodu, poskytování finančních půjček a z milodarů. Bawden o tomto období uvádí, že v letech 1924-1927 opustilo kláštery více než dvanáct tisíc mnichů, nicméně celkový počet mnichů trvale rostl. Nehledě na proklamovaný socialismus Mongolsko v této době zažívalo rozkvět soukromého kapitálu, přicházely zahraniční investice, kupříkladu až do roku 1928 švédská YMCA provozovala v Ulaanbaataru školu a

¹⁶ C. R. Bawden, 1968, s.209.

¹⁷ Sanders, A. J. K., s.1987, 17.

¹⁸ Grollová I. a kol., 2000, s.184.

nemocnici.¹⁹

3.3 Obrat doleva v letech 1929 - 1932

Období přelomu dvacátých a třicátých let bylo poznamenáno výraznými změnami nejen v komunistickém Rusku, ale i v bratrském Mongolsku. Sander popisuje zmíněné období takto: „Sedmý sjezd Mongolské lidové strany odsoudil politické vedení minulých let, velmi pravděpodobně v návaznosti na podobné události v Sovětském svazu. Strana změnila kurz o sto osmdesát stupňů: byli vystěhováni cizí obchodníci, byl konfiskován majetek bývalé aristokracie, která byla v Mongolsku mnohem méně koherentní a početná než církve, byla zahájena kolektivizace. Církve byla v tomto období zbavena práva půjčovat peníze, vlastnit soukromý majetek a přijímat nové žáky.“²⁰

3.4 Diktatura C'oibalsana

Na zasedání Ústředního výboru strany roku 1932 delegáti prohlásili minulé čtyři roky za nebezpečné levičáctví a vyhlásili nový směr politiky. Je zajímavé, že v letech 1933 až 1936 byli mniši vyzváni k tomu, aby se navrátili do klášterů. Bawden uvádí, že se oživila činnost více než tři set klášterů a buddhistická církev opět nabyla práva přijímat žáky mladší osmnácti let.²¹

Rok 1935 přinesl zásadní a nevratnou změnu - do Mongolska ohroženého možnou japonskou invazí přišla sovětská vojska. Zároveň v zemi zesílil vliv SSSR, vedeného v té době J. V. Stalinem. C'oibalsan, který se mezi lety 1936 a 1939 zbavil veškerých svých oponentů a stal se jediným vůdcem země, zahájil kampaň proti církvi. Bawden označuje rok 1939 za rok, kdy buddhistická církev v Mongolsku přestala fyzicky existovat.²²

Kláštery byly nejprve přeměněny na zájezdní hostince, obchody či školy, později byla většina z nich spálena či jinak zničena, aby v zemi nezbyla ani památka po původním náboženství, které odporovalo ateistické podstatě komunismu. Za oběť padlo i množství vzácných knih, jež byly v klášterech přechovávány. Vyšší mniši byli fyzicky likvidováni, mniši na

¹⁹ C. R. Bawden, 1968, s.260-273.

²⁰ Sanders, A. J. K., 1987, s. 21.

²¹ Bawden, C. R., 1968, s.358.

²² Ibid, s.360.

nižším stupni klášterní hierarchie a většina mladších mnichů byla zatčena, umístěna do táborů, ti šťastnější byli "pouze" přinuceni odejít z klášterů a začít pracovat "pro blaho" socialistické společnosti. Fakticky tedy došlo ke zničení center vzdělanosti a zániku většiny inteligence.

Sven Hedin v cestopise *Z Pekingu do Moskvy* píše, že v obdobné situaci jako mongolský buddhismus se ocitl jak šamanismus, který praktikovali především nemongolské národnosti žijící na mongolském území, tak i islám, který vyznávají Kazaši obývající západní oblasti dnešního Mongolska. Neblahý osud postihl i zahraniční misijní spolky, které v Mongolsku působily ještě ve dvacátých letech.²³

3.5 Změna politického režimu - rok 1990

Mongolští historici Zambalsu'ren a Nu'udel se v monografické publikaci věnované nejnovějším mongolským dějinám zabývají obdobím počátku devadesátých let 20. století. Uvádějí, že pod vlivem událostí v sovětských satelitních státech a pod vlivem rostoucí nestability v samotném Sovětském svazu, bylo 10. prosince 1989, kdy se konala oslava Dne lidských práv, formálně založeno Mongolské demokratické sdružení, do jehož čela se postavil Sandz'aau'rengijn Zorig.²⁴ Oslavy se zúčastnilo asi dvě stě lidí, kteří nesli nápisy "Pryč s byrokratickým útlakem" a "Ať žije perestrojka a glasnost". První větší demonstrace se konala na Su'hbaatarově náměstí 21. ledna 1990, v den, na který připadá výročí Leninových narozenin. Následující dny proběhly další demonstrace, kterých se účastnilo stále větší množství lidí. 4. května se Mongolské demokratické sdružení rozhodlo zahájit protestní hladovku před budovou parlamentu u sochy Su'hbaatara na stejnojmenném náměstí. Tři dny poté prezident Batmo'nh, jenž zastával tento post od roku 1984, oznámil rozhodnutí politbyra rezignovat. V následujících dnech probíhalo zasedání Ústředního výboru strany, kde bylo zvoleno nové politbyro a bylo zorganizováno mimořádné zasedání *Velkého lidového huralu*. Přímý přenos prvního otevřeného zasedání nového politbyra vysílala státní televize. Na tomto zasedání byl zrušen 82. článek ústavy, který zaručoval vládu jediné komunistické strany v zemi. První svobodné volby se konaly v červenci 1990. V těchto volbách, podle předpokladů, zvítězila komunistická strana. Jedním z důvodů, proč se

²³ Hedin, S., 1925, s.108.

²⁴ V roce 1998 byl za doposud nevyjasněných okolností zavražděn.

neuplatnila žádná demokratická strana, bylo, že okamžitě po uvolnění politického režimu (resp. na základě zákona, který byl schválen 16.5.1990) vzniklo v Mongolsku bezpočet nejrůznějších politických stran, takže jedinou kompaktní a výraznější stranou zůstala i nadále Komunistická strana Mongolska. Přesto však můžeme rok 1990 pokládat za rok, kdy si Mongolsko zvolilo cestu demokracie. Začaly svobodně vycházet nejrůznější tiskoviny, objevila se svoboda slova a také ekonomická reforma. Během let 1991-1992 byla z Mongolska stažena sovětská vojska.²⁵

3.6 Oživení náboženské otázky

Již během roku 1990 se začaly veřejně objevovat hlasy, volající po svobodě náboženského vyznání. Jasper Becker píše, že Svaz mladých lámů, požadoval již v prvních měsících roku 1990 změnu ústavy, aby zaručovala náboženskou svobodu. Svaz mongolských věřících žádal zavedení povinné výuky náboženství ve školách.²⁶ Nová ústava Mongolské republiky, která zaručovala kromě jiného svobodu náboženského vyznání, byla přijata 13.ledna 1992. S přechodem k demokracii tedy souvisí i oficiální uznání mongolského buddhismu jakožto jednoho z důležitých jednotících prvků mongolské identity. Zároveň se na základě deklarované svobody a demokracie v Mongolsku začala prosazovat i jiná než buddhistická víra. Pomineme-li sunnitský islám, který neoddělitelně patří a patřil k menšině Kazachů, žijících v západním Mongolsku, převážně v ajmacích Hovd a Bayan O'lgii a lokální působení šamanismu, začaly se v Mongolsku prosazovat především protestantské sbory, shromáždění a nová náboženská hnutí vycházející z křesťanské tradice.

Při zkoumání výsledků práce misionářů, bylo prvotně nutné rozlišit dvě skupiny misionářů, skupinu těch, kteří přišli založit sbor či jiné centrum dané víry, a druhou skupinu těch, kteří se usadili (často s celými rodinami) kdesi ve stepi, pokouší se zde pěstovat různé plodiny a snaží se "ukazovat lásku Boží Mongolům žijícím v okolí". Ukázalo se, že první skupina misionářů je v každém ohledu početnější a ve svém záměru úspěšnější. Podle mých poznatků, se Mongolové žijící kočovným způsobem života jen těžko vyrovnávají s tím, že se cizinci snaží přizpůsobit jejich tradičnímu způsobu života. Sami Mongolové totiž na svém životě nic zvláštního nespatřují a

²⁵ N. Zambalsu'ren, C. Nu'udel, 1999, s. 17-26.

²⁶ Becker, J., 1992, s.47.

západní kultura se jim nejeví jako prázdná, povrchní a vyčerpaná, jak tomu často je u misionářů, kteří se takovýmto aktem splnutí s přírodou snaží najít něco z toho, co jim jejich vlastní civilizace nemůže poskytnout. Osobně se domnívám, že Mongolové žijící ve stepi nemohou motivace cizinců - misionářů chápat a naopak se jim takovíto lidé zdají být nedůvěryhodní, také proto, že jsou pro ně nepochopitelní.

3.7 Zákon o vztahu státu a církve

Období feudálně - teokratické monarchie z let 1911-1918 bylo vystřídáno léty rebelie, poté čínskou okupací, která byla vzápětí vystřídána okupací Ungernových bělogvardějců. Období 1921-1924 představovalo počátky mongolské suverenity, kdy 8. bogdgegén zůstával oficiálním nejvyšším představitelem země, faktickou vládu však měla v rukou lidová vláda. Smrt 8. bogdgegéna v roce 1924, následné vyhlášení republiky a přijetí nové ústavy předznamenaly budoucí události. Bawden uvádí, že zákon o oddělení církve od státu byl přijat roku 1926, roku 1934 byl revidován. Od roku 1939 tento zákon de facto ztratil smysl, jelikož církve byla fakticky zlikvidována.²⁷

Současný zákon o vztahu státu a církve byl schválen až 19. listopadu 1993. Dle litery zákona platí, že: "Na základě úcty k jednotě mongolského lidu a k historické kulturní tradici bude stát ctít v Mongolsku buddhistické náboženství nad všechna ostatní." Dále zákon zakazuje vykonávat náboženským organizacím politické aktivity náležící státní moci, účastnit se takových aktivit a financovat je. Zákon také zakazuje využívat autority náboženství a religiozity obyvatelstva v zájmu politických stran, organizací... Zakazuje šířit náboženství a provádět jeho výuku mimo sídlo náboženské organizace, s výjimkou buddhismu, islámu a šamanismu. Toto ustanovení však bylo zrušeno novelou zákona z roku 1994. Doposud platí ustanovení zákona o zákazu organizování náboženské výuky ve státních vzdělávacích zařízeních. Dále se zákon zabývá formálními podmínkami založení náboženské organizace na území Mongolska. Podle původního zákona bylo zakázáno provádět náboženskou agitaci osobám s cizím občanstvím a osobám bez občanství. Toto ustanovení však bylo také zrušeno novelou z 14.1.1994.

²⁷ Bawden, C. R., 1968, s.358-360.

3.8 Význam zákona o vztahu státu a církve pro praxi

Na prvním místě je zcela zřejmé, že po roce 1990 se dostalo mongolské severní formě buddhismu rozsáhlých práv a privilegií. Je očividné, že se tak stalo především z toho důvodu, aby mongolský stát upevnil svoji státnost a národní jednotu. Severní buddhismus tedy po mnohých desetiletích zaujal velmi důležitou pozici v zemi. Během devadesátých let minulého století se začaly v Mongolsku obnovovat buddhistické kláštery, část mnichů, kteří byli v mládí nuceni opustit duchovní cestu se vrátila do klášterů. Nehledě na tento fakt, se během posledních let ukázalo, že návrat buddhismu na místo, které mu bylo opět ve společnosti přisouzeno, nebude jednoduchý.

Ještě před tím, než byl přijat první zákon o vztahu státu a církve, byla v Mongolsku založena první desítka převážně protestantských sborů. Mezi první však patřila také některá nová náboženská hnutí, jako Assemblies of God (letniční hnutí). Výhodou, kterou shromáždění, sbory a nová náboženská hnutí měly a doposud mají vůči mongolské severní větvi buddhismu, je, že oslovují své přívržence v jejich mateřtině, tedy v mongolštině. "Všechny tyto náboženské organizace tedy fakticky fungovaly v Mongolsku po dobu několika let ilegálně."²⁸ Paní Elizabeth Hart²⁹ - britská zaměstnankyně International Support Service v Mongolsku - mi v srpnu 2000 k situaci řekla: "Nelze říci, že by se po přijetí zákona situace v dané oblasti zásadně zlepšila. Misionáři dodnes nemají možnost přicestovat do Mongolska pouze s misijním cílem. Každý misionář, aby získal vízum, musí být v Mongolsku oficiálně zaměstnán v nějaké organizaci. Na počátku devadesátých let byla vláda poměrně vstřícná vůči křesťanství, avšak dnes je situace jiná." Podle E. Hartové, to může být zapříčiněno tím, že do Mongolska přicházelo velmi mnoho lidí, kteří chtěli zakládat své sbory či shromáždění. Každopádně situace se, podle jejích slov, stále zhoršuje v neprospěch misionářů. Poté co byl schválen zákon o vztahu státu a církve v roce 1993, se demokratická vláda snažila aplikovat stále nové novely zákona, ty však měly, jak tvrdila paní Hart, zvýhodňovat buddhismus. Naposledy se situace vyhrotila v listopadu 1999, kdy měl být schválen návrh novely zákona, podle které musí mít registrovaná náboženská organizace minimálně 500 členů, musí mít vlastní sídlo atd. Tyto změny by způsobily

²⁸ Zambalsu'ren, Nu'udel, 1999, s. 93.

²⁹ Elizabeth Hart viz tab.1 - Seznam informantů.

problémy mnohým církvím, sborům, shromážděním, hnutím či společenstvím. Situace je totiž taková, že většina výše zmíněných entit využívá pronajaté prostory a část subjektů nemá ani nutný počet členů. Elizabeth Hart uvedla, že misionáři bojovali i proti původnímu zákonu, který ve skutečnosti nebyl nikdy respektován a byl velmi omezující. Nicméně listopadová novela z roku 1999 přijata nebyla také proto, že se v dané věci angažovala ambasáda Spojených států amerických v Mongolsku. Hartová tvrdí, že ambasáda USA argumentovala tím, že v případě přijetí novely by došlo k porušení základních lidských práv a svobod.³⁰

Je zřejmé, že buddhističtí mniši cítí určitý odstup od laiků, stejně jako laikové cítí odstup od mnichů. Důvodem je především používáním tibetštiny při obřadech a ostatních rituálech. Stále častěji se tudíž objevují názory, že by se jazykem buddhistických obřadů v Mongolsku měla stát mongolština. Podobné reformní tendence se objevily ve vztahu k buddhismu v Mongolsku již v minulosti a kulminovaly na počátku 20. století, kdy polovina mužské populace celé země prošla klášterní výchovou³¹ a kočovníci spolu s noiony (stepní aristokracií) chápali neudržitelnost daného stavu. Mezi lidem kolovaly skazky o šarlatánských lámech a povinné daně, které klášterům museli platit pastevcí, se stávaly důvodem k nenávisti. Dozrával čas reformování, který však byl přerušen revolucí roku 1921 (jež snad byla úspěšná také proto, že slibovala omezení útisku lidu ze strany klášterů Gelugpy.³²

Na počátku devadesátých let se buddhismus v Mongolsku po dlouhých letech vlády komunistické strany začal vracet na místo, jež mu historicky náleželo, bohužel povětšinou v předrevoluční podobě. Dlouhé období socialismu způsobilo, že převážná většina Mongolů se na počátku 90. let 20. století hlásila k ateismu. Mladší generace Mongolů, která začala přicházet

³⁰ Záznam z interview s E. Hartovou v červenci 2002.

³¹ „V roce 1921 bylo na území dnešního Mongolska asi 700 velkých klášterů a více než tisíc malých, počet lámů činil asi 113 000.“ In: Bawden, C. R., 1968, s. 160.

³² „Gelugpa (dosl. 'sekta ctihodné řehole') je historicky nejmladší sektou tibetského buddhismu, nepřesně nazývaného lamaismem. Congkhapa (1357-1419), její zakladatel, uložil svým stoupencům strohou klášterní disciplínu a celibát, navenek je pak odlišil žlutými čepicemi (odtud žlutá víra). Roku 1577 se sešel tu'metský kníže Altan han v Jižním Mongolsku s v pořadí třetí hlavou 'žluté sekty' So'nam Gjamchem a udělil tomuto převtělenci bódhisattvy Avalokitešvary titul dalajláma (mo. dalai lam - č. oceán lama, volně překládáno jako oceán vědění). Brzy přijala 'žlutou víru' i ostatní mongolská knížata. Od pol. 17. století se Gelugpa stala za podpory mandžuské dynastie, okupující Čínu, vládnoucí tibetskou církví.“ In: Grollová, I., 2000, s.146.

do kontaktu s buddhismem nerozuměla ani rituálům, ani tibetským textům.

V posledních letech začaly v tisku vycházet články o základech buddhismu, státní televize vysílá programy zaměřené na vysvětlování principů buddhismu a v rozhlase se objevují přenosy z buddhistických obřadů, všechny tyto skutečnosti ukazují, že nastíněný problém je reflektován buddhisticky orientovanou částí společnosti, která usiluje o změnu.

Misionáři si stěžují, že je zákon staví oproti buddhismu do znevýhodněné pozice. Ovšem na druhé straně vysílá v Mongolsku americko-mongolská evangelizační televizní stanice Eagle TV. Existují několikery "křesťanské" noviny (např. Agape či Sain medee [č. Dobrá zpráva], od 1. dubna 1994 vysílá evangelizační rozhlasová stanice Mo'nhiin us [č. Věčná voda].

4 Stručný historický přehled působení křesťanských misí na území dnešního Mongolska

Pohled na současnou situaci misionářů v Mongolsku vyvolává množství otázek. Poměrně zajímavou otázkou je, zda se v případě pronikání křesťanství na území stepních kočovníků jedná o zcela nový fenomén a zda ve světle současných tendencí lze hovořit o tradici křesťanství na území dnešní Mongolské republiky. Jak uvidíme, některé křesťanské církve působily mezi středověkými Mongoly, avšak hovořit o kontinuální křesťanské tradici v tomto regionu nelze.

Křesťanští misionáři, kteří do Mongolska přišli po roce 1991, a v posledních letech již i samotní mongolští konvertité, pociťují napětí s většinovou tradičně buddhisticky orientovanou společností, a snaží se proto křesťanskou tradici v mongolských zemích zdůrazňovat. Domnívám se však, že hovořit o tradici křesťanství v Mongolsku je ve všech ohledech nepodložené. Je sice pravdou, že Mongolsko bylo a je místem prolínání různých kultur. Již samotná geografická poloha země k takovému míšení vlivů vybízí. V dějinách tedy na území dnešního Mongolska působily kulturní vlivy středoasijské, perské, čínské, evropské a sibiřské. V oblasti náboženství se tyto vlivy projevíly přítomností šamanských kultů, manicheismu, křesťanství, buddhismu i islámu. Ačkoli některé z těchto cizích učeních v Mongolsku zapustily hluboké kořeny a některé byly místním obyvatelstvem přetransformovány do nové podoby, v případě křesťanství nelze o tradici hovořit. Otázka působení křesťanství v mongolské historii se ve světle současných misionářských aktivit jeví jako mimořádná.

Na základě historických pramenů jsem se pokusila sestavit stručný přehled působení křesťanství v průběhu mongolských dějin. Důvodem, proč chápu historické působení křesťanství na mongolském území jako velmi důležité pro svoji doktorskou práci, je v první řadě skutečnost, že v současnosti, resp. v letech 1990-2008, se právě křesťanské církve a nová náboženská hnutí vycházející z křesťanské tradice staly velmi populárními pro určitou vrstvu mongolského obyvatelstva a začaly poukazovat na svoji historickou opodstatněnost na dnešním území Mongolů. Mým cílem není vyčerpávající analýza, nýbrž alespoň stručný systematizovaný přehled historických skutečností, jež by mohly napomoci pochopení prvotního

zkoumaného jevu, respektive poukázat na nekontinuitnost působení křesťanství na mongolském území a omezený dopad křesťanské věrouky na mongolské nomády.

4.1 Nestoriánství

Východosyrská církev se osamostatnila od antiošského patriarchátu na základě synodů v letech 410 a 424, kde byl biskup Seleukie a Ktesifonu uznán za nejvyššího představeného všech biskupů Perské říše a patriarchu se stejnou autoritou, jakou měli patriarchové v Římě, Antiochii, Alexandrii a Konstantinopoli. Tato politická nezávislost byla podmíněna teologickým odklonem, k němuž došlo v 5. století, kdy se Východosyrská církev ztotožnila s teologií Nestoria (381-451), konstantinopolského patriarchy, který byl na Koncilu v Efesu v roce 431 prohlášen na základě christologického sporu o vztahu dvou přirozeností Krista za heretika. Nestorius byl nucen odejít do vyhnanství, kde také (v Egyptě kolem roku 451 n.l.) zemřel.

Východosyrská církev v letech 484-486 přijala Nestoriovo učení jako pravověrné a nadále se vyvíjela samostatně jako Apoštolská církev Východu, nepřesně nazývaná jako nestoriánská církev. Ta vyvinula v následujících letech značné misijní úsilí, ze Sýrie pronikla na území sasánovské Persie, do Indie, Číny, Mongolska a severní Afriky. Větší část nestoriánských církví uzavřela v roce 1533 unii s římsko-katolickou církví a vytvořila tak sjednocenou církev chaldejskou³³, která je dodnes součástí irácké společnosti.

Marc Dickens působící na School of Oriental and African Studies, University of London ve své práci o působení nestoriánů ve Střední Asii uvádí, že jakmile nestoriáni založili nové biskupství, začali budovat síť škol, knihoven a nemocnic, čímž kombinovali vzdělávání, poskytování lékařské péče a kázání. Nestoriáni zakládali kláštery po celé Střední Asii. V době rozkvětu Mongolské říše bylo podle Dickense křesťanství jedním z nejviditelnějších náboženství mezi stepními národy. Co pro ně však křesťanství znamenalo, je otázkou. Základním kamenem křesťanství byl křest; kromě tohoto iniciačního rituálu, existuje jen velmi málo zpráv o tom, jak nomádi křesťanství praktikovali.³⁴

Stejně jako tomu bylo v říších ovládaných Peršany a Araby, zastávali nestoriáni u mongolského dvora místa vládních úředníků, řemeslníků,

³³ Název je odvozen od starověké Chaldeje v Mezopotámii.

³⁴ Dickens, 2001, s. 10-15.

písařů, lékařů a dokonce místodržících.³⁵ Nestoriáni byli také mezi členy mongolské panovnické rodiny, týká se to nejrůznějších princezen z kmene Kereitů, které byly provdány za členy Čingischánovy rodiny. Neznámější z nich je Sorkaktani, matka tří nejznámějších Čingisových vnuků.

V době rozmachu mongolských výbojů směřovalo do Střední Asie, Číny a Indie mnoho cestovatelů, a to převážně Evropanů, kteří přinášeli zprávy o křesťanech působících v těchto končinách. Středověcí cestovatelé poukazují na přítomnost nestoriánů ve Střední Asii. Františkánský mnich Wilhelm de Rubruck, v rámci své diplomatické mise na dvoře Chána M'ongkeho v polovině 13. století, přijel do hlavního města Haanbaliku (dnešní Peking) v roce 1253. Ve své zprávě uvádí, že po cestě potkal mnoho nestoriánů.³⁶

Nestoriánům se nikdy nepodařilo skutečně zapustit kořeny na území Číny či dnešního Mongolska. Poté, co mongolská dynastie padla a vládu nad Čínou převzala dynastie Ming v roce 1368, byla cizí náboženství na čínském území pronásledována a křesťané pokud mohli, Čínu opustili.

Nestoriánství v regionu však ještě nějakou dobu přežívalo. Dickens uvádí, že ještě v roce 1340 existovala nestoriánská škola pro „Tatary” (jak se obvykle nazývali Mongolové) v Mervě. Existují zprávy o tom, že Kereitové a Ujguri udržovali křesťanskou věrouku ještě v polovině 15. století.³⁷

Střídavými úspěchy nestoriánství ve Střední Asii se zabývá např. J. Stewart v *Nestorian Missionary enterprise; The Story of a Church on Fire* nebo R. Grousset v *The Empire of the Steppes - a History of Central Asia*.

Nestoriánství ovlivnilo nejen mongolské písmo jak uvádí Grollová - na počátku 13. století Čingischán do Mongolska přizval Ujgura Tatatunga, který se stal dvorním zapisovatelem a dostal za úkol uzpůsobit ujgurské písmo, tj. přizpůsobené písmo Sogdů, které vzniklo jako jedna z variant aramejského písemného systému, mongolštině³⁸, ale i jednotlivé protomongolské kmeny, které do určité míry přijaly východní křesťanství.

Kereitové³⁹ původně sídlili jihovýchodně od jezera Bajkal v sousedství turkitských Najmanů, k nimž proniklo nestoriánství zřejmě přes Ujgury, a

³⁵ „Hlavní ministr na dvoře chána G'ujuka byl křesťan jménem Hadag, správce financí a ministr pro vnitřní záležitosti na dvoře M'ongke chána byl Bulgaj, což byl nestorián pravděpodobně z kmene Kereitů.“ In: Dickens, M., 2001, s. 12.

³⁶ Wilhelm de Rubruck viz. str. 37.

³⁷ Dickens, M., 2001, s. 15.

³⁸ Grollová, I., 2000, s. 41.

³⁹ To'v Azi dahi kristed itgegc' Kereid Aimag [č. Kereitský ajmak křesťanských věřících ve Střední Asii] In: Agape, Mongoliin Agape niigemlegiin hevlel, 1995, č. 05(06).

jejich centrem bylo Karakorum. Roku 1206 se stali prvním kmenem, který podlehl Čingischánovi. Z perských a arabských kronik víme, že vládce Kereitů se nechal roku 1009 pokřtít spolu s celým kmenem. Následně s růstem významu Čingischánovy říše se právě kereitští a ujurští křesťané stali důležitými rádci a úředníky u dvora. Dalším známým křesťanským kmenem byli O'nguti, kteří sídlili severně od Velké zdi a kteří byli sice turkického původu, ale posléze se stali součástí Mongolské říše.⁴⁰ Čingischán oženil svého syna Toluie s kereitskou křesťankou. Z tohoto svazku vzešli tři synové: Mo'ngke, Hubilai a Hu'legu. Mo'ngke se stal čtvrtým chánem, a vládl v Karakorumu od roku 1251 do 1259. Hubilai byl pátým chánem říše, který založil dynastii Jüan a sídlo mongolské říše přenesl do dnešního Pekingu. Hu'legu se stal prvním z Il chánů v Persii, kde vládl v období mezi léty 1256 a 1265. Je otázkou nakolik blízko měli tito chánové ke křesťanství, je však jisté, že byli vůči němu tolerantní. Mo'ngke se zúčastňoval nestoriánských bohoslužeb v kostele, který se nacházel v Karakorumu, o čemž svědčí i vykopávky. Rakouský mongolista a sinolog Heissig se zmiňuje o tom, že Hubilai haan dokonce nechal postavit Kapli kříže pro svou matku.⁴¹ Z dlouhodobého hlediska však nemělo nestoriánství na území Mongolské říše dlouhého trvání, patrně také proto, že vztah Mongolů ke křesťanství byl založen spíše na toleranci než na hluboké víře.

4.2 Giovanni del Plano Carpini⁴²

Veronika Zikmundová popisuje mongolské nájezdy na Evropu na počátku 13. století. Tehdy začala Evropa pociťovat obavy z mongolské expanzivnosti. Mongoly do Evropy dovedlo pronásledování jejich dávných nepřátel - Kumánů. Když maďarský král Béla odmítl v roce 1241 vydat právě pokřtěné Kumány, které vzal pod svou ochranu, porazili Mongolové vojsko evropských rytířů u Lehnice, maďarské vojsko u Muhi a odtáhli.⁴³

Kowalski ve své *Encyklopedii papežství* uvádí, že papež Inocenc IV. svolal do Lyonu roku 1245 XIII. ekumenický koncil, který se mimo jiné zabýval nájezdy Tatarů. V této době papež Inocenc IV. vyslal do

⁴⁰ Grousset, R., 1999, s.301.

⁴¹ Heissig, 1996, s.250-252.

⁴² Cestopisy Plana del Carpini a Williama Rubrucka byly ve zkráceném překladu vydány v češtině pod názvem Carpini, P., Rubruck, W., *Putování k Mongolům*, Praha 1964.

⁴³ Zikmundová, V., 1999, s.35.

Karakorumu františkána Plano Carpiniho, kterého doprovázel Benedikt Polák z téhož řádu.⁴⁴ Jejich úkolem bylo zajistit si slyšení u chána, předat mu papežův dopis, jehož obsah měl způsobit pokřtění mongolského vládce a získání obávaných nájezdníků za spojence proti muslimům, a vrátit se s odpovědí. Po více než roční cestě Plano Carpini dorazil na dvůr Guyuk haana v Karakorumu. Po svém příjezdu Plano Carpini napsal, že byl velmi překvapen působením nestoriánského kostela v Karakorumu, ačkoli mezi věřícími nebylo takřka Mongolů.

Co se týče účelu Carpiniho cesty, nelze rozhodně mluvit o úspěchu. Carpini sice přednesl papežův dopis Guyuk haanovi, toho však nijak nezaujal, naopak ho pobouřila nestoudnost papeže, požadujícího podřízení se a přijetí křesťanství. Carpini snad neuspěl na své misi tak, jak by si představoval, otevřel ovšem cestu do Mongolské říše jinému františkánovi Wilhelmovi de Rubruck.

---

⁴⁴ Jan Wierush Kowalski, s. 95.

4.3 *Wilhelm de Rubruck*

Františkánský mnich Wilhelm de Rubruck byl vyslán k mongolskému dvoru francouzským králem Ludvíkem IX. Nejprve navštívil Čingischánova pravnuka Sartaka, který spolu se svým otcem Batuem vládl západní části říše, Mongoly nazývané Zlatá Horda, kde se Rubruck poprvé setkal s nestoriány u mongolského dvora. Odtud Rubrucka vypravili i s doprovodem přímo do srdce říše, k Velkému chánovi. Do Karakorumu dorazil roku 1254 za vlády Mo'ngke chána. Rubruck, ačkoli mu byla v mnohém vytýkána neschopnost, sepsal zajímavé zápisky z cest k Ujgurům. Píše, že ve všech ujgurských městech, která navštívil, byli nestoriáni. Rubruck shledal Mo'ngke haana tolerantním k nejrůznějším vírám a zaznamenal, že Mo'ngke organizoval veřejné disputace mezi zástupci křesťanství, islámu a buddhismu. Zatímco z tangského období čínských dějin nemáme téměř žádné zprávy o zvycích a obřadech nestoriánů, Vilém Rubruck nás zahrnuje podrobnostmi o nestoriánech v blízkosti Velkého chána. Rubruck ze své cesty přivezl dopis francouzskému králi, ve kterém se říká, že Ludvík má přijet a vzdát hold Mo'ngke chánovi. Je jasné, že v očích francouzského krále nebyla Rubruckova cesta nejúspěšnější, z hlediska historického pojednání, které Rubruck napsal, se však Rubruckova mise zdá neocenitelná. Vilém Rubruck ukončil svou cestu roku 1255 a další vyslanec k mongolskému chánovi dorazil až za dalších čtyřicet let. Jednalo se opět o františkána - Giovanni da Montecorvino.

4.4 *Giovanni da Montecorvino*

Roku 1289 vybral papež Mikuláš IV. dalšího vyslance k mongolskému chánovi. V té době již Hubilai ovládl Čínu a založil dynastii Jüan (1272) a Marco Polo byl již celý rok zpět ze své cesty k Mongolům, kterou popsal v knize, která u nás vyšla pod názvem *Milion*. „V době, kdy se Montecorvino vydával na cestu, začal Hubilai otevřeně podporovat křesťany v říši, dokonce je zbavil povinnosti platit daně, stejně jako to udělali O'godei a Mo'ngke. Hubilai haan přivedl do Číny Alany, obyvatelé Kavkazu, kteří sloužili v jeho armádě jako žoldnéři, vyznáním ovšem byli řečtí ortodoxní křesťané.“⁴⁵ Marco Polo o této době píše, že u dvora byli astronomové, vyznávající křesťanství. Polovo svědectví je však v mnohých ohledech natolik barvitě, že

⁴⁵ Kemp, H. P., 1997, s.16-18.

se lze jen těžko odvolávat na toto svědectví jako na vskutku důvěryhodný pramen. Faktem zůstává, že Montecorvino dorazil do Hanbaliku (tehdejšího Pekingu) roku 1294 a že se rozhodl studovat jazyky, aby mohl překládat části bible. Podle Grousseta v Hanbaliku Montecorvino postavil dva kostely a pokřtil desetitisíce "Tatarů".⁴⁶ Roku 1307 papež Klement V. jmenoval Montecorvina arcibiskupem v Hanbaliku. Montecorvinův pokus o překlad bible do mongolštiny byl historicky prvním, i když se nedochoval. Novátorství Montecorvina počínů musíme vidět již ve skutečnosti, že doba, ve které se rozhodl bibli překládat nebyla ještě na takovéto rozhodnutí připravena, vždyť západní křesťané trvali na latině a východní na syrštině.

"Dalším významnějším katolickým misionářem v mongolské Číně byl františkán Odorico da Pordenone. Montecorvino zemřel roku 1328 nebo 1329 a Řím místo arcibiskupa v Hanbaliku obsadil ještě dvakrát. Až roku 1370 papež Urban V. jmenoval arcibiskupem profesora Pařížské univerzity Guillaumea da Prato, avšak v té době se již pomalu chystalo opětovné vyhnání křesťanů z Číny."⁴⁷

4.5 Vyhnání křesťanů z Číny

Roku 1368 Togoön To'mor - poslední mongolský vládce v Hanbaliku ztratil nejen samotný Hanbalik, ale celé území Číny. Ze země byli vyhnáni takřka všichni Mongolové a spolu s nimi i křesťané, kteří byli chápáni jako přívrženci cizího náboženství propagovaného Mongoly. Křesťanství bylo chápáno Číňany jako náboženství mongolské, a tak ho potkal stejný osud jako vše mongolské po pádu dynastie Jüan. Stalo se totéž, co v roce 840, kdy po pádu Ujgurského chanátu byli z Číny vyhnáni manichejci.

Zatímco historie nestoriánství a katolicizmu v Číně je poměrně jasně ohraničena vyhnáním mongolské dynastie Jüan v roce 1368, o tom, co se stalo s oním množstvím kněží v Mongolsku, o kterém píše Wilhelm Rubruck, se můžeme jen dohadovat. Francouzský orientalista Paul Pelliot⁴⁸ shrnuje toto období slovy:

"Toto křesťanství Dálného Východu 13. a 14. století bylo především křesťanstvím nečínských populací. Bylo to náboženství Alanů, Turků, možná

⁴⁶ Grousset, R., 1999, s.314.

⁴⁷ Grousset, 1999, s.320.

⁴⁸ Paul Pelliot (1878-1945) francouzský orientalista, který se specializoval na sinologii a zkoumání centrální Asie.

mála pravých Mongolů. Také bylo smeteno v roce 1368 spolu s mongolskou dynastií. Bylo téměř vyhaslé, když v roce 1600 přijel do Pekingu P. Ricci. V samotném Mongolsku ustoupili jeho přívrženci krok po kroku postupujícímu lamaismu. Mnoho mongolských kmenů v centrální Asii je zatím málo prostudováno. Je těžko říci, zda by se dnes u O'ngutů, docela podobných ostatním mongolským kmenům, našly stopy křesťanství, které kdysi vyznávali. Osud Kereitů je dosti záhadný."⁴⁹

4.6 Otevření Mongolska v 19. století

V době od pádu dynastie Jüan (1368) až do 19. století bylo Mongolsko takřka uzavřeno před ostatním světem, což souvisí s čínskou nadvládou a izolací Číny. Pro misionáře se otevřela cesta do Mongolska až s otevřením Číny. Mnohé misijní společnosti začaly pronikat do Burjatska a tzv. Vnitřního Mongolska, odkud se poté dostávaly i do samotného tzv. Vnějšího Mongolska. Za nejdůležitější misijní společnosti můžeme pokládat London Missionary Society, British and Foreign Bible Society, China Inland Mission, Scandinavian Alliance Mission (později The Evangelical Alliance Mission), Švédskou misijní společnost, Ruskou biblickou společnost a další.

Roku 1817 Edward Stallybrass a William Swan působili nedaleko Bajkalského jezera v místě zvaném Selenginsk, podařilo se jim získat od ruského cara povolení ke stavbě kostela, ale především se věnovali překládání bible do mongolštiny a obracení tamějšího obyvatelstva na křesťanství. Přimo na území dnešního Mongolska se v 19. století a na začátku století dvacátého významněji prosadili:

- James Gilmour⁵⁰ hovořil čínsky i mongolsky, putoval mezi mongolskými nomády a snažil se je získat pro křesťanství. Několikrát pobýval i v tehdejší hlavním městě Mongolska - Urze. Své zážitky zaznamenal do knihy *Among the Mongols*.⁵¹
- Franc Larson⁵² byl Švéd, který ovládal mongolštinu a působil především v Urze, kde se kromě obchodu věnoval i práci na Mongolsko - švédsko -

⁴⁹ Pelliot Paul, *Les Chrétiens d'Asie Centrale*. In: Zikmundová, V., 1999, s.43.

⁵⁰ Článek *Mongoliin Christuu'diin tu'uh* [č. Mongolské dějiny křesťanů] vyšel v nízkonákladových novinách *Agape*, Mongoliin *Agape Niigemlegiin hevlel*, 1995, č.04.

⁵¹ O Gilmourovi se zmiňuje R. Lovett v *James Gilmour of Mongolia*, Religious Tract Society, 1892, s.90.

⁵² O působení Larsona v Urze podrobně píše Sven Hedin v knize *Z Pekingu do Moskvy*, Praha, 1925 či Larson, F.A., *Duke of Mongolia*, Boston, Little, Brown, and Co., 1930.

anglickém slovníku. Do Urgy se dostal po roce 1900, kdy v Číně zesílily revoluční nálady a proto se Larson i se svou rodinou přestěhoval z Kalganu na sever do Urgy.

Změna režimu roku 1921 v Mongolsku postupně způsobila vymizení jakýchkoli oficiálních náboženských aktivit.⁵³ Nicméně mezi lety 1921-1928 stále švédská YMCA provozovala v Ulaanbaataru školu a nemocnici. Od počátku 30. let 20. století až do počátku let devadesátých se oficiálně o křesťanství nehovoří. Sanders v tomto ohledu zmiňuje, že výjimkou je počátek osmdesátých let, kdy opět sílí protináboženská propaganda v reakci na údajné šíření biblí a jiné náboženské literatury do Mongolska. Západní zvláštní služby byly obviněny z pokusu o ideologické poškození mongolského obyvatelstva.⁵⁴

4.7 Resumé kapitoly

Z uvedeného vyplývá, že na historické území Mongolů křesťanství v dějinách pronikalo nejprve z Číny a Ujgurska. Křesťanství se na čas ocitlo na výsluní po vytvoření velké Mongolské říše, kdy si jej z nějakých důvodů tolerovali velcí mongolští chánové. Je však mimo veškerou pochybnost, že na významnější vliv křesťanského náboženství na mongolské nomády po pádu dynastie Jüan nemůžeme usuzovat. Zároveň se zdá být jisté, že o křesťanských misiích v Mongolsku od 15. do 18. století se relevantní zprávy nedochovaly. Potvrzené působení křesťanských misionářů v novější době máme až od první poloviny 19. století do konce dvacátých let 20. století. Zajisté se můžeme zabývat historickým působením křesťanských misionářů na území tzv. Vnějšího Mongolska, avšak o tradici v tomto smyslu hovořit nemůžeme především proto, že se podle dochovaných záznamů ke křesťanství hlásily převážně nemongolské národnosti.

⁵³ O problematice náboženství na počátku 20. století viz kapitola 3 Náboženství v Mongolsku v historickém kontextu 20. století.

⁵⁴ Sanders, A. J., 1987, s. 128.

5 Výsledky terénního výzkumu v oblasti nové religiozity v Mongolsku na přelomu 20. a 21. století

V této kapitole se věnuji zpracování výsledků terénního výzkumu na poli nové religiozity v Mongolsku. Nejprve se věnuji obecným předpokladům příchodu misionářů a poté představuji nejvýznamnější a nejpočetnější náboženské subjekty, jež se v Mongolsku prosadily po roce 1990.

5.1 Masivní příliv misionářů v průběhu 90. let 20. století

K uvolnění režimu došlo v prvních měsících roku 1990 a 23.zářím 1990 byl v Mongolsku založen první křesťanský sbor Christ Church Ulaanbaatar, jako druhý byl v dubnu 1991 založen Fellowship Church. První sbor mimo Ulaanbaatar byl založen v lednu 1992 v Darhanu - Christ Church Darhan. Teprve rok 1993 se však stal rokem, kdy do Mongolska přišlo významnější množství misionářů. Hlavním rozdílem mezi jednotlivými skupinami je přítomnost či absence denominace. V roce 1998 jsem v Mongolsku podnikla první výzkum v oblasti nové religiozity, tehdy jsem zaznamenala velké množství tzv. *hristosiin su'm* [č. kristův chrám], které se neidentifikovaly s žádnou konkrétní denominací. Jasně se identifikovaly pouze ty křesťanské organizace, které můžeme označit jako nová náboženská hnutí (vycházející z křesťanské tradice - letniční hnutí, moonisté, Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů; hnutí orientálního původu - Bahá'í) a římskokatolická církev spolu s církví pravoslavnou. Ostatní společenství zůstávala v té době zcela neidentifikována a označovala se pouze jako křesťanská či protestantská.

V roce 1998 bylo na Ministerstvu spravedlnosti registrováno 71 náboženských skupin v celém Mongolsku, z toho 1 islámská, 1 šamanistická, 48 buddhistických, 1 hinduistická, 1 římskokatolická, 1 mormonská, 1 ruská pravoslavná a 17 protestantských skupin.

V roce 2000 těsně před parlamentními volbami bylo na Ministerstvu spravedlnosti registrováno 151 všech náboženských organizací, z toho 98 buddhistických, 47 křesťanských, 3 Bahá'í, 2 islámské a 1 šamanistická.⁵⁵ V roce 2003 bylo registrováno již 64 křesťanských náboženských organizací⁵⁶

⁵⁵ Přehled registrovaných náboženských skupin v Mongolsku - viz tab.2.

⁵⁶ Narantuya, *Mongolc'uudiin su'seg bis'rel* [č. Víra Mongolů]. In: Christianity in Mongolia, 2006, s. 118.

Kromě toho, že již z čísel můžeme zaznamenat nárůst poměrně značný ve všech směrech, je zajímavá i struktura registrovaných skupin. Jestliže v roce 1998 kromě buddhistických skupin figurovali v seznamu zvláště vyčlenění římskí katolíci, pravoslavní, protestanti a mormoni, tak v roce 2000 se zvláště vyčleňují kromě buddhistů pouze obecně křesťané a Bahá'í. Popsané nesystematické členění registrovaných náboženských skupin potvrzuje domněnku o zjednodušeném chápání příchozích náboženských směrů.

Obecně lze říci, že současné působení křesťanských církví, nových náboženských hnutí, misijních spolků atd. souvisí s otevíráním Mongolska západnímu světu, totiž zesílení vlivu euroamerické kultury v zemi, což souvisí bezesporu s celkovým stavem mongolské společnosti, která se obrazně rozštěpila na dvě rozdílné skupiny - městské obyvatelstvo vystavené silicím prozápadním trendům a venkovské obyvatelstvo, žijící tradičním kočovným životem a zachovávající si myšlení vycházející z tradic. Během výzkumu jsem dospěla k jednoznačnému poznání, že příklon především mladší generace ke křesťanství a novým náboženským směrům v Mongolsku pevně souvisí s původem těchto náboženských subjektů v tzv. západním světě, resp. s rostoucí přitažlivostí euroamerické kultury především pro ty Mongoly, kteří žijí usedlým způsobem života ve městech.

Werner Ustorf, odborník na studium misí a misionářských aktivit, uvádí, že moderní misionářská činnost⁵⁷ byla zvláště těsně spojena se sociální dynamikou západní kultury: osvícenstvím a abolicionizmem, kapitalizmem a industrializací, liberalizmem, sociální a kulturní pluralitou. Také tvrdí, že moderní tvář misí jako náboženské stránky zavádění nového, západního světového pořádku není historicky ani teologicky nevyhnutelná; existuje řada jednotlivců v dějinách západních dějin misionářské činnosti, kteří nesouhlasili s tendencí pozápádňování... Zůstává ovšem pravdou, že pouze výjimečně bylo dosaženo skutečného překonání takové podoby.⁵⁸

⁵⁷ Tři prvky misionářské činnosti: kerygma (hlásání poselství o spasení Krista), koinonia (sdílení solidarity, jednoty a rovnosti všech věřících ve společenství Otce, Syna skrze Ducha Svatého), a diakonia (sloužení světským potřebám jiných lidí, což má kořeny v Kristově službě).

⁵⁸ Ustorf, W., *Mission*. In: *The Oxford Companion to Christian Thought*, 2000, s. 440-442.

5.2 Přehled v Mongolsku netradičních církví a nových náboženských hnutí, jež se prosadily po roce 1990

5.2.1 Systematizace sebraného materiálu

V přehledu podrobněji rozebírám významnější nebuddhistické náboženské skupiny, které se v Mongolsku prosadily po roce 1990. U rozebíraných skupin jsem zvolila následující strukturu:

1. Stručná charakteristika náboženské organizace, její vznik a dogmatika. Pokud se jedná o všeobecně známé církve, jako je církev římskokatolická či ruská pravoslavná je tato část vynechána.

2. Popis konkrétní mongolské podoby dané organizace. V této části čerpám převážně z materiálu shromážděného během zúčastněného pozorování. Jelikož není možné zprostředkovat přímý očitý zážitek, ačkoli prostředí má nezanedbatelný význam, využívám možnosti zmínit zdánlivé maličkosti, které jsou však v celém kontextu velmi důležité.

3. Citace z řízených interview. V této části cituji jen ty rozhovory, které mám nahrané na diktafonu či zaznamenány v písemném záznamu.

4. Vlastní postřehy a závěry.

Metody výzkumu a analýza získaného materiálu jsou podrobně popsány v kapitole 2.

Přehled zkoumaných významnějších náboženských subjektů je uveden v tabulce 21.

5.2.2 Církev římskokatolická

Apoštolský nuncius v Mongolsku, Emil P. Tscherrig, popisuje první soudobé kontakty katolíků s Mongoly takto: „První kontakty po změně politického režimu byly navázány již v červnu 1990. Počátkem roku 1991 přijel na návštěvu do Vatikánu budoucí vicepremiér Mongolska Dorligz'av a vyzval k navázání diplomatických vztahů. V září 1991 navštívil Mongolsko monsignor Jean Gobel, budoucí nuncius v Hong Kongu, setkal se s představiteli mongolské vlády a zástupci mezinárodní komunity v

Ulaanbaataru. V říjnu téhož roku přijel Jerome Heyndrickx z kongregace Congregatio Immaculati Cordis Mariae⁵⁹ (dále jen CICM) zjistit, jaké jsou v zemi podmínky pro zahájení misionářské práce. 9. října 1992 předal John Bulaitis pověřovací listiny prezidentu Oc'irbatovi a stal se prvním apoštolským nunciem v Mongolské republice.⁶⁰

Historicky spadalo Mongolsko pod pekingskou diocézi. V roce 1883 byl založen vikariát pro Vnitřní Mongolsko, a teprve v roce 1922 byla založena samostatná mise „sui iuris“ pro Vnější Mongolsko.⁶¹ Po pádu komunistického režimu se římskokatolická církev do Mongolska vrátila. Oficiálně byla katolická církev v Mongolsku zaregistrována jako nevládní organizace 23. září 1994.

Poté, co byly navázány diplomatické styky mezi Vatikánem a Mongolskem, vyslala CICM kněze Wenceslao Padilla, Gilberta Salese a Roberta Goessense. V roce 1996 byla vysvěcena první katolická farnost sv. Petra a Pavla (tehdy součást budovy vatikánského velvyslanectví) v mongolské historii.

Od poloviny 90. let svoji činnost v Mongolsku provozuje Řád sester Matky Tezery a CICM. V roce 2002 zahájil svoji činnost i řád Salesiánů Dona Bosca (SDB)⁶².

Dalším významným dnem ve vztazích s Vatikánem je 5. červen 2002, kdy byl přijat budoucí prezident Bagabandi papežem Janem Pavlem II.

V červenci téhož roku navštívili Mongolsko kardinál Crescenzo Sepe (odpovědný za správu misí a evangelizaci) a Giovanni Battista Marandini, apoštolský nuncius pro Koreu a Mongolsko, a společně zde udělili kněžské

⁵⁹ „Řád CICM byl založen mezi lety 1860 a 1863 v belgickém Schuveldu Théophilem Verbistem, který sám v roce 1865 přijel do Číny. V letech 1865 - 1887 vyslal řád 74 katolických duchovních do oblasti Číny a Mongolska, aby zde šířili křesťanskou věrouku. Práce s Mongoly se soustřeďovala především v oblasti Ordosu. Během boxerského povstání v roce 1900 byla zničena hlavní misijní stanice v Boro Balghasu spolu se všemi ostatními křesťanskými církvemi v oblasti jižního Ordosu. V roce 1922 bylo centrum řádu přesunuto do Urgy, do devadesátých let 20. století však nebylo obsazeno.“ In: Kemp, H. P., 2000, p. 517.

⁶⁰ Tscherrig, E.P., *Mongolia and Christianity: History and quest of new direction*, In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 6-10.

⁶¹ Mongolia, Chronology of Catholic Dioceses. In: <http://www.katolsk.no/utenriks/kronologi/mongolia.htm>

⁶² Salesiáni jsou významnou římskokatolickou řeholí, která se původně specializovala na práci s mládeží. Ve 20. století však svůj záběr rozšířila na misijní činnost, poskytování exercicií a výpomoc ve farní struktuře diecézí. Řád založil italský kněz Jan Bosco v roce 1859 a pojmenoval ji k počtě svatého Františka Saleského.

svěcení Felicianu Cadeibeovi Diombelaiovi z řádu Congregatio Immaculati Cordis Mariae a reverendovi Andrejovi Nuen Tinovi z řádu Salesiánů Dona Boska, dále bylo jáhenské svěcení uděleno Gabrielovi Tsimanga Bamanovi z řádu CICM. Současně proběhla oslava desátého výročí založení Katolické misie v Mongolsku.⁶³ Papež Jan Pavel II. se měl události zúčastnit, nicméně se omluvil a nepřijel. Obecně se předpokládá, že Mongolsko jako první papež v historii země navštíví současný papež Benedikt XVI.

V srpnu 2003 kardinál Sepe vysvětil prvního mongolského biskupa, kterým je Wenceslas Padilla.

V roce 2005 byla postavena katedrála Svatého Petra a Pavla v Ulaanbaataru.

V roce 2006 bylo v Mongolsku 54 misionářů z nejrůznějších zemí a aktivní byly tři farnosti. Podle informací od Gabriela Tsimanga Bamany v roce 2006 dosahoval počet farníků 600, z toho 350 bylo Mongolů.

V roce 2007 byla v Darhanu založena čtvrtá mongolská římskokatolická farnost a v roce 2008 se stal Enh Baatar prvním Mongolem, který vstoupil do kněžského semináře.

Katolické mše jsou hojně navštěvovány, více než polovinu však pravidelně tvoří cizinci, především Evropané dlouhodobě pobývajících v Mongolsku.

V rámci katolické církve v Ulaanbaataru působí velmi aktivně Gabriel Tsimanga Bamana, který se živě zajímá o otázku křesťanství ve vztahu k tradiční mongolské společnosti a zvláště klade důraz na problematiku překladu biblické terminologie. Z jeho iniciativy bylo v létě 2006 uspořádáno v rámci vatikánského nunciátu v Ulaanbaataru Symposium Centra Antoona Mostaerta (AMC)⁶⁴ pro mongolská studia na téma Křesťanství a Mongolsko:

⁶³ Oslavy jsem se osobně zúčastnila. Informace čerpám též z liturgického textu, distribuovaného účastníkům oslavy.

⁶⁴ Mostaert (nar. 1881 v Brugách) se stal po absolvování střední školy, kde se věnoval řečtině a latině, knězem a připojil se k řádu CICM. V semináři se věnoval studiu čínštiny, také se začal věnovat mongolštině, když ke studiu používal *Grammatik der Mongolischen Sprache* od Isaaka Jakoba Schmidta (Petrohrad, 1831) a Schmidtův mongolský překlad Nového zákona. V letech 1906-1925 působil jako misionář v misijním středisku Boro Balgasu na jihu Ordoské oblasti. Ve svých počátečních pracích se zabýval ordoskými dialekty, studoval fonologii a sestavoval slovník. Zároveň překládal katolické texty z čínštiny do mongolštiny. Mimo to se věnoval i jazyku monguor. Jeho mongolské jméno bylo Tijen Bagsi nebo Nomin Bagsi Tijen, což jsou odvozeniny jeho čínského jména Tian Qingbo (田清波). Kromě lingvistiky se věnoval i etnografii a folkloristice. V roce 1926 začal pracovat na analytické práci věnované Tajné kronice Mongolů. Mostaertovy

Minulost a přítomnost.

Organizátoři symposia předpokládali, že taková konference vzbudí pozornost a zájem mongolské odborné veřejnosti o křesťanství, že zhodnotí přínos křesťanství pro mongolskou společnost a poukáže na úlohu křesťanství v západní civilizaci, jejíž vliv na Mongolsko stále roste.

Symposium mělo značný ohlas na akademické půdě. Mezi účastníky symposia byli jak církevní hodnostáři, tak sociologové, historici, etnologové a religionisté. Apoštolský nuncius Emil P. Tscherrig symposium hodnotí jako významnou událost, která znamená začátek vědeckého zhodnocení úlohy křesťanství v Mongolsku.⁶⁵

Z iniciativy Gabriela Tsimanga Bamany byl přeložen do mongolštiny katechismus a v nejbližší budoucnosti by měl vzniknout katolický překlad celé bible. G. T. Bamana se stal asistentem Ústavu nomádských kultur Mongolské státní univerzity.

5.2.3 Letniční hnutí - Assemblies of God

Religionista Dušan Lužný popisuje Letniční hnutí jako hnutí, které je známé též jako pentekostální či charismatické hnutí, jež má v křesťanství dlouhou tradici. S největší pravděpodobností nejde o formu nového náboženství, přesto bývá, s ohledem na své aktualizované působení v druhé pol. 20. století, řazeno mezi nová náboženská hnutí.⁶⁶

Letniční hnutí vzniklo v rámci americké metodistické tradice. V USA se zformovala řada různorodých skupin, mezi nimiž jsou nejvýznamnější Pentecostal Holiness Church, Church of God, Assemblies of God atd. Velké popularity dosáhlo letniční hnutí po 2. světové válce, kdy v něm působil Dennis Bennet. Tento pastor, který v šedesátých letech zažil "mluvení jazyky", v jehož důsledku opustil svou mateřskou církev, začal působit samostatně a získal značnou podporu veřejnosti. Skupiny z poválečné etapy letničního hnutí bývají někdy označovány jako neoletniční hnutí nebo jako hnutí charismatické obnovy. Charismatická obnova je obrácena dovnitř existujících církví a má směřovat k prohloubení náboženských prožitků a osobní religiozity. Toto hnutí prochází napříč řadou křesťanských církví a

---

vědecké spisy i soukromá korespondence jsou uchovány v knihovně Scheut Memorial Library v Leuvenu v Belgii.

⁶⁵ Christianity and Mongolia, 2006, s. 10.

⁶⁶ D. Lužný, 1997, s.49-50.

nabývá nejrůznějších podob.

Název letniční hnutí je odvozen od svatodušních svátků letnic, které jsou dnem sestoupení Ducha svatého. Je to desátý den po svátku Nanebevzetí Páně a padesátý den po Božím hođu velikonočním⁶⁷ V tento den podle Nového zákona sestoupil Duch svatý na Apoštoly a ti, naplnění Duchem svatým, „začali ve vytržení mluvit jinými jazyky, jak jim Duch dával promlouvat“. Základním prvkem nauky letničních hnutí jsou tedy „dary Ducha svatého“ - charisma, dar Boží milosti, který se může projevat různými způsoby. Nejčastějšími charismaty jsou glosálie (mluvení jazyky), dar proroctví či dar uzdravování. Členové letničních hnutí se v této souvislosti zpravidla odvolávají na novozákonní první list Korintským (1K 12, 8-10).⁶⁸

Lužný uvádí, že letniční hnutí představuje mohutný proud velkého množství církví, kongregací, sborů apod., které působí v řadě zemí světa.⁶⁹

Naidvar - Hope [č. Naděje] je název hnutí Assemblies of God v Ulaanbaataru. Setkání věřících probíhají ve třetí městské části v budově Sunrise Educational Foundation, což je neziskový fond založený v roce 1981. Aktivity fondu jsou koordinovány ze světového centra této organizace v Hongkongu. Cílem fondu je zvyšování vzdělávání a zdravotní péče v rozvojových zemích. Poskytuje i finanční pomoc a dodává zásoby potravin. V Ulaanbaataru je sídlo tohoto fondu registrováno u vládních úřadů od dubna 1993. Budova patřící tomuto fondu je jedna z nejreprezentativnějších v hlavním městě. Právě ve sportovní hale této budovy se konají kázání hnutí *Naděje*.

Z mého pozorování vyplývá, že mezi hlavní kazatele patří především Američané ze státu Texas, kázání tedy probíhá v angličtině se simultánním překladem do mongolštiny. Texty písní jsou promítány na plátno a ke zpěvu hrají elektronické varhany a elektrická kytara. Po skončení kázání se všichni shromažďují v přední části sálu a modlí se, držíce se za ruce. *Naděje* používá překlad bible do mongolštiny vytvořený skupinou pod vedením Ricka Leatherwooda, resp. překlad vytvořený Mongol Bible Translation

⁶⁷ Odtud také označení pentekostální hnutí, z řec. pentekosté héméra - padesátý den.

⁶⁸ „Jednomu je skrze Ducha dáno slovo moudrosti, Druhému slovo poznání podle téhož Ducha, někomu zase víra v témž Duchu, někomu dar uzdravování v jednom a témž Duchu, někomu působení mocných činů, dalšímu zase proroctví, jinému rozlišování duchů, někomu dar mluvit ve vytržení, jinému dar vykládat, co to znamená.“

⁶⁹ D. Lužný, 1997, s.49-50.

Committee (viz kapitola 7.1). V době, kdy jsem navštívila nedělní shromáždění v červnu 2000, jsem zaznamenala přes tři sta přítomných osob, z čehož více než polovinu tvořili Mongolové.

O sboru Naidvar jsem měla možnost hovořit s Američankou Jill, která v létě roku 2000 sbírala v Ulaanbaataru materiál pro svoji habilitační práci o mongolských politických symbolech. Jill během posledních tří let strávila v Ulaanbaataru poměrně hodně času a dlouho jí trvalo, než našla místo nedělních bohoslužeb. V době kdy jsme se setkaly, Jill navštěvovala mše ve Vatikánském velvyslanectví, ale před tím, než se o tomto místě dozvěděla, navštívila Naidvar. Své pocity shrnula takto: "Kázal charismatický fanatik, který se během kázání dostal do úplného vytržení. Takováto zkušenost mi stačila, víckrát už jsem toto místo nenavštívila."⁷⁰

V kanceláři hnutí Naidvar jsem se setkala se sekretářkou Batm'onh.⁷¹ O počátcích své víry říká: "V roce 1993 se v Ulaanbaataru konal třídenní evangelizační koncert. V té době se Mongolsko nacházelo v kritické hospodářské situaci, nebyly potraviny, nebyla práce. Já jsem vystudovala Uměleckoprůmyslovou školu a nemohla jsem najít žádné uplatnění v oboru. Proto když se konal koncert zdarma, neváhala jsem, v té době se v Mongolsku skoro žádné kulturní akce nekonaly. Koncert mě oslovil, a tak jsem přišla i druhý den a pochopila jsem, že to je moje 'cesta'. Když se v roce 1994 hnutí Assemblies of God oficiálně zaregistrovalo, okamžitě jsem se stala členkou hnutí. Po roce jsem byla vyslána na půlroční biblickou stáž do Singapuru, kde jsem si zlepšila angličtinu a absolvovala kurs pro nové věřící."⁷² Dále moje informantka hovořila o struktuře hnutí v Mongolsku: "V létě 1998 měla *Naděje* v Ulaanbaataru na pět set členů, nejméně třicet procent tvořili cizinci, převážně z Německa, Nového Zélandu, Korey, Švédska, Finska, Austrálie... Počet věřících pomalu ale jistě stoupá rok od roku. Druhé největší centrum hnutí se nachází v Erdenetu. Hnutí se zaměřuje jak na výuku, tak na dobročinnost. Denně se koná biblická výuka, za kterou se však platí a do kursů jsou přijímáni všichni starší 18 let, je tedy dodržován zákon na ochranu dítěte, zakotvený v Deklaraci práv člověka. Existuje i kongregace pro hluchoněmé, kterou vede mongolská pastorka."⁷³

⁷⁰ Záznam z interview s Jill Howe v červnu 2000 v Ulaanbaataru.

⁷¹ Batm'onh viz Tab. 19 - Seznam informantů.

⁷² Záznam z interview s Batm'onh červen 2000 v Ulaanbaatru.

⁷³ Je třeba poznamenat, že v celém Mongolsku existuje pouze jedna státní škola pro hluchoněmé děti.

Informantka pokračuje hodnocením dobročinných aktivit hnutí: "Dobročinnost našeho hnutí spočívá v pomoci dětem vězňů, chudým, lidem na venkově. Rozdáváme oděvy, potraviny, suvenýry. Jak jinak říci lidem, že je Ježíš miluje?"

V roce 2000 mělo hnutí v Ulaanbaataru na pět set členů, mimo Ulaanbaatar působí Assemblies of God, podle údajů poskytnutých ulaanbaatarským hnutím, v somonech a ajmačních centrech Mo'ngon mo'rt, Salhit, O'vorhangai, Zavhan, Darhan a Erdenet a celkový počet členů těchto hnutí dosahuje přibližně jedné tisícovky. Nedokáži odhadnout nakolik je takovéto číslo přesné, nepodařilo se mi totiž tyto pobočky hnutí osobně navštívit a údaje o počtu věřících poskytované misionáři jsou často nadsazené. Nehledě na tuto skutečnost se domnívám, že pro přibližné určení významnosti hnutí Assemblies of God v Mongolsku jsou tato čísla relevantní.⁷⁴

5.2.4 Adventisté sedmého dne

Církev Adventistů sedmého dne (mo. Mongoliin adventist c'uulgan) vznikla v rámci eschatologického hnutí protestantských církví ve Spojených státech amerických v 19. století. Počet členů se odhaduje na 15 milionů. Měřítkem jejich života je Boží slovo – Bible. Očekávají druhý příchod Ježíše Krista a světí sobotu na oslavu Božího stvořitelského díla.

Teologie Adventistů sedmého dne navazuje na protestantské směry v USA v 19. století (např. metodisty). Významnou roli při formování církve sehrála Ellen White (1827-1915), o které adventisté věří, že byla prorocky inspirovaná. Ta církev ovlivnila především po organizační stránce a vnesla do adventismu důraz na harmonický životní styl a zdravou životosprávu.

Adventisté se angažují ve veřejném životě, zejména v oblasti humanitární práce (založili a řídí humanitární organizaci ADRA) a náboženské svobody.

---

⁷⁴ K nadsazování počtu členů mnohých hnutí či sborů vede hned několik důvodů. Předpokládám, že jeden z důvodů je čistě psychologický, misionáři touží po úspěchu a jedním z ukazatelů úspěšnosti toho kterého hnutí či společenství je právě množství konvertitů. Dalším důvodem je, že v počátcích působení misijních náboženských skupin v Mongolsku mnozí mladí Mongolové navštěvovali různá hnutí či shromáždění a teprve po nějaké době se rozhodli v nějakém zůstat, či naopak přestali navštěvovat všechna. Údaje, které poskytují různé náboženské skupiny, stále operují s daty osob, které už několik let příslušnou skupinu nenavštěvují.

V Mongolsku církev adventistů provozuje jazykovou školu a nemocnici ve 13. městské části Ulaanbaataru, stará se o bezdomovce a osiřelé děti žijící na ulici.

První stopy adventistů na mongolském území jsou z dvacátých let 19. století, kdy se na území dnešního Mongolska dostali ruští misionáři – adventisté. Ve třicátých letech se američtí misionáři (American Advent Christian Mission) pokoušeli zahájit misii ve Vnitřním Mongolsku. Celkově však veškeré misionářské snahy z regionu zmizely koncem třicátých let.

První novodobí členové církve adventistů v Mongolsku byli pokřtěni v roce 1993. O čtyři roky později byl založen první adventistický sbor s 26 členy.

Počet farářů Církve adventistů sedmého dne se zvýšil v únoru 2008 na šest, když byly v ulaanbaatarském hlavním chrámu vysvěceni dva faráři korejského původu, Park NoYoung a Park SangBum. Dva z farářů v Mongolsku působí v rámci celosvětové misijní iniciativy církve adventistů a jsou podporováni v rámci programu Pioneer Mission Movement (PMM) pro severní Asii. Program PMM spočívá v tom, že jsou adventističtí pastoři, většinou z Koreje, posíláni jako misionáři do zemí v oblasti severovýchodní Asie, jako je Mongolsko.

Hlavním představeným církve adventistů v Mongolsku je Korejec Paul Kotanko. Ze šesti farářů jsou dva Mongolové.

V roce 2008 jeden z mongolských farářů, Nyamdavaa Dovc'insu'ren, uváděl, že v Mongolsku má církev po patnácti letech působení 1200 členů.

Podle dostupných údajů působí sbory adventistů takřka ve všech ajmacích Mongolska. V Ulaanbaataru je v roce 2009 devět sborů, v centrálních ajmacích osm sborů, z toho dva v Darhanu, dva v Erdenetu, po jednom v Arhangai, Bulganu, Selenge a Ho'tolu. V ajmačnických centrech západního Mongolska působí celkově 6 sborů, z nich dva v Zavhanu, dva v Gobi-Altaji, po jednom v O'vorhangai a v Ho'vsgolu. Na východě Mongolska je založen sbor v Hentii.

5.2.5 Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů - mormoni

Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů - zvaná mormoni - je přesvědčena, že její společenství víry nevzniklo odštěpením od nějaké již existující církve, ale že ji k životu povolal sám Bůh. Podle jejího sebepjetí

použil k tomu Bůh Američana Josepha Smithe (1805-1844), kterého jako proroka povolal s příkazem, aby obnovil prvotní církev. Mormoni tedy věří, že Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů má svůj základ ve zjeveních, která přijal Joseph Smith, a v pravdách, které učil.

Joseph Smith měl údajně v prvních jarních dnech roku 1820 vizi, během níž se mu zjevili Bůh a Ježíš Kristus. Na otázku, ke kterému náboženskému společenství se má připojit, mu Ježíš odpověděl, že k žádnému, protože jsou všechna mylná. Dne 21. září 1823 se Smithovi zjevil anděl: "Nazval mě jménem a řekl mi, že je ke mně poslán jako posel Boží přítomnosti a jmenuje se Moroni; Bůh mě pověřil úkolem. Řekl mi o knize napsané na zlatých deskách, která obsahuje zprávu o dřívějších obyvatelích tohoto kontinentu (tj. Amerika) a jeho původu." Spolu se zlatými pláty byly uloženy také dva kameny ve stříbrné arše; tyto kameny jsou tzv. urim a tummim, a kdo ho vlastnil nebo používal, byl ve starých časech nazýván "vidoucím" a Bůh ho připravil pro překlad knihy.

Dne 6. dubna 1830 založil Smith Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů. Zprávy o mnohoženství, které se ve společenství provozovalo, přivedly Smithe do vězení, kde byl v červnu 1844 zavražděn spoluvězni. Vedení obce převzal Brigham Young, který byl zvolen za nového proroka, v roce 1847 pak odešel asi s 15 tisíci svých stoupenců k Velkému solnému jezeru, kde založil mormonskou říši (dnešní stát Utah) s hlavním městem Salt Lake City. Roku 1852 zavádí Young na základě tajného zjevení polygamii, která pozbyla platnosti teprve v roce 1890.

Knihy Mormon je považována za mormonskou bibli, za základ jejich víry i světových dějin.

Hlavní učení mormonů je shrnuto do 13 článků víry.⁷⁵

Život mormonů je přesně uspořádán. Protože v roce 1890 zrušilo božské zjevení polygamii, je cílem mormonského manželství mít co největší počet dětí. Zvláštním obřadem, tzv. zpečetěním, se manželství stane

⁷⁵ Pro mormony platí, že Bůh nebyl od počátku dokonalý, ale že to byl vyvýšený člověk, „který sám byl kdysi tím, čím jsme teď my“. Proto také první článek víry - „Věříme v Boha, věčného Otce a jeho syna, Ježíše Krista a Ducha svatého“ - nesmíme chápat ve smyslu křesťanské trojjedinosti. Tak je také člověk jen vtělený duch, který „se jednou může stát tím, čím je Bůh“. Dědičný hřích (2. článek víry) v křesťanském smyslu neexistuje. Adamův pád patřil k božímu plánu a byl to první krok k dokonalosti člověka. Ježíš Kristus je považován za staršího bratra lidí, který po svém zmrtvýchvstání musel založit pravou církev Boží v Americe. Amerika je podle mormonů svatá země, "země zaslíbená". Večeře Páně je pojímána jako pouhá vzpomínková hostina.

nebeským manželstvím, které trvá i po smrti. Tak jsou i děti pečety na rodiče. Zvláštností mormonů je křest za mrtvé. Za zesnulé, kteří neměli možnost přijít do styku "s pravou Kristovou církví", se mohou žijící mormoni nechat zástupně pokřtít ponořením. Křest kojenců a malých dětí považují mormoni za rouhání Bohu.⁷⁶

Hnutí mormonů bylo v Mongolsku registrováno jako nevládní organizace v roce 1994. V interní zprávě člena hnutí Stevena Harpera (*The First Decade of Mormonism in Mongolia*), s níž jsem se měla možnost seznámit, se uvádí, že v roce 2006 mělo hnutí v Mongolsku 7000 pokřtěných členů, což je nejvyšší počet ze všech jednotlivých křesťanských subjektů působících v této zemi. Členové hnutí byli v roce 2006 rozděleni do 22 poboček (a. congregations). Celá misie je organizována do dvou administrativních celků (a. districts), jeden má centrálu v ulaanbaatarském hlavním sídle a druhý v Erdenetu. Dále je v Mongolsku deset kaplí (a. chapels) a v plánu je stavba dalších.

Historik Paul Hyer z Brigham Young University⁷⁷ se otázce počátků rozšíření vlivu církve mormonů v Mongolsku věnoval v článku *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints in Mongolia*.⁷⁸ Hyer uvádí, že důležitou událostí, která předcházela příchodu mormonů do Mongolska, byla návštěva mongolského velvyslance v USA, Gendena Niamdoo, v Brigham Young University v roce 1992. Velvyslanec se při této příležitosti setkal s Prezidentem církve mormonů Gordonem Hincleyem, jeho kancléřem T. Monsonem a jeho apoštolem N. A. Maxwellem. Velvyslance doprovázel zmíněný profesor Hyer a mongolský profesor Sec'in Zagc'id. Nyamdoo mormony do Mongolska pozval a poskytl jim víza. Ještě v roce 1992 navštívili nejvyšší představitelé mormonů Mongolsko a setkali se s představiteli vlády a vzdělávacích institucí.⁷⁹ Hyer dále uvádí, že v září 1992

⁷⁶ Opatrný, A., 1998, s. 69-71 a Barret, D., 1998, 74-85.

⁷⁷ Brigham Young University (BYU) je soukromá univerzita nacházející se v Provo ve státě Utah. Majitelem a provozovatelem univerzity je Církev Ježíše Krista svatých posledních dní. BYU je druhou největší soukromou univerzitou v rámci celých Spojených států amerických s ohledem na počet zapsaných studentů. 98% studentů univerzity se hlásí k církvi mormonů a více než polovina všech absolventů absolvuje během studia misijní pobyt v zahraničí. Univerzita se proto zaměřuje intenzivně na výuku cizích jazyků, kterých se zde vyučuje více než 70.

⁷⁸ Hyer, P., *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints in Mongolia*. In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 104-109.

⁷⁹ Neoficiální zpráva hovoří o tom, že velmi pozitivní postoj mongolské vlády vůči působení mormonů v zemi je ovlivněn tím, že značné množství dětí mongolských vládních

církev mormonů vyslala šest manželských párů do Mongolska se statutem humanitárních misionářů. Všichni byli, podle tvrzení Hyera, dobrovolníci placení mongolským Ministerstvem pro vědu a vzdělávání. Muži pracovali jako poradci na ministerstvu a jejich ženy vyučovali na různých vysokých a středních školách v Ulaanbaataru. Na základě dohody s ministerstvem mohli humanitární pracovníci šířit své náboženské přesvědčení pouze mezi přáteli ve svých soukromých objektech a nesměli kázat veřejně. V dubnu 1993 apoštol církve mormonů Neal A. Maxwell rozhodl o zahájení náboženské misionářské práce v Mongolsku a vyslal do Ulaanbaataru šest mladších bratrů, kteří byli původně školeni pro práci v Rusku. Návštěvnost jejich kázání se postupně zvyšovala, v roce 1994 měla církev 50 mongolských členů. V roce 1994 se stal předsedou mongolské pobočky Charles L. Hardy, člen nejužšího vedení mormonské církve a penzionovaný americký federální soudce. Hardy v Mongolsku pracoval jako poradce na Ministerstvu spravedlnosti a díky němu byla církev 17. ledna 1994 registrována jako nevládní organizace. Formálně mise zahájila svoji činnost 1. července 1995, kdy se Richard Cook stal prvním prezidentem mongolské církve mormonů.

Problémy s vypátráním Církve Ježíše Krista svatých posledních dnů v Ulaanbaataru jsou popsány v úvodní části str. 17 Problémy výzkumu.

Záznam z návštěvy centra mormonů v roce 1998

V roce 1998 jsem navštívila ulaanbaatarské centrum mormonů v době, kdy v celé budově byl pouze vrátný. Nabídl se, že mě celou budovou provede. Prošli jsme celým domem včetně sklepních místností, kde probíhá oddělená výuka učení pro dospívající dívky a chlapce. Celá budova dříve známá jako hu'uhdiin kino [č. dětské kino] byla v roce 1998 kompletně zrekonstruovaná. Na dveřích byly mosazné kliky a překvapivě honosná byla místnost s baptisteriem - cca pětimetrovým bazénem.⁸⁰ Sál, ve kterém probíhají kázání má kapacitu přibližně 500 osob, ale jeho kapacita není dostačující a proto musí být členové rozdělováni do skupin podle příslušné městské části, ve které bydlí. Pro ty, kteří bydlí dál od centra, se pronajímá hotel Futura. Vrátný mě seznámil s organizačním fungováním organizace: „Vždy po dvou letech se zde střídají bratři a sestry, kteří přijíždějí většinou z Idaha, Colorado nebo Ottawy. Za člena hnutí může být přijat každý starší osmnácti

---

představitelů získalo studijní stipendium na Brigham Young University.

⁸⁰ Pro srovnání i na Ministerstvu spravedlnosti jsou místo kliky většinou pouze dřevěná madla.

let, který se zúčastnil šesti kázání a přípravného semináře. Po minimálně ročním členství mají mongolští mladí muži ve věku od 19 do 26 let a ženy ve věku od 21 do 26 let nárok na cestu do USA, Skotska nebo do jiné země, kde je sídlo mormonů. Muži jezdí na dva roky, ženy oproti tomu pouze na půl roku.“ Takováto možnost výjezdu do zahraničí nesporně zvyšuje popularitu hnutí v Mongolsku. Mezi členy církve mormonů je mnoho vysokoškolských studentů.⁸¹ Vrátný dále uvedl, že po osmnácti letech členství mají všichni nárok na další cestu do zahraničí. Hyer v citovaném článku uvádí, že do roku 2006 absolvovalo misijní pobyt v USA 170 mongolských členů, dalších 340 vycestovalo do Ruské federace, Korey, Japonska nebo Evropy.⁸²

Záznam z návštěvy shromáždění mormonů v hotelu Futura 1998:

Po vstupu do hotelu Futura si všichni účastníci kázání na obuv natáhli návleky, odložili svršky v šatně a pokračovali vzhůru po schodišti. Spolu s věřícími jsem vstoupila do zaplněného sálu, kde vpředu na pódiu za dlouhým stolem sedělo asi osm mladých Američanů, uprostřed nich seděl prezident - Mongol asi ve věku padesáti let. Právě probíhal rituál přijímání nové členky. Tři z amerických bratrů položili ruce na hlavu dívky, která seděla na židli uprostřed místnosti, a jeden po druhém jí blahopřáli, potom nová členka pronesla děkovnou řeč a všichni si vzájemně pogratulovali. Nebylo mi dovoleno cokoli vyfotografovat, nahrát si něco na diktafon nebo opsat z jakékoli z knih, které kolovaly v sále. Většinou šlo o zpěvníky či výtisky knihy Mormon. Jazykem kázání je mongolština.⁸³ Měla jsem možnost hovořit s jedním z amerických bratrů a dozvěděla jsem se, jak probíhá losování v Salt Lake City, kde je světové centrum mormonů. Tento mladý muž prý přišel, vytáhl si lísteček s nápisem Mongolia, co ale tento nápis znamená vůbec netušil. Prý si myslel, že je to někde v Africe. Bohužel do našeho rozhovoru zasáhl jiný starší bratr a další informace, které mi poskytl, neměly žádnou výpovědní hodnotu.⁸⁴

⁸¹ V roce 1998 ve třetím ročníku bohemistiky na Ulaanbaatarské státní univerzitě z osmi studentů byli tři členy některého z křesťanských hnutí či společenství.

⁸² Hyer, *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints in Mongolia*. In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 104-109.

⁸³ Na tomto místě je třeba zdůraznit, že misionáři přicházející do Mongolska mají velmi dobrou znalost mongolštiny.

⁸⁴ Mnozí vůdci různých hnutí či skupin se obávali poskytovat mi jakékoli informace. Podle tvrzení zmíněného mormonského staršího bratra z roku 2000: „V dnešní době většina autorů píšících o tzv. sektách publikuje pravdu pokroucenou a ve zdrcující většině působící silně negativně.“

V létě roku 2000 jsem opět navštívila hlavní sídlo Mormonů v Ulaanbaataru. Jestliže v roce 1998 převažovala mezi přítomnými mládež, potom v roce 2000 bylo možné na shromáždění vidět i střední generaci. Navštívila jsem nedělní shromáždění v objektu *Hu'uhdiin kino* v 11 hodin,⁸⁵ kterého se účastnilo asi 350 osob:

Když jsem vstoupila do sálu, kde probíhalo nedělní shromáždění, ujala se mě sestra Burke⁸⁶ z Portorika. Po bohoslužbě mi poskytla rozhovor. Podle slov Burke: "V roce 2000 počet stoupců hnutí činil přibližně 2000 osob." Tento údaj se jeví jako relevantní, neboť popularita mormonů v mongolských městech objektivně rok od roku roste. Jestliže v roce 1998 měli mormoni 700-900 členů, tak se jedná o patrně nejrychleji se rozrůstající náboženskou skupinu v Mongolsku. "V současnosti mají mormoni v Ulaanbaataru 6 poboček kromě hlavního sídla. Mimo Ulaanbaatar mají svá centra ve m Erdenetu, Darhanu, C'oibalsanu, Baganuuru, Nalgai, Hovdu, Su'hbaataru a Selenge," informovala mě Burke. Na venkově, podle Burke, svoji činnost orientují na zdravotní prevenci, v sirotčincích na rozdávání hraček, jídla a oblečení, které získávají od stoupců z celého světa, kromě toho se snaží ukázat Mongolům možnost pěstování různých plodin. Podle Burke je potěšitelné, že v poslední době přicházejí k mormonům celé rodiny. Na shromáždění vystupovali mladí Mongolové, kteří se nedávno vrátili z Koreje, kde navštívili "svatý chrám" (a. Holy Church, mo. Ariun su'm). Hovořili o nejhlubších prožitcích a litovali, že v Mongolsku doposud svatý chrám být postaven nemůže, protože nemají dostatečné množství členů. Asi dvacetiletý Mongol, který o návštěvě korejského chrámu referoval, doufal, že co nejdříve bude chrám i v Ulaanbaataru. Všichni vyjadřovali radost z toho, že mongolští věřící mohou jezdit na návštěvy chrámů do zahraničí a v závěru shromáždění, byly určovány další destinace pro další věřící: Jižní Korea, Hongkong, atd. K mikrofonu na pódiu vyjela také mladá dívka na vozíčku, hovořila o tom, že dříve mormony a jiné misionáře zavrhovala, nedávno však po autonehodě, kdy zůstala částečně ochrnutá, uvěřila. Bůh jí přinesl klid do duše, ví, že nikdy není sama, Bůh je stále s ní. Na úplný závěr promluvila starší žena, která děkovala Američanům nejen za to, že jsou v této budově a přinášejí víru v Boha, ale hlavně za to, že jsou v celém Mongolsku a pomáhají.

⁸⁵ V neděli se konají tři: v 9, 11 a ve 13 hodin.

⁸⁶ Burke viz tab.1 - Seznam informantů.

Profesorka sociologie Narantuya z Mongolské státní univerzity, která se věnuje náboženské orientaci Mongolů poznamenává, že přitažlivost mormonů souvisí s důrazem církve na silnou úlohu rodiny a vysoké morální standarty (zákaz požívání alkoholických nápojů, kouření atd.). Podle prof. Narantuyi si přívrženci hnutí od členství slibují zlepšení vzdělání (zvláště zvládnutí angličtiny) a zlepšení ekonomického statusu.⁸⁷

5.2.6 Moonisté neboli Sdružení Ducha svatého pro sjednocení světového křesťanství neboli Církvev sjednocení

Církvev sjednocení bývá zkráceně nazývána podle zakladatele a vůdce tohoto nového náboženského hnutí Yong Myung Moona, který se narodil 1920 v severokorejské vesničce Čongdžu-kun. Chceme-li sledovat příběh "náboženského podnikatele" Myung Moona, narazíme záhy na obtíž s pravdivostí Moonových životopisných dat. Čerpat lze ze zpráv, které o sobě zveřejnil sám Moon⁸⁸ nebo z nezávislých a kritických pramenů, které si často navzájem protiřečí. Moon proslul jako budovatel ekonomického impéria, poté co roku 1973 získal americké občanství, začal proměňovat finance získávané prostřednictvím věřících na automobily, továrny na počítače, léky i zbraně, banky, atd. Svou ideologii šíří na vlastních univerzitách, agenturami (The World Media Association, Free Press International aj.) či novinami (The Washington Times, Notiatis de Mundo, Insight atd.) Pořádá mírové, sociální, humanistické nebo ekumenické konference, na které zve známé osobnosti.⁸⁹ Společné fotografie s těmito význačnými osobnostmi Moonovi pomáhají budovat před neinformovanou veřejností obraz uznávané duchovní veličiny. Ze stejného důvodu si Moon samozvaně přivlastnil i titul reverend.

Religionista Dušan Lužný v odborné publikaci věnované popisu a činnosti nových náboženských hnutí o Církvi sjednocení uvádí, že dle doktríny hnutí se o velikonocích roku 1936 Moonovi zjevil Ježíš, pověřil ho dokončením svého poslání, které začal před dvěma tisíci lety, a svěřil mu odpovědnost za vytvoření Božího království na zemi. Později Moon obdobným způsobem komunikoval např. s Abrahámem, Mojžíšem, Buddhou a rovněž se samotným Bohem. Po druhé světové válce zahájil Moon svou

⁸⁷ Narantuya, *Mongolc'uudiiin su'seg bis'rel* [č. Víra Mongolů]. In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 115-124.

⁸⁸ Ty se skládají z glorifikujících scén líčících vítěznou cestu mesiáše.

⁸⁹ Moonovo pozvání přijali např. Michail Gorbačov či George Bush.

misijní činnost v Severní Koreji v Pchjongjangu. Vzhledem k tomu, že nauka obsahovala prvky silného antikomunismu, byl uvězněn a na dva a půl roku poslán do pracovního tábora, odkud byl vysvobozen až během korejské války. Odjel do Jižní Koreje, kde začal hlásat své učení zde označované jako Tong Il. Na západ, resp. do USA, se Moonovo učení dostalo v roce 1959 prostřednictvím misionářky Young Oon Kim, a teprve v roce 1971 do USA přicestoval také Moon. Základem nauky Církve sjednocení je rozlišení tří principů - principu stvoření, pádu a obnovy. Podle učení Církve sjednocení existuje mnoho znaků, které vedou k přesvědčení, že reverend Moon je Třetím Adamem, pánem Adventu a Mesiášem, zároveň Korea splňuje všechny podmínky pro příchod nového Mesiáše a korejský národ je prezentován jako vyvolený. S činností Církve sjednocení je spojeno mnoho různých aktivit⁹⁰ a organizací, které vykonávají jak neziskovou, tak podnikatelskou činnost.⁹¹

Kontroverzní Církev sjednocení byla Dr. Moonem v roce 1998 celosvětově zrušena. Tam, kde je ve světě Církev sjednocení zaregistrována však registraci rušit nebudou. Společenství existuje, ať už je registrováno nebo ne. Zaregistrovány jsou celosvětově také organizace, které zdánlivě nemají s církví nic společného, jako Federace žen za mír ve světě, Federace rodin za mír ve světě, Hnutí sjednocení a Sdružení studentů pro výzkum Principu (CARP), kde základní knihou členů těchto organizací, založených manželí Moonovými, je Boží princip.

V propagačním materiálu Univerzální federace za mír se uvádí: „Univerzální federace za mír byla založena manželí Moonovými 12. září 2005. Federace za mír čerpá ze základny, vytvořené mnohými organizacemi a programy, které založil Dr. Sun Myung Moon, včetně Sdružení Ducha Svatého pro sjednocení světového křesťanství, které bylo založeno roku 1954 a Federace rodin za světový mír a jednotu, která byla založena roku 1996. Velmi nedávno, roku 1999, Dr. Moon založil IIFWP - Interreligious and International Federation for World Peace [č. Mezináboženská a mezinárodní federace za světový mír]. Federace Mongolů za světový mír byla založena v Jihokorejském Soulu v září 2004 jako vyjádření vize reverenda Sun Myung

⁹⁰ Masové svatby členů Církve sjednocení, které je tedy třeba vnímat jako projev Moonova povolání dokončit vytvoření ideální rodiny.

⁹¹ Lužný, D., 1997, s. 52-54.

Moona.⁹²

Aktualitou v oblasti působení Federace Mongolů za světový mír byla konference pořádaná v Soulu 9. - 12.4. 2006, kam se mi podařilo nechat se delegovat českou pobočkou Mezináboženské a mezinárodní federace za světový mír. Tématem konference byly „Hlubinné hodnoty mongolské civilizace a jejich význam pro světový mír“.

Smyslem konference bylo, jak uvádí materiály, „spojit potomky Mongolů, kteří jsou roztroušeni všude po světě a vyznačují se tzv. 'mongolským rodným znaménkem', které mají novorozenci na zádech“. Ve vystoupení Moonova zástupce reverenda Kwaka zaznělo, že lidi mongolského původu lze najít mezi všemi rasami, kulturami i náboženstvími. „V tomto smyslu Mongolové představují univerzalitu a společný původ lidstva. Podle Dr. Moona, kromě společné biologické charakteristiky Mongolů, je možné původ Mongolů odvodit zpátky až k rodině popisované v Bibli, totiž k rodině Noema. Přesněji řečeno Mongolové jsou potomky Šema, nejstaršího Noemova syna.“⁹³ Není bez zajímavosti, že zahajovací vystoupení byl téměř jediný moment, kdy se během celé konference o Mongolech mluvilo. Od brzkého rána až do podvečera probíhalo jedno vystoupení za druhým, kdy vystupující byli z řad oddaných Moonových následovníků a obsahem vystoupení bylo vždy a pouze přesvědčování o pravdě jejich učení a získávání nových adeptů na titul Ambassador of Peace [č. posel míru] mezi účastníky, dále byly představovány podnikatelské projekty Dr. Moona.⁹⁴

Motivace plně hrazených výdajů včetně ubytování, stravování, cestovních nákladů a dvou dnů navíc v atraktivním hotelu Marriot v centru Soulu⁹⁵ přivedla na konferenci za mongolskou stranu i velmi významné osobnosti, mezi nimi: Rags'aa Badamdandin – předseda Stálé komise pro rozpočet při mongolském parlamentu, S'aravz'amc Batbair – zástupce ředitele Mongolského rozhlasu a televize, Togooh Dogsom – výkonný ředitel Erdenetských dolů, Elbegdordz' – mongolský premiér, prezident mongolské nevládní organizace Liberty Center, M. Gantugs – mimořádný asistent bývalého premiéra, člen Demokratické strany, Boldbaatar Gonhigz'av –

⁹² *Universal Peace Federation*, 2006, s.1.

⁹³ Z vystoupení reverenda Dr. Chung Hwan Kwaka, předsedy Federace za mír, prezidenta federace Mongolů za světový mír, 13.4.2006.

⁹⁴ Např. stavba železnice spojující Koreu s Aljaškou přes Sibiř či stavba tunelu spojujícího Jižní Koreu s Japonskem.

⁹⁵ Tento hotel vlastní Dr. Moon, stejně jako v Soulu provozuje vlastní univerzitu.

zástupce prezidenta akademie Enh Orhilon, Lhagvasu'ren Hu'gulbuu – ředitel Čingischánovy akademie, Gendez'av Niamdavaa – guvernér Chovdského ajmaku, Derz'ee Ceveenz'av – Vrchní rada náměstka předsedy parlamentu, Cegmid Ceveg'z'av – zástupce děkana Mongolské technické univerzity, Bulgan Urtnasan – ředitel Ulaanbaatarského rozhlasu a mnoho dalších.

Moonisté neboli Sdružení ducha svatého pro sjednocení světového křesťanství čili Církev Sjednocení není v Mongolsku oficiálně registrována jako náboženská organizace, ale jako řada nevládních organizací: např. Svaz žen, Svaz mládeže pro mír, Svaz pro vzdělání. Nicméně Moonisté jsou právě v oblasti šíření náboženství velmi aktivní. Počátkem července 2002 organizovali na centrálním ulaanbaatarském stadionu setkání pod názvem Service for Peace – True Love in Action. Byla rozvinuta rozsáhlá reklamní kampaň, v níž nebylo ani jednou zmíněno, kdo je skutečným organizátorem akce a že se jedná o náboženskou akci. Setkání se konalo v předvečer zahájení Naadamu, takže návštěvnost byla enormní (přibl. 6 tisíc lidí), ovšem nikdo z návštěvníků nevěděl, čeho se účastní. Dopředu byla inzerována účast mongolských hvězd populární hudby. Významnou část večera však z pódia řečnil syn Yong Myung Moona - zakladatele Církev Sjednocení, o němž se návštěvníci mohli na letáčkách rozdávaných u vchodu dočíst, že „je absolventem bezpočtu amerických univerzit, je sportovec, zpěvák rockové skupiny, a protože si dělá starost o světový mír, pracuje ve věku svých 33 let s tisíci mladými lidmi.“ Ani slovo o hnutí Moonistů či jeho otcí. Naopak na letáčkách bylo jeho jméno zkomoleno. Pouze v materiálech pro tisk, bylo uvedeno, že se jedná o 3. syna zakladatele nového hnutí, které ztělesňuje světový mír.

5.2.7 Obnova ruského pravoslavného chrámu

Mongolská profesorka sociálních věd Altanzayaa ve své práci věnované působení ruské pravoslavné církve v Mongolsku uvádí, že ruský pravoslavný chrám sv. Trojice byl postaven v roce 1872.

Již dříve však ruští pravoslavní duchovní zemi několikrát navštívili. Altanzayaa dále uvádí, že v letech 1771 až 1845 delegace ruských pravoslavných duchovních uskutečnily osm misí do Číny, kdy navštěvovaly všechny chrámy od Irkutsku až po Peking, tudíž musely projít Mongolskem.

Ačkoli byly mise vysílány s podporou ruského senátu, mongolská vláda pod vedením Z'ibzundamba Hutuktu rozhodla, že sama uhradí náklady spojené s cestou přes mongolské území. Ruská pravoslavná církev tak byla v Mongolsku známá již před oficiálním otevřením chrámu sv. Trojice.⁹⁶

V roce 1927 byl chrám sv. Trojice uzavřen a nadále byl používán jako technická budova. Starousedlíci vzpomínají, že ještě na počátku sedmdesátých let 20. století si chrám zachovával svůj původní vzhled, když byl odstraněn pouze kříž. V sedmdesátých letech byla zbořena zvonice a objekt zcela zchátral. Po roce 1991 začal zdejší věřící několikrát ročně navštěvovat představený pravoslavného chrámu z burjatské čitinské diecéze. 19. ledna 1998 bylo vyhověno žádostem zdejších ruských starousedlíků a byla znovu obnovena činnost pravoslavné farnosti v čele s otcem Anatolijem Fesečkem.⁹⁷ Těsně před jeho příjezdem, předala společnost Vněšintorg budovu na svém pozemku, nacházejícím se naproti bývalému chrámu sv. Trojice, do užívání ruské pravoslavné církve. Tato obytná budova nacházející se blízko tzv. Žukovova muzea, tedy v části Ulaanbaataru, kde v dobách komunismu žilo více Rusů než Mongolů, se postupně proměnila ve farnost. Počet návštěvníků bohoslužby se ještě v roce 2000 pohyboval kolem dvaceti a jednalo se výhradně o ruské ženy středního až vyššího věku. Když otec Anatolij do úřadu v Mongolsku nastoupil, byl čerstvým absolventem bohosloveckého semináře v Moskvě. Ke katolíkům zaujímal dle vlastních slov poměrně vstřícný postoj, bohužel ale nevěděl, kde v Ulaanbaataru sídlí, a o sektách říkal, že pošpiňují církevní instituci. Jazykem bohoslužby byla církevní slovanština, mongolsky zde nikdo neuměl a podle slov otce Anatolije sem patrně žádný Mongol do roku 2000 nezavítal.

Pravoslavná církev v Mongolsku se však stává v posledních letech aktivnější. V červnu 2005 se představeným mongolské farnosti stal Alexej Trubač. V budově od roku 2005 probíhá neustálá rekonstrukce. Část domu je přestavována na školu, kde by se ve spolupráci s rusko-mongolskou školou Erel měly mongolské děti učit základům ruského jazyka a kultury. Od prosince 2008 začaly vycházet noviny *Trojica*, předpokládá se, že se bude jednat o měsíčník, který by měl být dvojjazyčný rusko-mongolský. Od roku

⁹⁶ Altanzayaa, *Oros har lam narig hargalzan hurtez' baysan tuhayd* [č. Pojednání o ochraně poskytnuté ruským křesťanským kněžím]. In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 79-88.

⁹⁷ Anatolij Fesečko viz Tab. 19 Seznam informantů.

2007 provozuje ulaanbaatarská farnost školu etiky a estetiky, která nabízí nejširšímu publiku kroužky výtvarného umění, keramiky a baletu. Na pozemku vzniká také dětské sportovní hřiště.

Nejvýznamnější událostí posledních let však nesporně je stavba samostatně stojícího chrámu sv. Trojice na přilehlém pozemku. Na počátku roku 2008 byla postavena hrubá stavba chrámu a byly zahájeny práce na stropních a nástěnných malbách. 6. února 2009 byl umístěn ikonostas a těsně před tím byl zavěšen zvon. Ruská pravoslavná církev plánuje stavbu dalšího chrámu ve městě Erdenet, kde žije velká ruská komunita. S příchodem nového představeného v roce 2005 se zdá, že se pravoslavná církev významně zaktivovala a začala se zaměřovat i na komunikaci s mongolskou společností. Vypovídá o tom i skutečnost, že v únoru 2007 byla pokřtěna první mongolská rodina. Obřad probíhal ve staroslověnštině, které Mongolové nerozuměli, proto byl přítomen překladatel. Vyznání víry však zaznělo již mongolsky. Podle slov současného představeného Alexeje Trubače je snahou farnosti přeložit text liturgie ze staré klasické mongolštiny do moderní chalchské mongolštiny, protože byly nedávno v petrohradské knihovně Ústavu Dálného Východu nalezeny překlady liturgických textů z roku 1864.

5.2.8 Fundamentalističtí protestanti

Po celé Evropě, Americe, Africe, Západní Indii i jinde jsou roztroušeny stovky, ne-li tisíce nezávislých fundamentalistických křesťanských "církví"; většinou jsou malé. Mnohé se rodí z názorových rozporů s některou jinou (často velmi malou) fundamentalistickou "církví". Buď zakladatel nové sekty (ve smyslu odpadlictví od hlavního proudu) nesouhlasí se svou "církví" například ve věci přesných podrobností Kristova návratu, povahy nebe a pekla, Trojice či Boží přirozenosti Krista, nebo dojde mezi starým a novým vůdcem k boji o moc. Skoro všechny tvrdí, že se vracejí k učení a praktikám novozákonní církve. Většina je fundamentalistických, věří, že Bible je do všech podrobností absolutní pravda, a mnohé z nich jsou miletánské.⁹⁸ Některé jsou svatodušní⁹⁹ a mnohé hlásají léčení jedině vírou.

Laikovi se může zdát, že většinou věří v totéž. Slovo fundamentalistický má často podobně jako slovo kult a sekta pejorativní

⁹⁸ Věří v brzký Kristův návrat a v doslovné nastolení jeho tisícileté vlády na zemi.

⁹⁹ Uznávají dar Ducha svatého.

podtón. Barret uvádí, že fundamentalisté jsou považováni za extremisty, ale převážná většina křesťanských fundamentalistů jsou jen křesťané věřící v Bibli, kteří jsou hluboce a absolutně přesvědčeni o fundamentech své víry, milují Boha a slouží mu svým vlastním způsobem. Pro většinu těchto "církví" je společný zákaz alkoholu a cigaret.¹⁰⁰

Roku 1999 vznikla Mongolská evangelikální aliance [mo. Mongoliin Evangeliin Evsel], která protestantské církve sdružuje, pořádá společné odborné semináře, soustředění věřících či přátelská fotbalová utkání.

5.2.8.1 Hristos su'm - Kristův chrám - neboli International Churches of Christ

Hnutí International Churches of Christ bylo založeno roku 1979, významněji se rozšířilo začátkem devadesátých let 20. století, a v současné době působí ve 171 zemích světa, má 128809 členů a počet návštěvníků nedělní bohoslužby činil 188217 podle údajů k lednu 2001 zveřejněných na domovské internetové stránce hnutí.¹⁰¹ Toto hnutí je často kritizováno pro fanatismus a sektářství. Je mu vytýkáno, že tvrdí, že spasení může být dosaženo pouze skrze členství v této „církvi“, neboť ostatní tzv. tradiční církve jsou zkažené a demoralizované. Svá stanoviska představitelé hnutí obhajují tím, že všechny dnešní velké křesťanské církve začínaly jako sekty. V Čechách můžeme toto hnutí najít v Praze pod názvem Pražské společenství Kristovo.

V Ulaanbaataru probíhají nedělní setkání tohoto hnutí pod názvem *Hristos su'm* v hotelu *Zaluuc'uud* ve tři hodiny odpoledne. Bohoslužba probíhá v ruštině s překladem do mongolštiny. Sbor vedou Marina a Jevgenij¹⁰², velmi mladý manželský pár z Novosibirsku. Nedělní bohoslužby se účastní asi 60 mladých lidí, výhradně Mongolů.¹⁰³

Marina říká: „V naší církvi křtíme kdekoli, důležité je, aby při křtu byl

¹⁰⁰ Barret, 1998, s. 138-139.

¹⁰¹ <http://www.icoc.org>.

¹⁰² Jevgenij a Marina viz Tab. 19 - Seznam informantů

¹⁰³ Je velmi zajímavé, že mladí lidé v Mongolsku, kde sovětský komunismus napáchal nedozírné škody především v oblasti duchovní, se od Rusů apriori neodvrací. Pokud bychom se pokusili srovnat v tomto ohledu vztah Čechů k obyvatelům zemí bývalého SSSR, získali bychom s největší pravděpodobností obrázek zcela opačný. Avšak obdobou nedůvěry Čechů k ruskému národu, jak ji vnímám, je nedůvěra Mongolů vůči Číňanům. Proto po krátké době činnosti Hristos su'm musel vyměnit misionáře z Hongkongu, kteří zde z počátku působili, za Jevgenije a Marinu. V této souvislosti je zajímavé, že si vedení sboru problém uvědomilo a zareagovalo.

člověk celý ponořen ve vodě. Mě křtili ve vaně, Žeňu (Jevgenije, pozn. aut.) v jezeře. V Mongolsku teď křtíme jednou ročně hromadně v řece Tuule. V době studií na vysoké škole jsem byla pozvaná na setkání členů této církve, ale nechtěla jsem tam jít. Nakonec jsem se rozhodla, že tam půjdu, abych odtamtud odvedla svoji kamarádku a posléze jsem v církvi zůstala.“¹⁰⁴

Jevgenij začal věřit velmi podobně, také v době svých studií na vysoké škole: „Přesvědčil mě příběh apoštolů, ti Krista zavrhli a po třech dnech uviděli, že to, v co nevěřili, se stalo,“ říká¹⁰⁵. Kromě nedělních bohoslužeb organizují Marina s Jevgenijem ve svém bytě čtení z bible.

5.2.8.2 Věčná láska - Mo'nhiin hair – mongolská křesťanská svatba

Věčná láska je název protestantského sboru, který se v roce 1998 nacházel v jurtovišti v polorozpadlém patrovém domě ve čtvrté městské části Ulaanbaataru. Sbor založili Korejci a pastorem byl v roce 1998 také Korejec. Sbor měl v té době asi 30 členů. Když jsem v roce 2000 znovu toto místo navštívila, abych zjistila, jaké změny zde proběhly, našla jsem dům ve stadiu rekonstrukce. V ohradě, kde dům stojí, byla postavena jurta, z které vyběhla asi desetiletá holčička a řekla mi, že bohoslužba probíhá ve třetí základní škole. Nabídla se, že mě tam odvede, protože ona sama se tam právě chystá. Vzala si Nový zákon (v překladu MBTC¹⁰⁶) a po cestě mi vyprávěla, že chodí do čtvrté třídy, jmenuje se Tuulga a je věřící. Viděla, že se ve sboru scházejí děti, tak tam šla také.

Bohoslužbu ve školní tělocvičně vedl mongolský pastor. Nedělní bohoslužby se účastnilo asi 80 lidí, možná o něco víc. Mezi věřícími v sále jsem našla Delgermu, bývalou posluchačku z přednášek na bohemistice na Mongolské státní univerzitě. Říkala, že když dostudovala, podařilo se jí prostřednictvím World Vision¹⁰⁷ odjet na tři měsíce do USA a nyní pracuje

¹⁰⁴ Záznam z interview s Marinou v Ulaanbaataru v červnu 2002.

¹⁰⁵ Záznam z interview s Jevgeniem v Ulaanbaataru v červnu 2002.

¹⁰⁶ O problematice překladu bible podrobněji viz oddíl Lexikální inovace v souvislosti s křesťanstvím - Jazyk jako agens formující způsob vnímání okolního prostředí.

¹⁰⁷ World Vision je mezinárodní humanitární organizace, která vychází z křesťanských hodnot a působí např. v oblasti zdravotní prevence, pomáhá v krizových situacích, v Indii bojuje proti kastovnictví, atd. Podařilo se mi tuto organizaci v Mongolsku navštívit a od asi dvacetipětiletého Mongola jménem Enh jsem se dověděla, že usilují o vyšší vzdělanost na venkově, kromě zdravotní prevence se věnují i otázkám hospodářským, tj. jak naučit Mongoly, aby pěstovali zeleninu či dělali dobytku zásoby sena na zimu. Většinou vysílají

v Eagle TV.¹⁰⁸

Dále jsem se seznámila s pomocnou pastorkou a zároveň sekretářkou a účetní sboru - Oyunou. Bohoslužby se účastnil hostující korejský pastor, který, jako většina korejských pastorů v křesťanských sborech fundamentalistických protestantů, působil velmi exaltovaně. Na závěr shromáždění se představili ti, kteří navštívili sbor poprvé. Mladík asi osmnáctiletý prohlásil, že viděl v Eagle TV reklamu, čímž zároveň získal telefon na Mo'nhiin hair. Dále hovořil o tom, že dříve chodil po barech, pil, ale už takto nemůže dál pokračovat, zvláště nyní, když slyšel pastora a uvědomil si, jak ho Ježíš miluje.¹⁰⁹

Oyuna¹¹⁰ - pomocná pastorka a sekretářka sboru Věčná láska mi poskytla rozhovor. Rozhovor probíhal nedlouho před parlamentními volbami v červenci 2000, a tak jsme se nemohly vyhnout ani tomuto tématu. Oyuna mi sdělila, že každé ráno v půl osmé se scházejí věřící v budově protestantského sboru *Gerelt Ireedui* [č. Světlá budoucnost]; jde o sbor, který se nachází přímo na Su'hbaatarově náměstí, v těsné blízkosti tiskárny a sboru *Amid u'g* [č. Živé slovo] a modlí se zde, aby se křesťané dostali do parlamentu. Nyní je prý na kandidátce málo křesťanů, ale v budoucnu se jich rozhodně prosadí víc. O své víře říká, že roku 1991 studovala techniku, studií však zanechala a 25.4.1991 se zúčastnila evangelizačního semináře,

---

do cílových oblastí venkova terénní auta se svými zaměstnanci a materiální pomocí. Zaměstnanci jsou většinou věřící křesťané, ale není to podmínkou. Na venkově poté spolupracují s místními křesťanskými náboženskými organizacemi. Muž, se kterým jsem mluvila, byl velmi vstřícný, pouze tvrdil, že sbory ani soukromé věřící osoby nepodporují, což bylo v rozporu s informacemi od Delgermy, ale i s informací od pastora sboru *Amid u'g* [č. Živé slovo].

¹⁰⁸ Eagle TV je společná americko-mongolská televizní stanice založená v prosinci 1994. Americká strana poskytuje finance a know-how, kupuje v USA pořady a posílá je do Mongolska. Některé pořady se zde překládají do mongolštiny, jiné se vysílají v angličtině. Od roku 1996 některé vstupy pocházejí již přímo z mongolské produkce (dvacetiminutové *Mongol medee* [č. Mongolské zprávy] vysílané ve 20.00 hod.). Generálním ředitelem Eagle TV je Paul Swartzendruber, který navštěvuje English Speaking Church. V neděli je vysílání Eagle TV v angličtině, ve všední den jsou od 15. hodin vysílány zprávy v angličtině (CNN World news), večerní filmy jsou namluveny mongolsky. V červnu a červenci 2000 Eagle TV prodala veškerý vysílací čas, který je běžně určen pro evangelizační programy a přenosy NBA politickým stranám účastnícím se předvolební kampaně. Po ukončení předvolební kampaně však "Christian Talk Show" získali zpět své místo ve vysílání. Pro další informace viz. internetové stránky www.mongolnet.mn/eagle.

¹⁰⁹ Záznam z návštěvy sboru v srpnu 2000.

¹¹⁰ Oyuna viz Tab. 19 Seznam informantů.

tehdy uvěřila a 28.4.1991 byla pokřtěna. Z Oyunina projevu bylo zjevné, že je hrdá na to, že byla mezi prvními třiceti čtyřmi Mongoly pokřtěnými v nové éře mongolských dějin. V roce 1992 začala navštěvovat biblickou školu v Ulaanbaataru, která v té době ilegálně zahájila v Mongolsku svoji činnost. Jednalo se o lekce, které sem přijížděli přednášet učitelé ze zahraničí. Co se týče fungování sboru Věčná láska, Oyuna zmiňovala pravidelné lekce výkladu bible a letní tábor. Vždy jednou týdně v sobotu se koná setkání studentů středních škol a zvláště probíhá setkání žáků základních škol. V neděli na bohoslužbu přicházejí všichni bez rozdílu. V roce 2000 měl sbor 150-200 členů, mongolského a korejského pastora. Sbor byl založen v říjnu roku 1994, ale ukázalo se, že zakládající Korejec byl podle slov Oyuny „příliš miletánský, totiž stále očekávali příchod Ježíše Krista“. Věřící se proto rozhodli získat pro sbor jiného pastora. Kromě mongolského pastora, tak nadále působí ve sboru korejský pastor, jehož učitelem je, podle slov Oyuny, Korejec, který žije v USA, a který také financuje rozsáhlou rekonstrukci staré budovy. Za peníze, které získávají z Ameriky, vaří pro šedesát dětí ze čtvrti, kde sídlí sbor, několikrát týdně teplé jídlo. Na otázku, co si myslí o takových hnutích, jako jsou například mormoni, Oyuna říká, že o nich moc neví, ale rozhodně ví, že jsou špatné. Patrně nejvíce zážitků má Oyuna z doby, kdy se plavila 16 měsíců na lodi OMShip On Course Together, Doulos - Serving the People of the World. Na této lodi byla vytvořena mezinárodní komunita věřících, loď zastavovala v každém přístavu, prodávali a rozdávali knihy s křesťanskou tematikou, navštěvovali chrámy... Byli takto v Hongkongu, na Tchaj-wanu, Filipínách, v Malajsii, Papui Nové Guiney, Austrálii, Kuala Lumpur a Singapuru. Oyuna mi některá místa zapoměla vyjmenovat a tak se k nim vracela v průběhu celého dalšího rozhovoru. Prvních šest měsíců na lodi strávila v prádelně, poté ji přesunuli do oddělení knihovny a po nějaké době směla i rozdávat knihy lidem v přístavech.

V tomto křesťanském sboru jsem měla výjimečnou příležitost účastnit se jako host jedné z prvních svateb mongolského páru. Mohu dokonce konstatovat, že se jednalo o jednu z prvních rituálních křesťanských svateb v Mongolsku vůbec. Pokud jsem měla možnost hovořit s představiteli jiných křesťanských směrů, ti mi potvrzovali jednotlivé případy konaných svateb, avšak většinou byl jeden z oddávaného páru cizincem. V tomto případě se tedy jednalo o svatbu dvou mladých Mongolů, kteří se poznali ve sboru a zde

také vstoupili do svazku manželského.

Svatební rituál je jedním z nejzákladnějších prvků každé svěbytné kultury, kterou zároveň významně dotváří a je jí také ovlivňován. Mongolská tradiční svatba je nejen důležitou společenskou událostí, nýbrž i transparentní presentací množství zvyků, obyčejů atd. Je tedy nanejvýš pochopitelné, že odstoupení od takového rituálu a přijetí rituálu jiného, v tomto případě křesťanského, má významné dopady. Svatební obřad se netýká pouze budoucích novomanželů, nýbrž i rodičů a dalšího příbuzenstva.

Svatba, kterou jsem měla možnost sledovat, se odehrávala ve sboru *Mo'nhiiin hair* v Ulaanbaataru, kde do svazku manželského vstupovali Otgon Zayaa a P'urevdorz'iin Batbold. Nevěsta měla na sobě velmi tradičně evropsky ušité bílé šaty s korzetem a vlečkou, ženich byl oblečen v bílém obleku, nevěstu otec přivedl k oltáři prostřední uličkou mezi lavicemi, která byla vyzdobena girlandami květin. Obřad celebroidal korejský pastor v mongolštině, ale jeho slova opakoval ještě jednou mongolský pastor, v podstatě tlumočil z mongolštiny do mongolštiny, protože korejský pastor měl velmi nesrozumitelnou výslovnost.

Nevěsta, Otgon Zayaa, se mi svěřila, že její otec vůbec nechtěl na tuto svatbu přijít a do poslední chvíle si nebyli jisti, zda se dostaví. Svým tradičním oděvem působil velmi výrazně, neboť v délu byly kromě otce nevěsty pouze členky ženské hudební skupiny, která se starala na svatbě o hudební doprovod.¹¹¹ Otec nevěsty působil dojmem, že se obřadu účastní s nevolí, když všichni vstávali a společně se modlili za novomanžele, zůstával sedět. Postoj otce nevěsty i dalších starších členů rodiny byl zřejmý především po skončení obřadu, kdy se svatebčané přesunuli na hostinu do korejské restaurace v budově Technické Univerzity, která patří korejským presbyteriánům. Majitelé restaurace, v souladu s vírou, vyzdobili interiér restaurace obrázky ilustrujícími život Krista a jeho Nanebevzetí. V prostoru bylo zakázáno kouření a požívání alkoholických nápojů. Nicméně příbuzní z venkova přivezli sud kumysu, a otec nevěsty spolu se starší generací příbuzenstva upíjeli kumys a rozstříkovali ho božstvům na všechny světové strany, což je tradiční způsob uctívání vládců Nebe a Země. Starší svatebčané, kteří přijeli z venkova, předávali novomanželům dary a zpívali tradiční oslavné písně - *magtály* za doprovodu strunného hudebního nástroje

---

¹¹¹ S výjimkou Svatebního pochodu, který zazněl reprodukováně.

- morin huur. Předávali novomanželům hatagy. Zdálo se, že způsob oslavování ze strany příbuzenstva vzbuzuje u novomanželů a jejich přátel ze sboru nelibost.

5.2.8.3 Živé slovo - Amid u'g - Living word

Pastor Batbold¹¹² charakterizuje "Živé slovo" jako protestantský sbor. Tento sbor se nachází přímo na hlavním Su'hbaatarově náměstí. Nedělního shromáždění se účastní asi 30 osob, převážně mladých, ale jsou zde i ženy velmi pokročilého věku. „Živé slovo“ je jeden z mála sborů, které byly založeny Mongolem.

Pastor Batbold mi poskytl interview: „Je velmi málo sborů, které založili Mongolové, já sám jsem se s Kristem seznámil roku 1992, když jsem navštívil protestantský sbor *Věčné světlo* (mo. M'onhiin gerel), který vedli Japonci. V roce 1993 jsem vstoupil do protestantského sboru *U'urdiin gegee* [č. Věčné světlo], kde působil korejský pastor. Poté jsem studoval v biblické škole v Chakašské republice ve městě Abakan. Roku 1998 jsem v Ulaanbaataru založil protestantský sbor *Živé slovo* [mo. Amid 'ug]. Zpočátku sbor navštěvovalo pouze 6 lidí, v roce 2000 však již máme asi 100 členů, jedná se převážně o mladé lidi ve věku od dvaceti do třiceti let. Přicházejí sem patrně proto, že mají prázdnotu v duši, chtějí změnit svůj život, jiné sem přivedou přátelé a jistý vliv má i televize (Eagle TV, pozn.aut). Zpíváme písně, jejichž část je přeložena z angličtiny, ale některé písně jsme si složili sami. Prostor, ve kterém probíhá bohoslužba, si pronajímáme a platíme ho z milodarů. Já, kromě práce pro sbor, jiné povolání nemám.“¹¹³

Na nedělní bohoslužbě, které jsem se zúčastnila, kázal i hostující pastor z Koreje. Velmi zajímavé bylo setkání s českou misionářkou Marcelou Pochmanovou,¹¹⁴ která mi o sobě řekla: "Studovala jsem v Českých Budějovicích VŠ zemědělskou, ale protože jsem nepocházela přímo z Budějovic, bydlela jsem na kolejích a nikoho neznala. Nejprve jsem začala navštěvovat setkání katolíků, ale posléze jsem na kolejích na nástěnce našla

¹¹² Pastor Batbold viz. Tab. 19 Seznam informantů.

¹¹³ Záznam z interview v Ulaanbaataru srpen 2000.

¹¹⁴ M. Pochmanová Tab. 19 Seznam informantů. V Čechách byla členkou Apoštolské církve, která je v českých podmínkách chápána jako významnější náboženský subjekt proudu letničního hnutí. V Mongolsku letniční hnutí reprezentuje např. Assemblies of God.

oznámení, že se koná setkání skutečných křesťanů. Myslela jsem si, že po několika měsících strávených s katolíky už jsem skutečná křesťanka. Když jsem přišla na inzerované setkání, zjistila jsem, že o Ježíši vlastně nic nevím. Postupně jsem skutečně uvěřila v žijícího Boha. Ptala jsem se pastora, co mám dělat, chtěla jsem odejít ze školy a začít studovat na bohoslovecké fakultě. Pastor mi tehdy řekl, že Ježíš moje vysokoškolské vzdělání nějak využije. Já jsem se tehdy zasmála a řekla, že jediné jako misionářku v Mongolsku. Později jsem na tento rozhovor zapomněla. Po dvou letech jsem se začala spontánně modlit za Mongolsko, najednou z ničeho nic jsem znala jméno mongolského prezidenta atd., začala jsem se tedy o Mongolsko zajímat. Po ukončení studia na vysoké škole zemědělské jsem dva roky studovala bohoslovectví a rok pracovala ve sboru, aby mě mohli vyslat jako misionářku. Dnes působím v Ulaanbaataru v rámci Joint Christian Services, humanitární organizace, jež spolupracuje s Ministerstvem zemědělství na vytvoření programu, jak naučit Mongoly, aby dělali svému dobytku zásoby na zimu.¹¹⁵ Tato mladá žena s velmi vyhraněnými názory, navštěvuje zmíněný sbor *Živé slovo*. Spolu s organizací Joint Christian Services participuje na bezplatné výuce angličtiny pro Mongoly.

V létě roku 2000 se Mongolsko nacházelo ve velmi obtížné hospodářské situaci, kdy během zimního období zahynula rozsáhlá stáda dobytka. Pomoc rodinám nejvíce postiženým krutou zimou se stala součástí činnosti Joint Christian Services a dalších humanitárních organizací, jako již zmíněné World Vision, ale i Asian Outreach Mongolia, International Support Service či Norwegian Lutheran Mission, z nichž všechny (snad s výjimkou Norwegian Lutheran Mission) kombinovaly materiální pomoc obyvatelstvu s misionářskou činností.

5.2.8.4 Ulaanbaatar dahi Avraliin Zar su'm - Chrám zvěstování spásy v Ulaanbaataru

Jedná se o protestantský sbor, který byl zaregistrován v Ulaanbaataru v říjnu 1999. Rozlehlá budova, nacházející se za bývalým Domem pionýrů, je ozdobena velkým křížem, který v noci vyzařuje rudé světlo. Pastorem je Korejec Čo Ju San. „Sbor navštěvuje 300 lidí, z toho 200 pouze ze zvědavosti. Sto je věřících a třicet z nich je pokřtěných,“ uvedla Bormaa¹¹⁶, která v době

¹¹⁵ Záznam z interview v srpnu 2000 v Ulaanbaataru.

¹¹⁶ Bormaa Tab. 19 Seznam informantů, záznam z interview červen 2002..

mé návštěvy zastupovala pastora, protože ten pobýval v zahraničí. „Jeden z důvodů, proč byl tento sbor založen, je těžký život v Mongolsku. Kromě toho je důležité, že mnoho Mongolů v posledních letech jezdí za prací do Jižní Koree, kde je i ta nejnižší práce placena řádově lépe než jakákoli práce v Mongolsku. K tomu je ještě třeba připočít, že v Mongolsku je v současné době velmi obtížné sehnat jakoukoli práci. Mongolové ve věku od dvaceti pěti do čtyřiceti let jezdí v celých skupinách pracovat do Soulu. Touto cestou se Mongolové v Koreji seznámili s křesťanstvím, protože prostřednictvím protestantského sboru v Soulu se jim podařilo vždy nějakou práci najít. Zdejší sbor je se sborem v jihokorejském Soulu (*Seul dahi Avraliin Zar su'm*) spřízněn,“ uvedla Bormaa. Sama pracovala v Koreji v letech 1996-97, do té doby ani o Koreji ani o křesťanství nic nevěděla, ale v Koreji jí, podle jejích slov, pomohl právě protestantský sbor. Po návratu z Koreje šla do *C'o'loot su'm* [č. Svobodný chrám], což je protestantský sbor s asi 20 členy, který se nachází na opačné straně ulice než *Avraliin Zar s'um*. Bylo jen logické, že posléze přešla do tohoto sboru, který již znala ze Soulu. Kromě jiného mi Bormaa říká, že činnost sboru jasně spojuje s tím, že se budou snažit pomáhat lidem najít práci v Koreji. Mimo pastora a Bormy, zde působí Korejka Baek, která vyučuje na biblickém semináři, Michel - Korejka, která učí korejštinu a Brian - Američan, který učí angličtinu. Kromě bezplatné výuky jazyků jsou zde také poskytovány bezplatné lékařské prohlídky. Zúčastnila jsem se středního shromáždění, kde kázala Korejka Baek. Na začátku kázání zpíval žalmy velmi dobře secvičený pěvecký sbor, jehož členové byli oblečeni do talárů vínové barvy. Celé kázání působilo velmi exaltovaně či dokonce fanaticky, pastorka Baek kázala v korejštině velmi rozrušeným hlasem do mikrofону a mladá Mongolka z řad věřících tlumočila do mongolštiny na mikrofón hlasem o poznání nejistějším. Baek stále apelovala na všechny přítomné, že musí šířit zvěst o Ježíši mezi všemi, koho potkají. Hovořila o tom, že „Bůh stvořil svět slovem, proto Slovo Boží je největší“, „denně musíte číst Bibli, aby se vaše duše uspokojila“, „člověk nemůže být sám, jeho duši musí řídit Ježíš“, „tak jako voják má zbraň, kterou dobývá svět, vy musíte držet v rukou Bibli“ atd.

5.2.9 English Speaking Church

Historie vzniku English Speaking Church je výjimečně zajímavá a

ukazuje některé z motivací Mongolů ke konverzi. Zakladatelem English Speaking Church je J. Gibbens¹¹⁷, muž, který je představitelem Mongolian Bible Society a autorem jednoho ze soudobých překladů bible do mongolštiny a který založil vůbec první křesťanský sbor v Mongolsku na počátku devadesátých let dvacátého století. Jednalo se o Christ Church založený roku 1991 v Ulaanbaataru. Z počátku šlo, podle J. Gibbense, o společenství menší skupinky lidí, kteří skutečně měli zájem o poznání křesťanství. Postupně však začalo Christ Church navštěvovat stále více převážně mladých lidí. Paní Elizabeth Hart, která od roku 1993 spolupracuje s Johnem Gibbensem, tvrdí, že si museli uvědomit, že noví příchozí jsou motivováni přítomností cizinců, možností naučit se cizím jazykům a penězi. Proto se Gibbens rozhodl tento sbor opustit a založil English Speaking Church. Nedělní setkání věřících v English Speaking Church probíhali v roce 2000 v prostorách hotelu Mika, ve čtvrti Ulaanbaataru, kde sídlí většina velvyslanectví. Celá bohoslužba v červnu 2000 probíhala pouze v angličtině a účastnili se jí cizinci, dohromady asi 20 osob.¹¹⁸ Nedělní bohoslužby se účastnil i Paul Swartzendruber¹¹⁹ - tehdejší generální ředitel americko - mongolské evangelizační televizní stanice Eagle TV.¹²⁰

5.2.10 Resumé kapitoly

Při zkoumání činnosti nových náboženských skupin, založených během posledních téměř dvou desetiletí v Mongolsku, jsem uplatnila dělení podle denominace. Dále jsem se zajímala, kdo subjekt založil, či kdo ho v současnosti vede (zda Mongolové nebo Američané, Korejci, Japonci či jiní cizinci). Dalším úkolem, který jsem si kladla, bylo přibližně určit počet a složení členské základny.

Popsala jsem ta nejdůležitější hnutí, církve a sbory, jak se domnívám, že vytvářejí co nejobjektivnější obraz o realitě. Podle některých údajů v Mongolsku funguje na 89 nejrůznějších křesťanských náboženských

¹¹⁷ J. Gibbens a E. Hart Tab. 19 Seznam informantů.

¹¹⁸ Zajímavé je, že tento sbor má inzerát v novinách UB Post.

¹¹⁹ P. Swartzendruber viz tab.1 - Seznam informantů.

¹²⁰ Eagle TV používala terminologii MBTC pro všechny přenosy s křesťanskou tematikou až do roku 2002, kdy se J. Gibbensovi podařilo přesvědčit management Eagle TV o správnosti použití jeho terminologie. V roce 2003 byla situace taková, že z obrazovky zaznívala Gibbensova terminologie, ačkoli v té době většina věřících používala odlišnou MBTC terminologii.

skupin.¹²¹ Toto číslo nezahrnuje takové skupiny, jako mormony či moonisty či Bahá'í. Odhady celkového počtu křesťanů v Mongolsku se zásadně liší, přičemž některé odhady počítají mormony ke křesťanům a některé nikoli. Žádný z odhadů mezi křesťanské věřící nepočítá přívržence Církve sjednocení. V posledních letech misionářské aktivity nabírají na další intenzitě a počet konvertitů nadále významně stoupá. V roce 2008 se například nepřehlédnutelným stalo působení Svědků Jehovových.

Přesné počty křesťanských věřících nejsou k dispozici, vzhledem k tomu, že dosud nebyl uskutečněn žádný celostátní průzkum zaměřený na tuto otázku. Americké ministerstvo zahraničí v roce 2005 informovalo, že v Ulaanbaataru žije přibližně 24 tisíc křesťanů, což odpovídá přibližně třem procentům obyvatel trvale hlášených v Ulaanbaataru.¹²²

V prosinci 1999 vznikla Mongolská evangelikální aliance [mo. Mongoliin Evangeliin Evsel], která je členem Světové evangelikální aliance i Asijské evangelikální aliance. Tato aliance sdružuje různé evangelikální denominace, sbory, organizace a jednotlivce. Na jejich oficiálních internetových stránkách aliance¹²³ je uvedeno, že na počátku roku 2009 je v Mongolsku 35 tisíc protestantských křesťanů.

V roce 2006 církev mormonů referovala o 7000 pokřtěných členů (údaj z neveřejné zprávy S. Harpera *The First Decade of Mormonism in Mongolia*).

Přestože přesná data neznáme, lze konstatovat, že křesťany v Mongolsku můžeme chápat jako stabilně se rozrůstající skupinu.

Na základě mých poznatků je možné protestantské církve označit jako třetí nejrozšířenější náboženský směr v Mongolsku po buddhismu a sunnitském islámu (rozšířeném především v ajmaku Bayan O'lgii). Na dalším místě figuruje Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů neboli hnutí mormonů. Zároveň je značně rozšířený vliv Církve sjednocení neboli moonistů. Další místo patří římskokatolické církvi, avšak působení církve ruské pravoslavné je z celomongolského hlediska dosud téměř zanedbatelné.

Věková hranice konvertitů je poměrně nízká, velkou část tvoří studenti a obecně mladí lidé do třiceti let. Od roku 1998 do roku 2003, kdy jsem prováděla svůj terénní výzkum bylo zjevné, že se věková hranice

¹²¹ Z nichž některé mají deset a méně členů.

¹²² Mongolia, International Religious Freedom Report 2005. In: <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2005/51522.htm>

¹²³ www.mea.mn.

poněkud zvýšila. Mnohé sbory, shromáždění či hnutí se s jistým úspěchem snaží získat již nejen mladé věřící, ale celé rodiny (zvl. mormoni). Kromě toho za takřka dvacet let působení zmíněných náboženských organizací některé vychovávají již druhou generaci konvertitů, totiž potomky těch prvních. Motivy ke konverzi v mnohých případech zůstávají stejné, především angažovanost v sociální oblasti, přitažlivost euroamerického světa, možnost naučit se bezplatně cizím jazykům, určitá naděje na cestu do zahraničí a v neposlední řadě též duchovní péče, kterou v podobné podobě buddhismus nenabízí. Hyer k tomuto tématu dodává, že mnoho členů církve mormonů si od členství slibuje vyšší vzdělání a vyšší životní standard.¹²⁴

Prvotně mohou značnou roli v rozhodování nového konvertity sehrát pragmatické důvody, avšak o dlouhodobějším členství rozhoduje vazba mezi jedincem a novou náboženskou skupinou. Mnohé z hnutí působících v Mongolsku jsou velmi dobře známy právě výrazně silnou vazbou mezi konvertitou a náboženskou organizací, například u mormonů či v Církvi sjednocení převládá tendence k tzv. členství na plný úvazek (full-time)¹²⁵. Problematika členství je velmi složitá a jedním z dalších významných motivů pro atraktivitu nově přichozích náboženských organizací do Mongolska je odstup buddhistických mnichů od obyvatel země a jejich životních problémů, což platí v omezenější míře pro obyvatelstvo venkovské – kočovné pastevce. Především nová městská generace se vzdaluje tradičnímu způsobu života nomádů, zvykům a obyčejům a byla během socialismu vychována v duchu ateismu. Atraktivita nových náboženských hnutí je mnohem větší mezi více sekularizovanými jedinci, mezi těmi, kdo nepatří k tradiční církvi (tj. především mezi nebuddhisty), zároveň členství v konzervativně orientovaných církvích velmi pravděpodobně úzce souvisí s odmítáním nových náboženských hnutí. V mongolských městech je mladé obyvatelstvo nejen vystaveno trvalé sociální nejistotě, ale není ani vázáno na konzervativní buddhistickou církev, která nemůže vyhovět požadavkům moderní generace. Mladí Mongolové vyrůstající ve městech jsou proto, podle mých poznatků, ideálními členy takových nových náboženských organizací, které práci v sociální sféře považují za jeden z pilířů své misijní práce.

Profesorka sociologie Mongolské státní univerzity Narantuya se ve

¹²⁴ Hyer, P., *The Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints in Mongolia*. In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 107.

¹²⁵ Lužný, D., 1997, s.114.

svém článku *Mongolc'uudiin su'seg bis'rel* [č. Víra Mongolů] zabývá důvody pro konverzi Mongolů k nově příchozím náboženským směrům. Narantuya se domnívá, že diskuse mezi přívrženci tradičního a tzv. západního náboženství se nesoustředí na propracované teoretické disputace o rozdílech mezi křesťanskou a buddhistickou věroukou, ale spíše na jejich souznění s překotným ideologickým a kulturním vývojem v zemi. Podle Narantuyi je buddhismus spojen se starými hodnotami a ideologií, které se však výrazně změnily. Buddhismus v zemi přežil nikoli proto, že by buddhistické kláštery vnímaly a reagovaly na změny v zemi, ale pouze díky podpoře ze strany vlády a úsilí Mongolů o oživení národní identity a navrácení tradic, které byly socialistickým režimem potlačovány. Bohužel kláštery nevyvinuly žádnou iniciativu zaměřenou na pomoc potřebným lidem v obtížné době ekonomických reforem. Na rozdíl od křesťanských náboženských organizací, které se staraly o chudé i o lidi bez domova. Část společnosti, která si uvědomila, že očekávání kladená do buddhistických klášterů se nenaplnují, začala buddhismus kritizovat.

Narantuya hovoří o kritice zaměřené přímo proti lamům. V mnoha konkrétních případech došlo k podlomení důvěry v buddhistické kláštery vinou samotných lamů, kteří se zaměřují na materialistické stránky a jejichž etické normy ustupují do pozadí, nejčastěji se hovoří o alkoholismu a požadování významných finančních částek za jakýkoli obřad. Dalším důvodem kritiky je stagnace či inertní stav klášterů v Mongolsku. Lamové neusilují o předávání základní náboženské věrouky svým přívržencům. Mnozí informanti podle Narantuyi potvrzují, že v mongolštině není dostupná téměř žádná buddhistická literatura a obřady a bohoslužby konané výhradně v tibetštině nejsou běžným lidem srozumitelné. Dalším bodem kritiky je skutečnost, že se kláštery nevěnují vydávání a šíření populární náboženské literatury v mongolštině. V neposlední řadě se kritika zaměřuje na to, že se buddhistické kláštery naprosto neangažují v sociální oblasti. Lamové se odvolávají na to, že buddhismus není na takové služby přizpůsobený.

V naprostém protikladu k buddhismu stojí křesťanské církve, kterým se podařilo nejen zlomit původní všeobecně přijímaný negativní postoj Mongolů vůči křesťanství, ale dokonce mnohé z nich získat právě díky citlivosti k jejich vzrůstajícím sociálním a duchovním potřebám. V této

oblasti nešetří financemi a využívají rozsáhlé lidské zdroje. Navíc dosáhly toho, že jsou chápány jako zastánci národní identity a funkční rodiny. Křesťanští faráři ve svých kázání apelují na sociální principy a základní funkci rodiny v rodném jazyce Mongolů, a poskytují i další duchovní služby. Navíc se tyto křesťanské organizace vyznačují velmi dobrou institucionální organizací.

Narantuya situaci shrnuje tak, že křesťanské církve si vydobily v Mongolsku pevnou pozici „bez boje“. Díky sedmdesátiletému období potlačování veškerých náboženských projevů a následné rozmrzelosti mnoha lidí z obnoveného buddhismu se západní náboženství dostává do výhody.¹²⁶

---

¹²⁶ Narantuya, *Mongolc'uudiin su'seg bis'el* [č. Víra Mongolů]. In: *Christinity and Mongolia*, 2006, s. 115-124.

6 Překlady Bible do mongolštiny v průběhu dějin

V této kapitole se zabývám vztahem lingvistiky a křesťanských misí, dále uvádím ucelený přehled dosud existujících překladů Bible, či jejích částí do mongolštiny. V jednom z oddílů stručně představuji problematiku biblických překladů a biblické terminologie v Číně.

6.1 *Lingvistika a křesťanské misie*

Extenzivní zapojení křesťanských misí do lingvistiky může být potvrzeno skutečností, že alespoň část Bible byla, do roku 1962, jak uvádí E. A. Nida, přeložena do 1181 jazyků, jejichž mluvčí tvoří alespoň 92% světové populace. Z těchto jazyků, byla úplná Bible přeložena do 226, Nový Zákon do 281, a alespoň jedna část Bible do dalších 674 jazyků.¹²⁷

Misionářský charakter křesťanství je jedním z hlavních faktorů, které vedly k vytvoření vzájemného vztahu mezi křesťanstvím a lingvistikou, když tento charakter přispíval v nejrůznějších směrech v nejrůznějších dobách. Nida uvádí, že v době předvědecké byly tyto příspěvky převážně jednosměrné ze strany křesťanských misí, když se však rozvinula lingvistika jako věda, vytvořil se vzájemný vztah, kdy si obě strany přispívaly navzájem, naopak v dnešní době lingvistika poskytuje základní koncepty a nástroje, které významně ovlivňují misionářskou činnost.¹²⁸

Na rozdíl od judaismu a hinduismu, které nebyly primárně zainteresovány v rozvíjení misí a na rozdíl od islámu, který ukládá svým následovníkům vlastní jazyk jako výhradní nástroj pro modlitbu, zajímalo se křesťanství od počátku o efektivní přenos, neboli komunikaci, svého poselství všem lidem, čehož může být dosaženo jedině použitím národních idiomat vlastních těmto lidem. Tento postoj vedl k zájmu o překlad a k vytváření množství dokumentů v mnoha jazycích, které jsou z dnešního hlediska důležitými materiálovými zdroji. Již ve 4. století našeho letopočtu psal sv. Jeroným, patron překladatelů, o problémech překládání ve vztahu ke svému překladu Bible do latiny.¹²⁹

¹²⁷ Nida, E.A., 1982, s.192.

¹²⁸ Ibid, s. 195.

¹²⁹ „Sv. Jeroným (nar. Kolem 340 v ilyrském Stridonu, zemřel 430 v Betlémě), západní církevní otec, papežský tajemník, římský kardinál, představený jeruzalémského kláštera a poustevník, polyhistor, který v sobě synkreticky slučoval lásku ke klasické literatuře se zápallem pro křesťanskou nauku, polemik, homiletik, hagiograf, biblický exegeta, autor

Později, když byla středověká církev politicky ohrožována zvenčí, začala větší úlohu hrát starost o sebezáchovu, což se projevilo zdůrazňováním užití latiny jako součásti snahy o zachování čistoty tradice a jednotnou kontrolu. V této tendenci, od níž se odklonili protestantské církve v době reformace, pokračovala římskokatolická církev. Avšak ohrožení sekularizací a šířením komunismu a jiných doktrín, přivedlo v 60. letech 20. století římskokatolickou církev k manifestaci nových postojů ke komunikaci v jazyce věřících, což je zjevné na vzniku mnoha katolických překladů Bible a zároveň na zájmu o používání místních jazyků v liturgii.

Nida uvádí, že misionářský charakter byl obdobně přítomen v buddhismu, což vedlo k ranému použití prákrtu nebo místních dialektů místo sanskrtu pro potřeby promulgace učení. Velké množství prákrtské literatury je původně buddhistické, a buddhistické práce byly překládány do tibetštiny, čínštiny a tocharštiny, a později se samozřejmě staly důležitým zdrojovým materiálem pro badatele v oblasti historické lingvistiky tohoto regionu.¹³⁰

Nida¹³¹ je zakladatelem teorie překladu bible pomocí dynamického ekvivalentu. Poté, co v roce 1936 absolvoval Kalifornskou univerzitu, začal studovat teorie biblického překladu v Camp Wycliff. Nida se stal spoluzakladatelem Wycliff Bible Translators, sesterské organizace Summer Institute of Linguistics (SIL). Pomáhal koordinovat společné snahy Vatikánu a United Bible Societies (UBS) o vytvoření ekumenických překladů bible do nejrůznějších jazyků světa.

SIL (známý jako Summer Institute of Linguistics) vyrostl z malého lingvistického kroužku, který se konal v roce 1934, v současnosti zaměstnává více než šest tisíc specialistů z více než šedesáti zemí. SIL soustřeďuje významné odborníky z oblasti lingvistiky, kteří studují více než dva a půl tisíce jazyků, kterými hovoří více než miliarda lidí.

---

z větší části nově přeloženého latinského textu Bible, tzv. Vulgaty. Teoreticky i prakticky zdůvodnil sv. Jeroným svou překladatelskou metodu v známém Listě Pamanachiovi.“ In: *TOP*, odborný bulletin Jednoty tlumočnicků a překladatelů, 2006, s. 6/2216 – 2218.

¹³⁰ Nida, E. A., 1982, s.195.

¹³¹ Nida Eugene, nar. 1914, spoluzakladatel Wycliff Bible Translators, zabýval se teorií překladu a lingvistikou, teorií komunikace a informace. Velkou část vědecké práce věnoval překladatelským postupům při překládání bible.

6.2 Jednotlivé překlady bible do mongolštiny

Prvním překladem Písma do mongolštiny je s největší pravděpodobností **překlad Montecorvinův**. Jedná se o Františkána vyslaného papežem na Chubilajchánův [mo. Hubilai haan] dvůr do Chánbaliku, dnešního Pekingu, kam dorazil roku 1294. Podle zpráv, které nám zanechal Marco Polo, se Chubilajchán stavěl velmi vstřícně ke křesťanům, v té době se jednalo především o nestoriány, kteří však používali bibli s největší pravděpodobností v syrštině. Zprávu o překladu Nového zákona a žaltáře do jazyka "tartarského" a "tursického", nalézáme v dopise *Montecorvina z roku 1305*.¹³² Můžeme se domnívat, že se jednalo o mongolštinu, jednoznačně to však tvrdit nelze. Nejasná definice jazyků tartarského a tursického se pravděpodobně nepodaří vyjasnit, neboť se ze zmíněných překladů ani jeden nezachoval.

V období od pádu dynastie Jüan (1368) až do poloviny 19. století, kdy se Čína otevřela světu, nebyl zaznamenán žádný další pokus o zprostředkování bible Mongolům. V 19. století tak zakládá v Burjatsku misijní stanici Londýnská misijní společnost, na jih od dnešního Mongolska pronikla Čínská vnitrozemská misie. Zjistili především, že mongolština existuje v různých podobách: jazyk používaný dnes v současném Mongolsku - chalchská mongolština; jazyky západních Mongolů - ojratské dialekty a kalmyčtina; jazyk používaný na jihu Sibíře - burjatština, atd.

Překlady do kalmyčtiny:

- 1827 - byl vydán **Nový zákon**, hlavní překladatel I.J. Schmidt¹³³
- 1894 - byla vydána upravená verze Nového zákona, hlavním revizorem byl A.M. Pozdnějev

Překlady do klasické mongolštiny

Jednalo se o překlady do jazyka velmi spisovného, stylisticky

¹³² M. Broomhall, 1934, s.30.

¹³³ Isaac Jacob Schmidt (1779 – 1847) se narodil v Amsterdamu, větší část pracovního života však strávil v Petrohradě, kde byl také členem Ruské akademie věd. Byl orientalistou specializujícím se na mongolštinu, kalmyčtinu a tibetštinu. Vydal gramatiku a slovník mongolštiny a tibetštiny. Také se zabýval překladem Sagang Sečenova Erdeni-yin tobči do němčiny, dále do ruštiny a němčiny přeložil vybrané eposy o Geser chánovi. Schmidt se kromě vědecké kariéry věnoval misionářské práci u Kalmyků a významnou část své akademické dráhy věnoval biblickým překladům. Schmidt bývá považován za zakladatele mongolistiky a tibetanistiky.

odpovídajícího duchovním buddhistickým textům, které byly psány v tzv. vysokém stylu (mo. deed hel).

•1827 - byl vytištěn v Petrohradu **Nový zákon** (Neues Testament in Mongolischer Sprache), jehož hlavním překladatelem byl I.J. Schmidt; do oběhu se však dostala pouze čtyři Evangelia a Skutky apoštolů publikované mezi lety 1819-1821 (Die Evangelien Marci und Lucae in die Mongolische Sprache z roku 1821, Die Apostelgeschichte in die Mongolische Sprache z roku 1820, Das Evangelium Johannis in die Mongolische Sprache z roku 1819, Das Evangelium Johannis in die Mongolische Sprache z roku 1819. Schmidt se mimo práce na biblických překladech věnoval lingvistické práci zaměřené na mongolštinu a kalmyčtinu, roku 1835 vydal Mongolsko-německo-ruský překladový slovník.

•1840 - byl vydán **Starý zákon**, dílo Edwarda Stallybrasse a Williama Swana, misionářů a překladatelů, kteří na překladu pracovali v burjatském Selenginsku. Roku 1841 byla misie vykázána carem Mikulášem I. ze země, čímž bylo znemožněno šíření tohoto překladu. Samotný tisk větší části překladu Starého zákona proběhl v Londýně.

•1846 – byl vydán **Nový zákon**, stejně jako překlad Starého zákona z roku 1840 byl tištěn v Anglii za podpory Britské a zahraniční biblické společnosti, překladatelé E. Stallybrass a W. Swan.

•1880 - **revidované vydání Nového zákona**, upravili A. Schiefner, A.M. Pozdnějev.

•1952 - **revidované vydání Nového zákona**, upravili misionáři Gunzel, Ollen, Torjesen, Ericksson, Marthinson spolu s několika Mongoly. Centrum skupiny bylo na ostrově nedaleko Hong Kongu (Lan dao), nehledě na to, že práce na překladu byla dokončena v roce 1949, vydání se uskutečnilo až v roce 1952. Tato verze je známa jako "Šine Testament", "Verze 1952" nebo jako "Gunzelova verze". Kvůli komunistické vládní politice jak v Číně, tak i v Mongolsku, byla tato verze ilegálně šířena osobním předáváním nebo posílána poštou.

E. Stallybrassova a W. Swanova původní verze se stala základem pro všechny další překladatelské pokusy. Jejich Nový zákon překonal překlad Schmidtův a následně byl třikrát revidován. Část překladu Starého zákona se pokusili revidovat Almbled a Larson. Dokonce Pozdnějev, když upravoval Schmidtův překlad Nového zákona do kalmyčtiny, používal pro ověření verzi

Stallybrasse a Swana.¹³⁴

Překlad Nového zákona Williama Swana a Edwarda Stallybrasse z roku 1846 byl psán v mongolském vertikálním písmu. Jeho autory byli misionáři z London Mission Society, kteří pracovali mezi Burjaty jižně od Bajkalského jezera v místě zvaném Selenginsk. Oba tito muži se dlouho věnovali studiu Kangyuru (bka'-'gyur, mo. gaanz'uur) a Tengyuru (bstan-'gyur, mo. taa'nz'uur) a dalších buddhistických náboženských textů. Pro svůj překlad poté použili jazykovou rovinu mongolštiny, která, podle jejich chápání, odpovídala jazykové rovině, ve které byla psána duchovní literatura. Na titulní straně je anglický název *The New Covenant commonly called The New Testament of Our Lord and Saviour Jesus Christ in Mongolian*. Teprve na další straně je teprve mongolský název „*Bidan-u ejen ba aburagči Yis üs kerist üs ün šine tistament*.”¹³⁵

Překlady do chalchské mongolštiny

- 1873 – **Evangelium podle Matouše**, překladatelé J. Edkins a S.I.J. Šereševskij
- 1990 - **Nový zákon**, překladatelé John a Altaa Gibbensovi.

Překlady do burjatštiny

- 1909 – **Evangelium podle Matouše**, přeložil Čestochin.
- 1912 - **Evangelium podle Marka**, přeložil Čestochin.

Celkově lze tedy říci, že v roce 1990 byly v Mongolsku k dispozici dva překlady Nového zákona:

- 1.**Šine Testament** - upravená verze Stallybrass a Swanova překladu vydaná roku 1952, psaná v mongolském klasickém vertikálním písmu;¹³⁶
- 2.**Šine Geree** - nový překlad v současné chalchské mongolštině, vydaný roku 1991 v cyrilici, jehož autorem je J. Gibbens a který zavádí zcela novou terminologii pro klíčové termíny spojené s křesťanskou věroukou. Tento překlad znovu vyšel v revidovaném vydání v roce 1998;¹³⁷

¹³⁴ Kemp, H.P., 1997, s. 30-32.

¹³⁵ Digitalizovaná kopie původního vydání z roku 1846 je dostupná na Google Books: <http://books.google.cz/books?id=9KsMAAAIAAJ&printsec=titlepage>.

¹³⁶ Šine Testament [č. Nový zákon], překl. Stallybrass, E., Swan, W., 1846, rev. 1880, 1952.

¹³⁷ S'ine Geree [č. Nový zákon], překl. Gibbens J., Ulaanbaatar, MBS, 1991, 1998.

V roce 1996 vydala skupina MBTC (a. Mongol Bible Translation Committee, mo. Mongol Bibliin Orc'uulgiin Horoo, č. Výbor pro překlad Bible do mongolštiny) mongolský překlad Nového zákona, *Bibli. S'ine Geree*¹³⁸ (č. Bible. Nový Zákon)¹³⁹. Tento překlad byl revidován a znovu vydán v roce 1998. V roce 2000 MBTC vydala revidovaný překlad Nového zákona a část Starého zákona v *Ariun Bibli*¹⁴⁰ (č. Bible svatá).¹⁴¹ Tyto překlady používají jinou základní terminologii, než zavedl Gibbens. Terminologie MBTC však zcela nekopíruje ani překlad z roku 1952.

6.3 Základní biblické pojmy v období po roce 1990 v Mongolsku

Jedním ze zásadních problémů křesťanských misí v Mongolsku v moderní době je terminologie používaná pro označení biblického Boha a stejně tak i terminologie používaná pro označení dalších ústředních biblických pojmů, jakými jsou například modlitba, hřích, peklo, kajícnost, ďábel a podobně.

Na samotném počátku mongolských nejnovějších dějin křesťanství (90. léta 20. století) začala být pro tyto pojmy používána terminologie, kterou můžeme pracovně nazvat neutrální (tzn. převážně neologismy či nová nebo nezvyklá slovní spojení), což souvisí především s tím, že na počátku 90. let působil v Mongolsku pouze Christ Church v Ulaanbaataru, resp. později jeho bratrský sbor v Darhanu, které oba vyrostly z myšlenek J. Gibbense - prvního novodobého překladatele bible do mongolštiny.

V polovině devadesátých let začali překladatelé bible ze skupiny MBTC používat terminologii, kterou oponenti tohoto překladu označují jako buddhistickou.

Dohady o správnosti a výstižnosti jednotlivých způsobů překladu začaly hrát významnou roli nejen pro samotné překladatele, ale i pro křesťanské církve, sbory či nová náboženská hnutí, které působí v Mongolsku.

¹³⁸ S'ine Geree doslova mongolsky Nová smlouva.

¹³⁹ S'ine Geree [č. Nový zákon], překl. MBTC, Ulaanbaatar, 1996, 1998.

¹⁴⁰ Ariun Bibli doslova mongolsky Čistá/svatá bible.

¹⁴¹ *Ariun Bibli*, Mongol Bibliin Orc'uulgiin horoo [Mongol Bible Translation Committee], Ulaanbaatar, 2000.

V ústřední lingvistické části práce (kap. 7) jsem se proto zaměřila na překlad základního biblického pojmu "Bůh" a dalších klíčových termínů křesťanské věrouky.

6.4 Situace ve Vnitřním Mongolsku

J. Gibbens je kritizován, že nezachoval synchronii s překladem z roku 1952 *Šine Testament* (č. Nový zákon), čímž uvedl do zmatku nejen Mongoly na území Vnějšího Mongolska, kteří znali starší verzi *S'ine Testamentu*, ale i Mongoly z Vnitřního Mongolska (v dnešní době území, jež je součástí Číny). Gibbens naopak tvrdí, že i když si verze z roku 1952 našla cestu k Mongolům, nijak široce rozšířena mezi obyvatelstvem není. V tomto bodě mu musíme dát za pravdu.

S'ine Testament byl používán ve Vnitřním Mongolsku od roku 1953, nicméně mnohem častěji se uplatňovala čínská verze bible. Je zajímavé, že mongolští křesťané zde používali pro Boha spíše pojem *shen* než *shang di*¹⁴² (podrobně o těchto pojmech viz. Kap. 6.5.) a než mongolské označení *burhan*.¹⁴³

Čínští křesťané ve Vnitřním Mongolsku se rozhodli roku 1995 vytvořit vlastní překlad bible do mongolštiny. Popudem se stala patrně snaha mongolizovat křesťanskou církev na tomto území, neboť tato se stala zcela čínskou. Je totiž pravdou, že obyvatelé Vnitřního Mongolska nemají k dispozici kromě verze překladu z roku 1952, tedy *Šine Testamentu* jiné než čínskojazyčné texty.

Nový překlad, vznikající ve Vnitřním Mongolsku, by měl používat pro označení Boha třetí slovo, tedy *tenger*. *Tenger* znamená nebesa nebo jednoduše nebe, zároveň má významnou duchovní rovinu významu. Například ze středověkých pramenů víme, že Čingischán uctíval Věčné Nebe *m'onh tenger* jako nejvyšší řád či božský princip nadřazený bohům a božstvům všech náboženství.

Z pohledu evropské křesťanské kultury působí kuriózně, že jsou pro označení biblického Boha na území obývaném Mongoly používány tři různé pojmy. Podobná situace ovšem není na Dálném Východě ojedinělá. Ani v Číně není pojem Bůh jednoznačně překládán, jak již bylo zmíněno a jak je

¹⁴² Z hlediska celočínského je naopak pojem *shangdi* rozšířen v přibližně 98% čínských překladů Bible v porovnání se 2% použitím pojmu *shen*.

¹⁴³ Kemp, H. P., 2000, s. 54.

popsáno v následující kapitole.

6.5 Terminologický spor v Číně

Mongolsko není izolovaným ostrůvkem v rámci Dálného Východu a zkušenost s intenzivní křesťanskou misionářskou činností mají a měly i ostatní země regionu. V této souvislosti je velmi zajímavý pohled na Čínu, jako na zemi, která nejen, že zná buddhismus, ale je to země historicky a kulturně spjatá s Mongoly, takže překladatelé do mongolštiny se jistě zkusili inspirovat čínskou zkušeností.

Vztahem křesťanství a čínské kultury se ve své monografii *Christianstvo i kitajskaja kul'tura* [č. Křesťanství a čínská kultura] vydané v Moskvě 2002 zabývá A. V. Lomanov z Ústavu Dálného Východu Ruské Akademie Věd. Jednu z kapitol monografie¹⁴⁴ věnoval právě otázkám překladu Bible a terminologickému sporu, který je v Číně stále aktuální a v mnohých aspektech je velmi podobný sporům v rámci mongolštiny.

Lomanov uvádí, že nehledě na dlouhodobé působení katolických misíí na území Číny, úplný překlad Bible vytvořili až protestantští misionáři na počátku 19. století. Katoličtí misionáři během několika staletí působení v Číně vydali množství prací v čínštině, nikoli však úplný překlad Bible. Podle Lomanova to byla uvědomělá pozice, neboť se katolíci obávali, že by mnohé fragmenty z knih Starého Zákona bez nutných doplnění a vysvětlivek zůstaly nepochopitelné a protiřečily by fundamentálním hodnotám čínské kultury.

Protestanti vydali úplný překlad Bible do čínštiny za necelá dvě desetiletí po zahájení misionářské práce v Číně. Zajímavou paralelou s mongolskou situací je, že byly souběžně vydány dva odlišné překlady: jeden překlad byl vypracován Johnem Lassarem a Joshuou Marshmenem, a druhý – R. Morrisonem, kterému byl nápomocen V. Milne. Protestanti hledali vlastní cesty překladu Bible a záměrně měnili terminologii, kterou dříve používali katoličtí misionáři. Jednou z jejich motivací bylo dosažení adekvátního překladu Písma. Lomanov uvádí, že v 18. století Vatikán zakázal používání čínských termínů *shangdi* (staré čínské nejvyšší božstvo, prý se objevuje na věštebních krunýřích z dyn. Shang) a *tian* [č. nebesa]. Protestanti se chtěli vyhnout použití jména pro křesťanského Boha *tianzhu*

¹⁴⁴ Lomanov, 2002, s. 253-270.

[č. vládce nebes], které používali katolíci. Hledání nového čínského pojmenování nebylo jednoduché. Základem pro protestantský překladatelský spor, který se naplno rozhořel v polovině 19. století, se staly především termíny *shangdi* a *shen*. V překladu Morrisona a Milneho bylo jméno Boha přeloženo znakem *shen* [č. duch] a pojem Svatý Duch – *shen feng* [č. svatý/duchovní vítr].

Argumenty pro použití čínského *shen*, jak je uvádí Lomanov:

1. Slovo *shen* – je rodové jméno čínských božstev, a proto je vhodné pro překlad starohebrejského *Elohim* a řeckého *Theos* do čínštiny.
2. Slovo *shen* – je obecný termín, který je natolik všezahrnující, že dokonce *shangdi* je nahlížen jako *shen* v mnohých čínských spisech a klasických knihách.
3. Slovo *shen* – může pojmenovávat jak pravého Boha, tak i lživé bohy. Tak tomu není v případě *shangdi*.
4. Slovo *shen* – může přeneseně označovat Tvůrce a Pána, jak se tomu stalo s řeckým slovem *Theos*.¹⁴⁵

Argumenty pro použití termínu *shangdi* mohou být podle Lomanova shrnuty následujícím způsobem:

1. Doslovný překlad znamená „Nejvyšší vládce-vladař“. Pojem „vladař“ – *di* a *shangdi* je v čínských klasických textech zaměnitelný.
2. Číňané věří, že *di* stvořil všechny věci.
3. V čínské klasické „Knize listin“ (Shujing) se o *di* říká, že „dal člověku ctnostnou povahu“, což ho dle Lomanova sblížuje s křesťanským chápáním Boha jako Tvůrce a pramene morálního zákona.
4. Číňané věří, že *di* je totéž co Nebesa (*tian*) nebo Nebeský Pán (*tianzhu*).
5. V náboženské tradici Číny je mnoho božstev, které Číňané uctívají a k nimž se vztahují jako k *di*.

Podle Lomanova se všichni účastníci sporu sice shodli na tom, že chtějí najít nejvhodnější pojem, přesto spor přetrval dodnes. V protestantských Bibliích různých denominací se pro označení Boha používají obě varianty – *shangdi* i *shen*, což zároveň znemožňovalo v tomtéž textu použít pro překlad pojmu Svatého Ducha znak *shen*, čímž se překladatelé museli uchýlit k použití znaku *ling*. V anglikánské Bibli vydané 1870 bylo pro překlad

¹⁴⁵ Covell 1986. In: Lomanov, 2002, s.258.

pojmu Bůh použito *zhen shen* (č. pravý duch-božstvo), tato verze se však výrazněji nerozšířila, stejně jako pojmy *tianfu* (č. nebeský otec) a *shangzhu* (č. nejvyšší pán), které se vyskytovaly v některých protestantských překladech.

V polovině 19. století vyšla tzv. „Delegátská verze“ Nového Zákona, na jejímž překladu spolupracovali Britové a Američani. Nemohli se však shodnout na jednotné terminologii ani na jednotném stylu překladu, a proto vyšly dvě verze těsně za sebou. Roku 1852 vydali „delegátskou verzi“ Angličané a 1859 se objevila verze americká. Delegátská verze Nového Zákona byla opakovaně vydávána až do 20. let 20. století, kdy vyšla obecně přijímaná verze překladu Bible, ale i ta vyšla ve dvou variantách, aby uspokojila jak ty, kdo dávají přednost pojmu *shen*, tak ty, kteří upřednostňují pojem *shangdi*. Lomanov uvádí, že pro označení biblického Boha se pojem *shangdi* používal v 98% Biblí, vydaných v roce 1920 v klasické čínštině a v 89% Biblí vydaných v hovorové čínštině, zatímco termín *shen* - ve 2% a 11% respektive.¹⁴⁶

Lomanovy teze potvrzuje ve svém článku také prof. Taveirne z Hongkongské katolické univerzity. Taveirne upřesňuje, že katolíci zavrhli termín *shangdi* na základě papežského výnosu z roku 1742, kterým bylo doporučeno používat výhradně označení *tianzhu*, které může být překládáno doslova jako pán nebes. Celkově však katolická církev před 2. Vatikánským koncilem neprojevovala výrazný zájem o překlad bible do národních jazyků, tato situace se změnila až po 2. Vatikánském koncilu, kdy se katolická církev začala více zaměřovat na Písmo a tradice.¹⁴⁷

Na závěr můžeme konstatovat, že rozdělení katolíků a protestantů se projevilo i ve formě jejich čínského pojmenování sebe sama, kdy se protestanti nazývají *jidu jiao* (náboženství Ježíše), a katolíci *tianzhu jiao* (č. náboženství nebeského pána). Protestanti dodnes používají pro předání pojmu o Bohu tradiční čínské termíny *shangdi* a *shen*, katolíci – termín *tianzhu* z nižších vrstev buddhistické náboženské lexiky. Pro ekumenické potřeby čínští křesťané používají pojem *shangzhu* (Nejvyšší Pán).

¹⁴⁶ Stauffer 1922, s. 453. In: Lomanov, 2002, s.263.

¹⁴⁷ Taveirne, P.M.W., Naming The Nameless In Asia. In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 139-149.

7 Lexikální inovace v souvislosti s křesťanstvím - Jazyk jako agens formující způsob vnímání okolního prostředí

Především ve městech dochází k pronikání cizích kulturních prvků a hodnot a k jejich přejímání, ať už se jedná o jevy pozitivní či negativní. Jedním výrazným rysem tohoto procesu je rozvinutá misionářská činnost různých křesťanských církví či nových náboženských hnutí, což se mimo jiné projevuje i v oblasti lingvistické vznikem nové terminologie na straně jedné a využíváním kulturně obsazených pojmů v novém významu na straně druhé. Setkáváme se tedy nejen s problematikou přijímání nové věrouky, ale zároveň i s problematikou vznikání a přijímání nové náboženské terminologie, zvláště termínů, které neodpovídají tradičním náboženským představám Mongolů.

Otázka překladu biblické terminologie musí být nazírána z různých úhlů pohledu, jakými jsou prameny čistě lingvistické a odborné, pozorování samotných překladatelů, názory věřících a v neposlední řadě druhotné texty pracující s biblickou terminologií, jakými jsou například písně. Náhled překladatelů a věřících na danou problematiku je jedním z ústředních bodů terénního výzkumu v této oblasti. V rámci terénního výzkumu, jsem proto zaznamenávala rozhovory s informanty, kteří hovořili o svých názorech na aktuální diskusi o mongolských překladech bible.

Z hlediska vědy o překladu, translatoologie, je bible jedním z nejdůležitějších objektů zkoumání. Toto dílo lze pokládat za historicky nejpřekládanější a zároveň za velmi důležitý zdroj pro zkoumání vývoje překladatelských metod a postupů.

7.1 Dva moderní překlady Bible do chalchské mongolštiny a jejich překladatelské přístupy

V současné době existují v Mongolsku dva moderní překlady Bible, které se vyznačují zcela odlišnými překladatelskými přístupy.

Na samotném počátku mongolských nejnovějších dějin křesťanství začala být pro označení biblického Boha a stejně tak pro označení dalších abstraktních biblických pojmů (například hřích, ráj, pokání, pokušení, křest) a konkrétních atributů křesťanské kultury (jako kněz, apoštol, chrám,

kostel) používána terminologie zavedená J. Gibbensem¹⁴⁸ - prvním novodobým překladatelem bible do chalchské mongolštiny a představitelem Mongolian Bible Society. Jeho překlad Nového zákona vyšel v roce 1990, pouhých třináct dní po prvních svobodných parlamentních volbách. Biblická terminologie použitá v Gibbensově překladu Nového zákona je založena převážně na neologismech či nových nebo nezvyklých slovních spojeních. Gibbens pochází z Velké Británie, kde studoval dva roky mongolštinu na univerzitě v Leedsu. V roce 1972 přijel poprvé do Mongolska na výměnný program organizovaný britskou vládou z v té době začal na překladu pracovat. Gibbens tvrdí, že jeho překlad je překladem z řečtiny a hebrejštiny a nijak se nevztahuje k překladu z roku 1952. Podle Gibbense byl překlad Nového zákona koncipován tak, že v Mongolsku v době jeho vydání nebylo žádné povědomí o křesťanské věrouce, neexistoval žádný sbor ani shromáždění, tudíž Nový zákon musel být srozumitelný i bez dodatečného výkladu. Navíc se v té době ještě nikdo nezačal zabývat překladem Starého zákona. Podle Gibbense byla právě neexistence mongolského překladu Starého zákona důvodem pro mnohá vysvětlení a interpretace, které jsou do překladu Nového zákona zapracovány, což je zároveň jeden z ústředních bodů kritiky tohoto překladatelského počínu. J. Gibbens v roce 1998 vydal revidovanou verzi svého překladu Nového zákona, kde se snažil vyjmout některé interpretace a vysvětlivky, které byly po dvanácti letech působení křesťanství v Mongolsku nefunkční a redundantní. Kritikové, představovaní zastánci překladu MBTC, však rozhodně nesouhlasí s tím, že by Gibbens dosáhl cíle, který si kladl.

Kritika zmiňovaného překladu se zakládá na několika hlavních bodech. Především je to skutečnost, že v překladu je použit současný hovorový jazyk, což jej významně odlišuje od všech mongolských překladů Písma, které v historii vznikly. Dále je na místě připomenout, že Gibbens i přes dlouhá léta života v Mongolsku stále zůstává cizincem, takže jeho schopnost vyjadřování v mongolském jazyce neodpovídá zcela kvalitě, která by byla pro překládání ideální. Na překladu ovšem Gibbens nepracoval sám, pomáhala mu mimo jiné jeho mongolská manželka Altaa a „v překladatelském procesu se angažovalo více než 30 Mongolů, pět konzultantů specializujících se na biblické překlady ze skupiny Wycliff Bible

---

¹⁴⁸ *S'ine geree / Mongolian New Testament*, Hongkong, MBS (1989, 1992) 1998.

Translators a jeden konzultant z United Bible Society.¹⁴⁹ Kritici tohoto překladu, představovaní především zastánci překladu MBTC, k nimž se posléze přidala i United Bible Society, dále tvrdí, že závažným úskalím Gibbensova překladu jsou vnitřní vysvětlivky, kde se J. Gibbens řídil svým chápáním významu, které se následně snažil převést do mongolštiny. Nezřídka však došlo nejen k posunu významu, ale i k dezinterpretaci a zkreslení ústředních pojmů spojených s křesťanskou věroukou, či k syntaktickým přeskupením. Často zaznívá domněnka, že Gibbensův překlad Nového zákona není skutečným překladem, nýbrž čtivým převyprávěním.

Americký mongolista maďarského původu György Kara v roce 1997 publikoval článek *Reading a New Mongolian Version of the New Testament*, kde se zabýval srovnáním Gibbensova překladu Nového zákona s překladem v klasické mongolštině¹⁵⁰ vydaným r. 1952 v Hongkongu.¹⁵¹ Kara se ve svém článku zabýval především srovnáním překladatelských řešení některých antroponym a toponym a rozborem některých chybných pasáží v překladu Gibbensově. Kara závěrem konstatuje: "...vydání z roku 1990 obsahuje zcela nezávislý a nový překlad. Jedná se o první verzi bible přeloženou přímo do živé moderní chalchské mongolštiny. V tomto smyslu překladatel a rodilí mluvčí, kteří mu pomáhali, vykonali velký kus práce. (Jazyk textu z roku 1952 je téměř klasický s některými prvky jižních fonetických a lexikálních zvláštností.) Ovšem text z roku 1990 je vzdálen tomu, co můžeme chápat jako věrný (adekvátní) překlad. Ve skutečnosti se jedná o parafrázi s četnými nepodloženými doplněními, vynecháními, nepodloženou a nesprávnou interpretací, což překlad činí místy až 'heretickým', nebo minimálně mnohem méně spolehlivým, než je verze z roku 1952. Nicméně je

---

¹⁴⁹ Kemp, H. P., 2000, s. 485.

¹⁵⁰ Bidan-u ezen ba aburagči Iisüs Keristüs-ün Šine Tistamint kemegeči šin-e bolzog-a-yin nom [č. Nový testament našeho pána a spasitele Ježíše Krista jinak zvaná Nová smlouva], Hongkong, 1952.

¹⁵¹ 1840 - byl vydán překlad Starého zákona, dílo překladatelů Edwarda Stallybrasse a Williama Swana, kteří na překladu pracovali v burjatském Selenginsku. Roku 1841 byla misie vykázána carem Mikulášem I. ze země, čímž bylo znemožněno šíření tohoto překladu. Samotný tisk větší části překladu Starého zákona proběhl v Londýně. 1846 byl vydán překlad Nového zákona, stejně jako překlad Starého zákona z roku 1840 byl tištěn v Anglii za podpory Britské a zahraniční biblické společnosti, překladateli byli opět E. Stallybrass a W. Swan. Stallybrassova a Swanova původní verze se stala základem pro všechny další překladatelské pokusy. Jejich Nový zákon překonal překlad Schmidtův a následně byl třikrát revidován, naposledy v roce 1952. Schmidtův překlad Nového zákona byl vydán roku 1827.

třeba doufat, že tato skutečnost probudí zájem dalších mongolských překladatelů, kteří budou schopni nabídnout pravdivější verzi této fundamentální památky západní kultury.¹⁵²

V současné době můžeme konstatovat, že přání, které v závěru svého článku z roku 1997 Kara vyslovil, bylo vyslyšeno. Respektive, druhý novodobý překlad Nového zákona do chalchské moderní mongolštiny *Bibli, S'ine Geree* [č. Bible, Nový zákon] byl vydán již roku 1996 skupinou *Mongol Bibliin Orc'uulgiin Horoo* [č. Výbor pro překlad Bible do mongolštiny, a. Mongol Bible Translation Committee, dále jen MBTC]. Revidovaná verze Nového zákona a část Starého zákona byly publikovány v roce 1998. Neúplné vydání Bible svaté s revidovanou částí Nového zákona bylo publikováno v roce 2000.¹⁵³ Od dřívějšího překladu Gibbensova se tento překlad liší nejen lexikálně, ale i stylisticky. Na rozdíl od Gibbensova *Yerto'nciin Ezen* [č. Pán nebo vládce světa] pro označení biblického Boha volí skupina MBTC slovo *Burhan*. Podobný přístup překladatelé MBTC použili i při překladu dalších biblických pojmů.

Od druhé poloviny devadesátých let dvacátého století tak paralelně existují dvě, v mnohých aspektech odlišné, verze překladu bible do mongolštiny. Ideoví zastánci Gibbensovy verze označují terminologii použitou v překladu Nového zákona skupinou MBTC jako buddhistickou a zavrhují ji z toho důvodu, že skrze ni dochází k nepochopení bible a evangelia. Přívrženci překladu MBTC naopak soudí, že Gibbensův překlad je pro Mongoly těžko pochopitelný, jeho nově zaváděná terminologie není precizní, jasná ani srozumitelná. V tuto chvíli nelze tvrdit, že problémy kolem překladu bible jsou vyřešeny. Naopak se zdá, že polemika se stále vyhrcojuje.

7.2 Úloha překladu bible ve společenské komunikaci

Dohady o správnosti a pravdivosti jednotlivých způsobů překladu začaly hrát významnou roli nejen pro samotné překladatele, ale i pro křesťanské církve, sbory či nová náboženská hnutí, které působí v Mongolsku, neboť na biblické terminologii zajisté závisí i jazyk a terminologie používané v komunikaci věřících. V komunikaci nemusí jít jen o slova a osobní kontakt s ostatními lidmi, v obecnějším smyslu slova se

¹⁵² Kara, G., 1997, s. 59-62.

¹⁵³ Ariun Bibli, (č. Bible svatá/čistá), Mongol Bibliin Orc'uulgiin horoo, 2000

jedná o aktivní začlenění člověka do určitého sociálního a přírodního prostředí. Termín *communicare* podle Pražákova *Latinsko-českého slovníku* nese významy spojovat se, sdílet, vespolek se účastnit. V této souvislosti lze tvrdit, že v Mongolsku v současnosti pro křesťany nejrůznějších vyznání není nejdůležitější denominace, nýbrž terminologie, ke které se jednotlivé skupiny přiklání. J. Skálová, ve své práci zabývající se teorií komunikace píše: „Jazyk je základním dorozumívacím prostředkem, funguje jako nástroj komunikace. Jeho nejdůležitější komunikativní funkce spočívá v konfrontaci s druhými, v navazování kontaktu... Potřeba komunikovat je potřebou porozumět, být pochopen a zároveň se spojuje s potřebou rozumět sobě samému. Odtud vyplývá druhá funkce jazyka, která se obrací k vnitřnímu světu, k představování si skutečnosti. Je to právě jazyk a ne „čistá“ myšlenka, co formuje náš způsob prezentace okolního světa. On umožňuje přesně strukturovat to, co v lidském vědomí tvoří jen mlhavé schéma.“¹⁵⁴

V tomto smyslu je možné, že jestliže různé skupiny v rámci jedné jazykové oblasti používají různé názvosloví a tudíž různé jazykové kódy, je pravděpodobné, že se vytváří v myslích mongolských konvertitů odlišné představy o téže skutečnosti.

7.3 Překladatelské postupy s ohledem na moderní překlady bible do mongolštiny

Nida uvádí, že překladatelské postupy, jak v sekulárním, tak v biblickém překladu, se během historie značně proměňovaly. „Většina misionářských překladů Bible z 19. století a počátku 20. století tíhla k maximální doslovnosti. Ve 20. století došlo k radikální změně v překladatelských principech jak v sekulární, tak v náboženské oblasti. Všechny soudobé překlady Bible odrážejí nový přístup k jazyku, lingvistice a komunikaci.“¹⁵⁵

Eugene A. Nida zpracoval používání nových teoretických přístupů v díle *Toward a Science of Translation*. Autor uvádí nejen přehled nových teoretických disciplín, ale také základní sémantické koncepty a problémy, včetně vztahu jazyka a kultury. V práci zmiňuje také analýzu složek významu a vztah verbálních symbolů a modelů kulturního chování. Některé z konceptů teorie informací autor aplikoval na biblické překlady, čímž dospěl k řadě nových zajímavých poznatků, jako například, že v případě vysoké

¹⁵⁴ Skálová, 2000, s. 5-21.

¹⁵⁵ Nida, E. A., 1982, s. 234-235.

doslovnosti překladu objem informací roste, protože některé z nevýznamotvorných jednotek získávají významovou hodnotu. Pokud má být zachována stejná míra významové úplnosti, musí být text v cílovém jazyce výrazně redundantnější.

V roce 1789 George Campbell zveřejnil mimořádnou práci o dějinách teorie překladu, se zvláštním důrazem na překlad biblických textů. Campbell shrnuje kritéria pro dobrý překlad do tří základních principů:

(1.) Podat vysvětlení smyslu originálu.

(2.) Přenést do překladu co možná nejvíce z ducha výchozího textu, samozřejmě v souladu s géníem cílového jazyka.

(3.) Dbát na to, aby překlad měl „alespoň takové kvality, co se týče jazyka, aby působil přirozeně a nenásilně“. Zdá se, že doslovné kopírování formy zdrojového textu může být sice pohodlné pro překladatele, nicméně musí vždy zachovávat smysluplnost a zároveň významově odpovídat originálnímu dílu.¹⁵⁶

Gibbensův překlad v mnohých aspektech odpovídá požadavkům jak Campbella, tak Nidy. Konkrétně v otázce konsistence s géníem cílového jazyka, či principem navýšení redundance. J. Levý, vynikající teoretik překladu, který se mimo jiné zabýval interpretací zdrojového textu, poznamenává, že „prostředky, jimiž překladatel může svou koncepci prosazovat, jsou omezené, a přece účinné. Kromě odůvodněných a zcela výjimečných odchylek ... je hlavním prostředkem překladatelovy tvůrčí práce výběr stylistických prostředků... zároveň stylistické přehodnocení nesmí jít tak daleko, aby zkreslilo smysl originálu... A především překladatel nesmí svou koncepci, ať již ideovou nebo uměleckou, prosazovat zásahy do textu, zkracováním nebo doplňováním obsahu originálu; to pak není překlad, ale úprava a každá úprava deformuje původní dílo.“¹⁵⁷

Můžeme tedy konstatovat, že v novodobém Mongolsku se prosazují oba historické přístupy k překladu bible. Překlad MBTC má tendenci být mimořádně doslovný, a překlad Gibbensův naopak odpovídá moderním přístupům k překladu a komunikaci, což je názorně vidět v komentovaném tabulkovém aparátu v kapitole 7.4 Problematika překladu ústředních biblických pojmů a otázka kulturně obsazených termínů.

Obecné požadavky na překlad, mezi nimiž musí každý překladatel

¹⁵⁶ Campbell, G., 1789, s. 445-446.

¹⁵⁷ Levý, J., 1998, s. 67.

volit shrnul lingvista a translátolog Theodore Savory. Podle něj prekladatelské zásady mohou být určeny jako rozhodnutí mezi protikladnými tezemi:

- Překlad musí reprodukovat slova originálu.
- Překlad musí reprodukovat ideje originálu.
- Překlad se má dát číst jako originál.
- Překlad má být čten jako překlad.
- Překlad by měl odrážet styl originálu.
- Překlad by měl ukazovat styl prekladatelův.
- Překlad by měl být čten jako text náležející do doby originálu.
- Překlad by měl být čten jako text náležející do doby prekladatelovy.
- Překlad může k originálu něco přidávat nebo z něho něco vynechávat.
- Překlad by neměl nikdy k originálu nic přidávat a ani z něho nic vynechávat.¹⁵⁸

Na konci 15. století Erasmus o prekladech biblických textů do vzdálených jazyků uvedl, že musí být hlavně smysluplné: "jazyk se skládá ze dvou částí, kterými jsou slova a význam, které jsou jako tělo a duše. Pokud může být předáno obojí, nejsem proti doslovnému prekladu. Pokud tomu tak není, je od prekladatele zcela pošetilé, chtít zachovat slova a odklonit se přitom od významu."¹⁵⁹

7.4 Problematika prekladu ústředních biblických pojmů a otázka kulturně obsazených termínů

Jak již bylo uvedeno, nejzásadnějším rozdílem mezi dvěma existujícími preklady je preklad pojmu biblického Boha. MBTC preklad bible používá v současnosti převážná část všech křesťanských náboženských skupin v Mongolsku.¹⁶⁰ Některá prekladatelská řešení MBTC, zvláště ta, kde jsou využívány již kulturně obsazené pojmy, jsou nicméně diskutabilní. Nejjasněji problematika vyvstává na příkladu takových ústředních pojmů jakými jsou: "Burhan" pro preklad slova Bůh či slovo "divaaz'in" použité pro preklad biblického pojmu "ráj". Mongolské slovo "tam" pevně spjaté

¹⁵⁸ Savory, Th., 1957, s. 49.

¹⁵⁹ Nida, E., A., 1982, s. 212.

¹⁶⁰ Mormoni mají k dispozici mongolský preklad knihy Mormon. *Mormon nom. Yesu's Hristiyn bas negen geree* [č. Kniha Mormon. Další smlouva Ježíše Krista], USA, 2001.

s buddhistickou představou dočasného stavu očišťování, kde duše prožívá muka před tím, než se převtělí, je používáno pro biblický pojem věčných pekelných muk, atd.

Zcela odlišný přístup k překladu zastává J. Gibbens, který se rozhodl vytvořit terminologii novou, bez jakýchkoli nevhodných konotací.

V této práci přistupuji k problematice jednotlivých překladatelských řešení ze zorného úhlu sociolingvistiky a etnografie komunikace a snažím se detailním rozбором vybraných termínů objasnit kulturní souvislosti a dopad používání kulturně obsazených termínů na jedné straně a použití nezvyklých či kulturně neobsazených termínů na straně druhé.

Je zřejmé, že výzkum na poli komunikace a stanovení okruhu významů jednotlivých slov a jejich kolokací, jsou přínosné nejen pro další bádání v oblasti nové religiozity, ale i pro jiné oblasti mongolistiky. Součástí práce je proto podrobně zpracovaný rozbor překladatelských řešení konkrétních veršů z existujících překladů Nového zákona.

V uváděných tabulkách jsou citována překladatelská řešení některých klíčových biblických termínů a slovních spojení vyskytujících se v moderních mongolských překladech Nového zákona. Na prvním místě tabulky je uvedena zkratka citace konkrétní biblické pasáže (kapitola, verš), poté následuje překlad J. Gibbense¹⁶¹, dále je uveden překlad skupiny MBTC z verze roku 2000¹⁶², citace z překladu MBTC z roku 1996¹⁶³ je uvedena pouze v případě, že se liší od revidované verze z roku 2000. Obě mongolské citace jsou opatřeny doslovným překladem. Na třetím místě je uveden anglickojazyčný překlad The New American Standard Bible [NASB, č. Nová americká standartní Bible], která byla zdrojovým textem pro překlad MBTC. V tomtéž sloupci je uveden český překlad nejnovějšího Českého ekumenického překladu (dále jen CEP) vydaného Českou biblickou společností (dále ČBS). Na posledním místě je uvedena odpovídající pasáž z revidovaného překladu z 19. století, který vyšel v roce 1952¹⁶⁴ v Hongkongu.

¹⁶¹ S'ine Geree [č. Nový zákon], Mongoliin Bibliin niigemleg [č. Mongolská biblická společnost], Ulaanbaatar, 1998.

¹⁶² Ariun Bibli [č. Bible svatá], Mongoliin Bibliin Orc'uulgiin horoo [č. Výbor pro překlad Bible do mongolštiny], 2000

¹⁶³ Bibli, S'ine Geree [č. Bible, Nový zákon], Mongol Bibliin Orc'uulgiin horoo [č. Výbor pro překlad Bible do mongolštiny], Ulaanbaatar, 1996, 1998i

¹⁶⁴ Bidan-u ejen ba aburayči Iisüs Keristüs-ün Šine Tistamint kemegeči šin-e boljoγ-a-yin nom [č. Nový testament našeho pána a spasitele Ježíše Krista jinak zvaný Nová smlouva], Hongkong Bible House, 1952.

Za každou tabulkou následuje rozbor konkrétních překladatelských řešení, s přihlédnutím k významu, kolokacím a etymologii použitých výrazů. V případě významných obsahových odlišností je přihlédnuto ke staršímu českému překladu Bible Kralické.¹⁶⁵

7.4.1 Bůh

Problematikou překladu biblické terminologie se podrobně zabýval Eugene Nida. Pro nás je mimořádně zajímavý oddíl jeho práce věnovaný nadpřirozeným bytostem.¹⁶⁶ V tomto oddíle se Nida na prvním místě věnuje překladu slova Bůh a rozebírá různé možnosti překladatelských řešení.

«Někteří překladatelé, kteří nemohli najít v 'pohanských' náboženských systémech přesné slovo, které by odpovídalo jejich požadavkům, zaváděli pro Boha cizí slovo, např. španělské slovo *Dios* nebo anglické *God*. Takový postup ospravedlňovala skutečnost, že takové vypůjčené slovo zdánlivě nemělo žádné nevhodné konotace. Překladatelé předpokládali, že nositelé jazyka, do nějž se překládalo automaticky začnou pod vypůjčeným slovem rozumět totéž, co pod tímto pojmem chápeme my. Nida se domnívá, že «překladatelé spoléhali na to, že když použijí slovo s nulovým významem, dokáží mu dodat správný obsah.» Bohužel se ale ukázalo, že «téměř ve všech případech se lidé okamžitě začali snažit přirovnat nové jméno pro Boha k některému z bohů v jejich náboženském systému.» Nida tedy shrnuje, že «je samozřejmě možné zavádět slovo s nulovým významem pro takové předměty, jako je například letadlo, jelikož lidé nemají ve své vlastní kultuře nic, co by s takovým předmětem korespondovalo, avšak pro něco tak běžného a všeobecně známého, jako bůh, to není vhodné řešení.»¹⁶⁷

Jak Nida uvádí, další přístup překladatelů k překladu slova Bůh je, že «překladatel použije pro překlad slova Bůh některé z existujících slov v místním jazyce, pokud se mu takové slovo jeví jako aplikovatelné. Další zkoumání však může odhalit, že se k tomuto bohu vztahuje množství nejrůznějších legend, z nichž pramení takové charakteristiky, které nejsou slučitelné s postavou biblického Boha. Proto musí být výzkum prováděný překladatelem velmi důkladný. Je mimořádně důležité, aby slovo použité v cílovém jazyce odpovídalo v ústředním základním významu.» Nida došel

¹⁶⁵ Bible svatá podle posledního vydání Kralického z roku 1613.

¹⁶⁶ Nida, E. A., 1972, s.204-205.

¹⁶⁷ Nida, E. A., 1972, s. 204-205.

k závěru, že „pokud se použije místní rodové slovo pro překlad slova Bůh, je pravděpodobné, že lidé nebudou okamžitě přirovnávat tohoto Boha k některému z jejich specifických božstev.“

Nida také uvádí případ, kdy „překladaelé použili jméno konkrétního boha. V oblasti Guajira rodový pojem *Maleiwa* odpovídal ve všech aspektech ušlechtilému a všemocnému stvořiteli. Překladaelé však zjistili, že pokřtění indiáni Guajira si automaticky ztotožnili křesťanského Boha s jejich vlastním *Maleiwa*. Pokládali je za identické.“

Zdá se tedy, že objektivně existuje několik možností překladu slova Bůh, do jazyků z jiné nábožensko-kulturní tradice. Zaprvé překladaelé mohou zavést slovo cizího původu s nulovým významem a dodat mu přesný obsah, zadruhé mohou využít v cílovém jazyce již existující rodový pojem, nebo mohou použít jméno specifického božstva v cílové kultuře. Poslední zmíněné řešení, se zdá být patrně z hlediska misijních cílů nejnevhodnější. Naopak příhodné se zdá použití domácího rodového pojmu.

Tab. 1: Překlad pojmu Bůh

	Překlad J. Gibbense 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
1:1	<p>Orc'lon Yertonc bii bolz', ors'in togtnoos c' o'mno ter negen ilc'legc' baiz'ee. Ter ilc'legc' <u>Yorto'nciin Ezentei</u> u'rgelz' hamt ors'in baisan bo'good u'nen heregtee ene Yorto'nciin Ezen bilee.</p> <p>(č. Ještě před tím než svět začal existovat, existoval ten, který se vyznává. Ten, který se vyznává byl stále s <u>Vládce světa</u> [=Bohem] a ve skutečnosti to byl <u>Vládce světa</u> [=Bůh].)</p>	<p>Ehend U'g baisan, U'g <u>Burhantai</u> hamt baisan ba U'g ni <u>Burhan</u> baisan.</p> <p>(č. Na počátku bylo Slovo, a Slovo bylo s <u>Burhanem</u> [=Bohem] a Slovo bylo <u>Burhan</u> [=Bůh].)</p>	<p>ČBS: Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u <u>Boha</u>, to Slovo byl Bůh.</p> <p>NASB: In the beginning was the <u>Word</u>, and the Word was with <u>God</u>, and the Word was God.</p>	<p>Ekin-dür jarliý bui bölüge: jarliý anu <u>burqan</u>-luy-a aysan böged. jarliý anu <u>burqan</u> bölüge:¹⁶⁸</p> <p>(č. Na počátku bylo „slovo jisté ušlechtilé postavy“. „slovo jisté ušlechtilé postavy“ bylo spolu s <u>burhanem</u> [=Bohem], a „slovo jisté ušlechtilé postavy“ bylo <u>burhan</u> [=bůh].)</p>

STYLISTICKÁ FORMA

Z výše uvedené citace je zřejmé, že překlad konkrétní pasáže MBTC kopíruje syntax předlohy, kterou byla New American Standard Bible. U Gibbensova překladu verše 1:1 Evangelia podle Jana je naopak evidentní vysoká míra interpretace. Zároveň se zdá, že v případě této konkrétní pasáže se Gibbensův překlad více blíží textu z roku 1952, než překlad MBTC.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Yerto'nciin Ezen

¹⁶⁸ Verze 1952 je psaná vertikálním písmem syrského původu a rozlišení mezi velkým a malým počátečním písmenem tedy neexistuje.

Etymologie, historické významy a dnešní konotace

V mongolsko-anglickém slovníku sestaveném Ferdinandem D. Lessingem se nachází dodatek obsahující mongolskou buddhistickou terminologii *Mongolian Buddhist Terms and Phrases*. Pojem *yirtinčü-yin erketü* (č. mocný světa) je zde uveden spolu s dalšími třemi pojmy, *yirtinčü-yin ailadugči* (č. ten, kdo ovládá svět rozumem), *yirtinčü-yin ibegel* (č. ochránce světa) a *yirtinčü-yin tedkügči* (č. ten, kdo ochraňuje, pomáhá světu).¹⁶⁹

Gibbens se v roce 1972 zúčastnil diskuse s profesory Mongolské státní univerzity, kteří se shodli na tom, že slovo *burhan* je nepoužitelné pro překlad biblického Boha. Gibbens následně použil termín, který našel v anglicko – mongolském slovníku *English – Mongolian Concise Dictionary*, (1968) sestaveném Nyamsu'renem. Pojem *Yerto'nciin Ezen* byl uveden ve slovníku S. Nyamsu'rena ve významu *God* [č. Bůh] přičemž s velkým počátečním písmenem; *burhan a tenger* byly uvedeny v tomto slovníku ve významu *god* [č. Bůh] s malým počátečním písmenem. Gibbens poukazuje na to, že v šedesátých a sedmdesátých letech byl termín *Yerto'nciin Ezen* používán v beletristické literatuře překládané z ruštiny do mongolštiny pro překlad biblického boha.

Skutečnost, že termín historicky existoval, umožnila Gibbensovi složený tvar *Yerto'nciin Ezen* použít ve významu Bůh a předpokládat, že význam tohoto složeného tvaru bude jasný každému Mongolovi, byť by ho slyšel poprvé. Vyvolává představu bytosti, která je všemocná. Významy jednotlivých částí tohoto složeného slova podle nejnovějšího a nejobsáhlejšího akademického mongolsko - ruského slovníku jsou:

•*ezen* - č. pán, vládce;

•*Yerto'nciin* - genitiv základního subst. tvaru *yerto'nc*, č. svět, vesmír.

Burhan

Etymologie

Kritici překladu MBTC tvrdí, že slovo *burhan* je mongolským přepisem jména Buddha a je tudíž od buddhismu neoddelitelné. Taková argumentace však není v žádném případě oprávněná.

¹⁶⁹ Lessing, F.D., 1995, 1173.

Berthold Laufer¹⁷⁰ je přesvědčen o tom, že pojem *burhan* existoval "před příchodem buddhismu, měl vlastní formu a význam, a teprve později začal být používán jako jméno Buddha". Podle tohoto vědce, je význam daného termínu "božstvo, bůh, bozi" stejně jako "zobrazení či podoba boha" a "původně znamenal tolik co šamanistická modla."¹⁷¹

Jednu z teorií o etymologii slova *burhan* vypracovali mongolští lingvisté Rinc'en a Dulam. Podle nich slovo *burhan* vzniklo ze slov *burgas* či *bur* (vrba, strom) a slova *han*, které významově odpovídá slovu *ezen*, tj. pán, vlastník, vládce. Podle těchto badatelů se jedná o pojem, který vznikl v době primitivních náboženských představ, kdy byla příroda božstvem. Teprve později si tento "titul" propůjčil buddhismus.¹⁷²

Dalším argumentem používaným pro podpoření teorie o čistě mongolském původu slova *burhan* a o jeho nepřímé souvislosti s přídomkem Buddhových je tvrzení, že se jedná o derivaci slov *bu'rnii haan* [č. vládce veškerenstva]. B. Laufer tento názor odmítá s tím, že pokud by druhý komponent byl skutečně uváděným slovem, které je podle něj tureckého původu, muselo by se zmíněné sousloví v mongolském vertikálním písmu objevovat i v podobě *bur-qagan* (*qagan* je způsob zápisu slova *haan* [č. Vládce]).¹⁷³ Tato teorie však podle všeho není přesná, neboť v mongolštině existuje i slovo *han*, které má význam nižšího vládce. Již v "Tajné kronice Mongolů" se objevují tyto dva významově různé, ačkoli foneticky velmi blízké pojmy. "*Čingis Qagan-a qan nere tende ögbe.*" [č. Čingis chán byl prohlášen hanem {tj.pánem stepních národů}].¹⁷⁴

Přebuddhistický původ slova potvrzuje také existence takových slovních spojení jako *Doloon burhan* (č. souhvězdí Velká medvědice, doslova sedm burhanů), *burhan Haldun* (svatá hora na severu Mongolska, kolem níž kočovali předci Čingischána), či *cagaan burhan* (*cagaan* č. bílý) ve významu neštovice a *ulaan burhan* (*ulaan* č. červený) ve významu plané neštovice. Také existence tohoto slova u Monguorů (vyslovuje se *bærgha*, v přepisu *pirgha*), kde se používá pro jakékoliv božstvo, svědčí o jeho přebuddhistickém původu, jelikož Monguoré se oddělili od hlavních Mongolů

¹⁷⁰ B. Laufer (1874-1934) orientalista, antropolog a etnolog německého původu, který emigroval po studiích do USA a zde vytvořil většinu ze svých odborných prací.

¹⁷¹ Laufer, B., 1995, s. 643.

¹⁷² Dulam, S., 1989, s. 165.

¹⁷³ Laufer, B., 1995, s. 643

¹⁷⁴ *Mongolyn niguča tobčijan*, 1990, s. 551.

ještě před velkým šířením buddhismu.

Historické významy a dnešní konotace

Termín *burhan*¹⁷⁵ je ve slovnících běžně překládán jako Buddha, vtělení božstva Buddhy, bůh, božstvo a bůžek, zobrazení buddhy nebo jiného božstva, neštovice a jiné vyrážkové nemoci.

S ohledem na použitelnost slova v překladu je důležitý především současný význam daného pojmu, respektive jeho recepce. V dnešní době se slovo *burhan* používá samostatně nebo v souslovích, jako např.:

- *amit burhan* (žijící *burhan*, znamená tolik, co převtělení božstva v člověka, příkladem čehož je dalajláma)
- *asragc' burhan* (milosrdný buddha)
- *burhan bags'* (*burhan* učitel, odkazuje na Buddhu Šákjamuni)
- *burhan boloh* (státí se buddhou, dosáhnout úrovně svatosti Buddhy, také eufemismus používaný místo zemřít, skonat)
- *burhand itgeh* (věřit v boha)
- *burhand mo'rgoh* (modlit se)
- *burhan o'rs'oo* (Nechť se burhan smiluje! používá se převážně, když někdo kýchne)
- *burhanii s'as'in* (náboženství *burhana*, tedy buddhismus)
- *burhan s'uteen* (zobrazení božstva, předmět uctívání)
- *burhan tahih* (přinášet oběti božstvu)
- *burhan to'gsson oron* (boží místo - město Lhasa)
- *burhand zalbirah* (odříkávat mantry nebo modlicí formulky *burhanovi*, otáčet modlitebním mlýnkem a, v obecné rovině, žádat burhana o pomoc v životních těžkostech)
- *burhan zurah* (malovat ikony)
- *burhan eregc'id* (hledáči boha)
- *nu'deer uzegc' burhan* (boddhisatva Avalokitěšvara)
- *holin burhanaas oirin c'o'tgor deer* (lepší blízký čert, než vzdálený burhan)

¹⁷⁵ V textu se slovo *burhan* (*Burhan*) objevuje v obou uvedených podobách jak s malou, tak i s velkou počáteční literou. Malé počáteční písmeno používám v případě, že se zabývám v obecné rovině významy slova *burhan*, nebo pokud píšou o použití slova *burhan* v historii, kdy se v Mongolsku používalo vertikálního písma syrského původu a rozlišení mezi velkým a malým počátečním písmenem tedy prakticky neexistovalo. Slovo *Burhan* s velkou počáteční literou používám v těch případech, kdy se v textu zabývám konkrétním použitím tohoto slova jako jména biblického Boha.

•*u'hel irvel miangan burhan hu'reelsen c' tusgu'i* (smrti se nevyhneš, doslova: když přijde smrt, nepomůže ti ani tisíc buddhů stojících nablízku)

Uvedené příklady dokládají, že slovo *burhan* je polysémantické, a zároveň část jeho významů je neoddělitelně spjata s buddhismem. Jedná se o titul, který byl přisouzen Buddhovi, a jež se vztahuje i na další božstva v panteonu mongolského buddhismu. Avšak použití slova v přenesených významech a příslovích poukazuje i na možnost používat tento termín v obecném významu bozi, božstva. Pokud se mongolsky ptáte na to, jakého boha uctívá vaše náboženství, bude v otázce obsaženo slovo *burhan*: *Tanaid yamar burhand s'u'ddeg ve?* (č. Jakého boha u vás uctíváte?)

Cevel ve výkladovém slovníku *Mongol helnii tovc' tailbar toli* [č. Stručný mongolský výkladový slovník, dále jen MHTTL] z roku 1966 uvádí u hesla *burhan*:

1. podle buddhistických principů postava, která v sobě soustřeďuje autoritu a moc nade vším, vládce všech (mo. *bu'rnii, bugdiin haan*), který je vševědoucí;
2. nejrůznější druhy zobrazení postav buddhistického panteonu (*burhan mo'rgoh, s'avar burhan, zurmal burhan*);
3. hrobka, mausoleum – *burhan suvraga* – hrobka či schránka s ostatky hodnostářů na vrcholu stůpy.¹⁷⁶

Zásadní otázkou je, zda slovo *burhan* může být použito pro označení biblického Boha. Zastánci pojmu *Yerto'nciin Ezen* argumentují, že „*burhan* není ani stvořitel, neboť v buddhismu je svět pouhou iluzí, ani věčným, všudypřítomným, všemocným, vševědoucím a neuchopitelným.“¹⁷⁷

Podle J. Gibbense, "může každý člověk dosáhnout úrovně *burhana*, což vlastně znamená vstoupit do Prázdnoty. Každý z *burhanů* se soustřeďuje na jiné cíle, žádný tedy není 'vše ve všem', tj. univerzální".¹⁷⁸

Je tedy správné, aby křesťané používali slovo *burhan* pro překlad biblického pojmu Bůh?

Jedním z argumentů pro použití termínu *burhan* je skutečnost, že již v minulosti v překladech bible z 19. století a ve „verzi 1952“ je použito slovo *burhan* právě ve významu biblického Boha. Zde je třeba upozornit, že

¹⁷⁶ Další významy slova *burhan* In: *Mongoliin neuterhii toli* [č. Mongolský encyklopedický slovník], 2000.

¹⁷⁷ Gibbens, J., 1995, s.3.

¹⁷⁸ Ibid.

překlady z 19. století byly psány v mongolském vertikálním písmu, proto v této době nebylo možné použít rozlišovací alternativu velké a malé počáteční litery, jak je tomu např. v evropských jazycích (Bůh a bůh, God a god, atd.).

Vzhledem k tomu, že nejen lingvistické poznatky a věda o komunikaci, ale i obecné sociokulturní podmínky dnešní doby jsou odlišné od těch 19. století, nelze jednoznačně trvat na tom, aby novodobé překlady přejímaly terminologii použitou ve starších překladech.

Nevýhodou použití slova *burhan* v křesťanské věrouce je skutečnost, že slovo *burhan* ve významu Buddha je v dnešní době slovo živé a široce používané, nejedná se tudíž pouze o rodový pojem, do významového pole tohoto pojmu patří i jméno pro Buddhu.

V roce 1998 v reakci na vydání bible skupinou MBTC vyšel novinový článek s názvem „Náboženství kříže se sjednotilo s náboženstvím *burhana*“. Autor článku se zabývá zmíněným překladem a píše: „Je zcela zřejmé, že kdokoli se pustí do překládání bible, nemá sebemenší představu o tom, že mongolské slovo *burhan* pochází ze sankrtu a má význam Buddha... Takže překladatel přeměnil křesťanství v buddhismus, neboli, jinými slovy, přeměnil objekt uctívání křesťanů v Buddhu. Tudíž leckdo může říci, že křesťanství musí přestat uctívat vlastní božstva a musí uctívat burhana-Buddhu.“¹⁷⁹ Přestože původ slova *burhan* nemůže být odvozován od slova Buddha sanskrtského původu, je nutné uvedenou reakci pokládat za významnou z hlediska kulturní obsazenosti pojmu.

Od roku 2000 se ve sdělovacích prostředcích pro označení mongolského buddhismu stále častěji začalo prosazovat slovní spojení *buddiin s'as'in* (náboženství Buddha) namísto původně zažitého *burhanii s'as'in* (náboženství *burhana*). Tento proces nepochybně svědčí o napětí a naléhavosti ve vztahu k problematice překlání biblických pojmů do mongolštiny. Je mimo veškerou pochybnost, že důvodem příklonu k pojmenování *buddiin s'as'in* je snaha zabránit synkretickému vnímání náboženství a možnému nepochopení.

Burhantenger

Burhantenger je neologismus vytvořený spojením dvou slovních

¹⁷⁹ *Il Tovc'oo*, denní tisk, květen 1998, č. 18. In: Bat-O'lzii Olziihu'u, *Christian Terminology in the Mongolian Language*, Darhan Christian Fellowship, Darhan 1999, s. 19.

jednotek: *burhan* a *tenger*. Tento pojem je stále více upřednostňován v mongolské katolické církvi a patrně se brzy objeví v katolickém překladu bible. Oba termíny *burhan* a *tenger* odkazují na nejvyšší božstvo. Podle katolických hodnostářů by toto řešení vhodným způsobem zabránilo konfrontaci s buddhismem, který si termín *burhan* přisvojuje jako přídomek Buddhův, přestože z lingvistického hlediska se jedná o pojem rodový.

Podle katolického duchovního T. Bamany používali jedni z prvních katolických misionářů ve Vnitřním Mongolsku pro biblické Boha označení *tengeriin ezen*, což lze vyložit jako pán nebes. Výhoda tohoto řešení spočívá v tom, že pojem navozuje představu pána všech božstev. Nicméně existence nejvyššího božského principu *M'önh tenger*, prokazatelně uctívaného Mongoly již od dob Čingischánových, způsobovala jisté komplikace při použití termínu *tengeriin ezen*. Vznikala představa, že biblický Bůh je jedním ze žáků všeobjímajícího a nejvyššího božského principu *M'önh tenger*. Postava Ježíše tak byla Mongoly chápána jako inkarnace nejvyššího principu seslaná na zem.¹⁸⁰

Překladové slovníky nabízejí následující způsoby překladu slova *tenger*:

- nebe, obloha, bůh, počasí (*tenger arilah* – vyjasňovat se o obloze; *tenger duugarah* – hřmět; *tenger ongoih* – vyjasňovat se o obloze; *tenger oroi* – zenit; *tenger tetgegc'* – vladařský titul císaře Čen-lunga; *tengeriin van* – Uran astr.; *tengeriin duu* – hrom; *tengeriin dului* – pýchavka);

Dulam ve své práci o postavách mongolských legend¹⁸¹ popisuje *tenger* takto:

„Zprvce se jedná o okem viditelnou část nebe, vrstvu atmosféry. Za druhé v mongolských legendách a v šamanismu se vyskytuje *tengeriin oron* (č. země *tengerů*), dále postava vládce, který vládne z nebeského světa, která je mocná, silná a dokonale inteligentní bytost (*mo'nh tenger*).“

Etymologové odvozují slovo *tenger* od *dingir*. Volker Rybatzki na přednášce v Budapešti tvrdil, že slovo *tenger* existuje v ketštině a jenisejských jazycích, což svědčí o velmi starém původu tohoto slova.

¹⁸⁰ T. Bamana, *The Impact of Contemporary Christian Mission On Mongolian Daily Life*. In: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 125-138.

¹⁸¹ Dulam, 1989, s. 175.

7.4.2 Hřích, vina

Tab. 2: Překlad pojmu hřích

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Mt. 1:21	Hoz'im ene hu'u o'oriinhoo hu'musiin <i>gemiig uuc'ilz'</i> , <i>mo'nhiiin s'iytgeeles avrah erhtei</i> bolno. (č. Později tento chlapec odpustí <i>viny</i> svých vlastních lidí, bude mít moc zachránit je od věčného trestu.)	Uc'ir ni Ter O'oriin ard t'umniig <i>n'uglees ni avarna</i> gez' helev. (č. „Nebot On zachrání svůj vlastní národ od jejich <i>hříchů</i> ,” řekl.)	<i>Nebot on vysvobodí svůj lid z jeho <i>hříchů</i></i> NASB: He will save His people from their <i>sins</i> .”	tere inü arad-iyar teden-ü <i>nigül kilinče</i> -eče aburaqu boloyu: (č. On zachrání svůj lid z jejich hříchů.)

STYLISTICKÁ FORMA

V konkrétní pasáži je opět evidentní, že Gibbensův překlad oproti překladu MBTC mnohem více interpretuje, vysvětluje a doplňuje. Celá druhá část zkoumané pasáže: *mo'nhiiin s'iytgeeles avrah erhtei bolno* (č. bude mít moc zachránit je od věčného trestu) je dovysvětlením první části, které není obsaženo v žádném jiném ze zkoumaných překladů, ani ve starším českém překladu Bible Kralické. V případě tohoto biblického verše se jeví překlad MBTC z hlediska stylistiky (ale i lexiky) velmi podobný jak mongolskému překladu z roku 1952, tak i českému překladu CEP a anglické verzi NASB. Nicméně použití slova *o'oriin* ve verzi MBTC místo zvratného *ardaán* (*arad-iyán*), které je ve verzi 1952 je chybné. Na tomto příkladu je jasně vidět ovlivnění anglickou předlohou, protože zvratné *ardaán* samo o sobě vyjadřuje vlastní národ. Konstrukce s použitím přivlastňovacího adjektiva *o'oriin ard* je sice gramaticky možná, ale pro mongolštinu nepřirozená.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Pro překlad biblického pojmu *hřích* oba moderní překlady volí odlišné slovo.

Překlad z roku 1952 používá slovo *nigül*, odpovídající slovu *n'ugel* v chalchské mongolštině. Překlad skupiny MBTC v tomto případě částečně přejímá slovní spojení z překladu 1952 *nigül kilinče-eče aburaqu* (v chalchské mongolštině *n'ugel hilencees avrah*).

Gibbens ve svém překladu přichází se zcela novým řešením: *gemiig uuc'ilz'*.

Gem

znamená podle Cevelova výkladového slovníku¹⁸²:

1.činy, vykonané v rozporu s právem, jejich problematické následky (echo slovo – *gem zem*);

2.chronická nemoc (*zurhnii gem* – srdeční choroba);

Mongolsko-anglický překladový slovník¹⁸³ uvádí následující významy slova *gem*:

závada, chyba, zranění, omyl, nevolnost, choroba;

Běžně se vyskytují následující slovní spojení:

•*gem bolgoh* – zranit, poničit, poškodit;

•*gem boloh* – být zraněn;

•*gem gargah* – udělat chybu, dopustit se omylu, dopustit se prohřešku, hříchu nebo zločinu;

•*gem hiih* – viz. *gem gargah*;

•*gem zasah* – napravit chybu;

•*gem zem* – *chyba, omyl, kaz*;

•*gem oloh* – být zraněn nebo poškozen, být postižen chorobou;

•*gem tavih* – zranit;

•*gem hu'leeh* – přiznat vinu, omluvit se za chybu;

Slovo *gemt* potom znamená - viník, zločinec.

C'inbatův Mongolsko-anglický slovník z roku 1998 doplňuje další slovní spojení:

•*gem medeh* – přiznat se, doznat se

¹⁸² Ceval, Ya., 1966.

¹⁸³ *Modern Mongolian-English Dictionary*, Indiana University, 1986.

- *gem buruutaig togtooh* – najít viníka
- *gem hor uc'ruulah* – způsobit škodu, být vinný

Ze všech uvedených významů je zjevné, že slovo *gem* v mongolštině znamená především vina, závada, chyba, zranění, omyl, nevolnost, choroba. Pouze americký slovník *A Modern Mongolian-English Dictionary* uvádí jako jeden z významů - hřích.

Uuc'lah

Překladové slovníky uvádějí tyto významy: odpustit, omluvit. *A Modern Mongolian-English Dictionary*¹⁸⁴ uvádí také slovní spojení: *am' uuc'lah* – zachránit něčí život, dát milost. Obecně lze konstatovat, že se jedná o naprosto bezpříznakové slovo s významem omluvit. Slovní spojení *gem uuc'lah* má význam odpustit chyby, v žádném případě jej nelze chápat jako vysvobodit z hříchů.

Nu'gel

znamená podle Cevalova výkladového slovníku¹⁸⁵:

1. jít zcela proti tabu, náboženské zákazy;
2. nezákonný skutek, poklesek, (*hudal helbel nu'gel* – lhaní je *nu'gel*, *hulgai hiih nu'gel* – krádež je *nu'gel*); v buddhistickém kontextu se vyskytuje slovní spojení *arvan har nu'gel* – deset černých poklesků - tři poklesky těla, čtyři poklesky jazyka, tři poklesky myšlenek);

C'inbatův encyklopedický slovník¹⁸⁶ heslo *nu'gel* vykládá jako pojem odhalení spáchaného nemorálního činu. Týká se především porušení pravidel spojených s náboženským učením. Pojem *nu'gel* má svůj původ ve starém konceptu významu *buzar* (č. špinavý, ohavný, zavrženíhodný). Které stojí v protikladu k pojmu *ariun* (č. čistý, svatý). Lidské konání je tudíž charakterizováno jako čisté či špinavé.

Na rozdíl od slova *gem* má slovo *nu'gel* spojitost s buddhistickým učením (*arvan har nu'gel*, č. deset černých poklesků) a můžeme jej považovat za kulturně obsazený termín.

Zdvojené slovo – tzv. *hors'oo u'g - nu'gel hilenc*, které je použito ve verzi z roku 1952 je novotvarem, který pravděpodobně vytvořili první

¹⁸⁴ *Modern Mongolian-English Dictionary*, 1986, s. 558.

¹⁸⁵ Ceval, Ya., 1966.

¹⁸⁶ *Mongoliin neverterhii toli* [č. Mongolský encyklopedický slovník], 2000.

překladařelé Nového zákona do mongolštiny právě z toho důvodu, že samotné slovo *nu'gel* má v buddhistickém učení velmi specifické významy. Z tohoto důvodu se použití uvedeného slovního spojení jeví jako nejvhodnější.

Avrah

Cevel¹⁸⁷ uvádí u hesla *avrah* toto:

1. ušetřit něčeho, osvobodit od nejrůznějších typů nebezpečí (*am' avrah* – zachránit život, *zoulongoos avran gargah* – zbavit urpení, *avrah bu's* – záchranný kruh);

2. shora milostivě shlížející a pomáhající dole (*avrah am'tan* – zvíře (tvor), který někoho ušetří od zabití, utrpení atd.);

V porovnání s výrazem *uuc'lah*, který je obecný a zcela nepříznakový, je výraz *avrah* důraznější a především knižnější, což odpovídá náboženskému kontextu, v němž je použit.

Na tomto místě je třeba upozornit, že Gibbens stejným slovem *gem* překládá nejen hřích, ale také výraz vina. Viz. následující tabulka.

Tab. 3: Překlad pojmu vina

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Mt. 6:12	Ta harin bidnii <u>gemiig</u> uuc'ilna uu? (č. Promiň nám naše <u>omyly</u> . - zdvořilá prosba)	Bidnii <u>o'riig</u> mo'n uuc'laac'. (č. Také nám odpusť naše <u>dluhy</u> .)	A odpusť nám naše <u>viny</u> . NASB: 'And forgive us our <u>debts</u> ,	bidan-u <u>buruγu nuγud-i</u> geltürigülün soyurq-a: (č. Rač očistit naše <u>pochybení</u> .)

Zatímco Gibbens verš 6:12 Evangelia podle Matouše překládá opět s použitím slova *gem*, překlad MBTC volí výraz *o'riig* a verze z roku 1952 pracuje s výrazem *buruγu nuγud-i* (*plurál*) v moderní chalchské mongolštině *buruunuud*.

Z hlediska stylistiky je verze 1952 nejknižnější (formuluje prosbu pomocí slova *soyurq-a* – ráčit), Gibbens používá formu tzv. zdvořilé prosby (*uuc'ilna uu*). MBTC volí zdvořilý imperativ (*uuc'laac'*).

¹⁸⁷ *Mongol helnii touc' tailbar toli*, 1996.

o'r

Výraz *o'riig* je akuzativním tvarem slova *o'r*, které má podle překladových slovníků významy dluh, povinnost, zadluženost a vyskytuje se v těchto ustálených slovních spojeních:

- o'r neheh* – nutit ke splacení dluhu nebo pohledávky;
- o'r tavih* – snížit zadluženost;
- o'r hiih* – udělat dluh;
- o'r s'ir* – dluhy;
- o'r ezel* – viz. *o'r s'ir*;

buruγu nuγud

Verze 1952 používá pro překlad uvedeného pojmu substantivum *buruγu* se sufixem *nuγud* (v chalchské mongolštině *buruunuud*), tj. plurál základního tvaru *buruu*. Sufix *nuγud* je knižní, typický pro náboženskou literaturu a jeho použití svědčí o vysoké kvalitě přeloženého textu i o tom, že autor překladu analyzoval styl a modalitu náboženských textů psaných v mongolštině. Obdobně se v mongolských buddhistických textech vyskytuje *nom-a nuγud* (*nomnuud*), kdy samotné slovo *nom* odpovídá významu kniha, ve spojení s modálním sufixem *nuud*, však nese význam náboženská kniha.

Podle překladových slovníků se slovo *buruu* vyskytuje v těchto významech:

1. něco obecně špatného;

levá strana člověka nebo pravá strana jezdeckého zvířete, tedy strana z níž se nelze ke zvířeti přibližovat;

- buruu gar* – levá ruka
- buruu zam* – špatná cesta
- buruu tal* – špatná strana
- buruu harah* – odvrátit pohled stranou
- buruu haruulah* – umístit někoho nebo něco tak, aby směřovalo pryč;
- nar buruu* – proti směru hodinových ručiček; směrem na východ; směrem doleva;
- buruu ergeh* – otočit se doleva;

2. špatně ve smyslu chovat se v protikladu k pravidlům či zákonům; iluzorní; nesprávný; chyba; omyl;

- *buruu zaaz' du'gneh* – dezinterpretovat;
- *buruu zam* – špatná, zavádějící cesta;
- *buruu nom* – herese;
- *buruu nomton* – heretik, pohan;
- *buruu sanaa* – špatné myšlenky, hanebné myšlenky;
- *buruu u'zel* – nesprávný pohled, nebo nápad;
- *buruu hooloi* – nesprávná melodie hlasu;
- *buruu heleh* – mluvit s chybami; překroutit obsah sdělení;
- *mongolc'uud buruu yariz' zo'v oilgodog* – Mongolové špatně mluví, ale správně to chápou – čímž Mongolové opisují symbolický způsob svého vyjadřování;
- *buruugaa h'uleeh* – uvědomit si chybu, omyl, zločin;
- *minii buruu* – to je moje chyba;

Z hlediska překladu výrazu *vina* ve všech případech vidíme zcela jiný překladatelský přístup. Jestliže Gibbens má tendenci zjednodušit lexiku a ztotožnit výraz *vina* s výrazem *hřích* (*gem*), pak překladatelé MBTC volí slovo *o'r*, jehož významové pole nezahrnuje význam *vina*, nýbrž významově odpovídá slovu *dluh*. Překlad MBTC tak běžný čtenář chápe ve významu finančním, tedy odpusť nám naše dluhy. V tomto ohledu je zřejmé ovlivnění překladu MBTC americkým výchozím textem NASB.

Starší verze 1952 volí pojem *buruyu nuγud*, který se zdá být nejvhodnějším nejen z hlediska významového, ale i stylistického, jelikož odpovídá představě něčeho špatného, představě herese, viny atd., tak i stylu náboženské literatury.

7.4.3 Spása

Tab. 4: Překlad pojmu spása

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Lk 19:9	O'noodor ene ayl mo'nhiin zovlongoos <u>avragdlaa</u> gez' Yesu's hellee. (č. „Dnes byla tato rodina <u>zachráněna</u> od věčného utrpení“ řekl Ježíš.)	O'noodor ene ayld <u>avral</u> irlee. (č. Dnes do této rodiny přišla <u>spása</u> .)	Dnes přišlo <u>spasení</u> do tohoto domu NASB: And Jesus said to him, "Today <u>salvation</u> has come to this house,	ene edür <u>abural</u> anu ene ger-tür kürbei. (č. Dnes <u>spása</u> dosáhla do této jurty.)

STYLISTICKÁ FORMA

V citovaném úryvku je zjevné, že překlad Gibbense opět doplňuje text vnitřními vysvětlivkami - *mo'nhiin zovlongoos avragdlaa* (č. zachránit od věčného utrpení). Text MBTC stylisticky odpovídá verzi NASB. Verze 1952 je v porovnání s moderními překlady knižní, používá verbum *kürbei* (v chalchské mo. *hu'rev*, č. dosáhnout). Text MBTC a text Gibbensův používají stejnou gramatickou formu použitím sufixu - *laa*⁴ (*irlee*, *hellee*), které vyjadřuje nedávnou minulost.

LEXIKÁLNÍ FORMA

V případě překladu pojmu spása se mongolské překlady vzácně shodují a všechny uvádějí tentýž překlad - *avral*.

Překladové slovníky uvádějí u pojmu *avral* tyto významy:

spása, záchrana, ochrana, vysvobození. Slovní spojení *avral ereh* - usilovat o záchranu, žádat o milost, záchranu.

Slovo *avral* je časté i v buddhistickém kontextu. Jeho předbuddhistický význam byl patrně také jen „záchrana života“.

Za zmínku stojí rozdíl v překladu výrazu „do tohoto domu“. Verze 1952 překládá *ene ger-tür* (v chalchské mo. *ene gert* - č. do této jurty). Výraz *ger* znamenal dříve tolik co jurta, zároveň se jednalo o výraz, který nesl význam rodina či bydlení. Moderní překlady používají výraz *ayl* (č. rodina), protože

pod vlivem modernizace a přesídlování obyvatel do měst se slovo *ger* stalo především pojmenováním pro jurtu. Mongolové se tedy ptají: *Ta gert suu uu, oron suuct suuh uu?* (č. Bydlíte v jurtě, nebo v bytě?). Dodnes však v přeneseném významu slovo *ger* může být použito ve významu rodina. Takové použití dodává textu poetičnost, metaforičnost a vysokou stylistickou kvalitu, což jsou atributy, které Mongolové od duchovní literatury vyžadují. V konkrétním případě jsou oba moderní překlady zbytečně doslovné, což snižuje jejich kvalitu a na čtenáře v cílovém jazyce takový překlad působí nepřírozně.

7.4.4 Zlí duchové

Tab. 5: Překlad pojmu zlý duch

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Mt. 8:31	<u>Muu yorin su'nsnuud</u> Yesu'sees guyhad, ... (č. <u>Duše zlých</u> <u>znamení</u> prosili Ježíše, ...)	2000 <u>C'o'tgoruud</u> Tu'unees guyz (č. <u>Běsi</u> ho prosili) 1996 <u>Albid</u> Tu'unees, ... (č. <u>Běsové</u> ho {prosili})	A <u>zlí duchové</u> ho prosili NASB: The <u>demons</u> bagan to entreat Him	teyin-ü <u>čitgüd</u> inü yisüs-tür ʧuyun ayiladyarun. (č. Tito <u>běsi</u> Ježíše uctivě prosili.)

LEXIKÁLNÍ FORMA

Ve verši 8:31 Evangelia podle Matouše je pojem zlí duchové (anglicky demons) překládán v moderních mongolských překladech různými způsoby. Gibbensův překlad používá složený tvar *muu yorin su'nsnuud*, zatímco MBTC překlad z roku 1996 používá pojem *albid* od kterého však v revidovaném vydání z roku 2000 ustupuje a nahrazuje jej slovem *c'o'tgoruud*, obdobným řešením překladu z roku 1952 – *čitgüd*.

C'o'tgor

Výkladový slovník MHTTL pojem *c'o'tgor* definuje jako mysteriozní postavu uctívanou v buddhismu, která má schopnost škodit, ublížit, zranit

(ustálené slovní spojení - *hors'oo u'g: bug c'o'tgor, c'o'tgor s'ulam*).

Překladové slovníky slovo *c'o'tgor* překládají jako duch, démon, zlý skřítek.

Existují slovní spojení:

- *c'o'tgor bo'os* - štěnice
- *c'o'tgor oroh* – být posedlý zlými silami
- *c'o'tgor horhoi* – viz. *c'o'tgur oroh*
- *c'o'tgoriin gal* – prelud;
- *c'o'tgoriin idee* – druh trvalky s drobnými květy

Dulam charakterizuje postavu *c'o'tgor* takto¹⁸⁸:

„*C'o'tgor* je v mongolských legendách pokládán za mladšího bratra (někdy syna) tvůrce světa – *burhana*. V legendách týkajících se vzniku člověka a kultury vzal *burhan* svému bratru *c'o'tgorovi* jeho podíl a přivlastnil si jej, proto začal *c'o'tgor* světu škodit. Nejznámější lidové mýty vypráví o potyčkách mezi *burhanem* a *c'o'tgorem*.“

Slovo *c'o'tgor* můžeme charakterizovat jako termín spojený nejen s buddhistickým učením. V lidovém pojetí je výraz *c'o'tgor* hluboko zakořeněný. Mongolsko-ruský akademický slovník uvádí významy čert, běs, ďábel. Doc. Luvsandorj má zajímavou teorii o etymologii tohoto slova, která se jeví jako velmi pravděpodobná. Slovo *c'o'tgor* mělo podle této teorie původně formu *ji-düger*, od kořene *ji-* č. dva, zdvojený ap. Např. *jiremsen* – č. těhotná (mandž. *juwe* znamená dva, *juru* hov. *jiri* znamená pár ap.), význam by tedy přibližně zahrnoval představu dvojníka duše. Chorčínové používají slovo v podobě *šidker* pro “ongony”, tedy pomocné duchy a božstva šamanů. Pak by mělo slovo *c'o'tgor* podobné vlastnosti jako latinské slovo *daimón*, které mělo ve starověké mytologii význam zvláštní božské bytosti, která má vliv na osudy člověka a může být dobrá nebo zlá. Křesťanství termín přejalo už jenom jako zlého ducha nebo běsa, se všemi jeho špatnými a zlými vlastnostmi. Sokrates používal slovo *daimonion* pro vnitřní hlas či svědomí.

Albin

Výkladový slovník *MHTTL* pojem *albin* definuje jako jeden druh zlého zosobnění, přízrak v lidových legendách.

¹⁸⁸ Dulam, S., 1989, s. 181.

Překladové slovníky nabízejí význam zlý duch, ale také modře světélkující bludička a slovní spojení *albin gal* – totéž co *c'o'tgoriin gal*, *albin c'uluu* – kobalt.

Za povšimnutí stojí, že skupina MBTC zaměnila v revidovaném vydání z roku 2000 původní slovo *albin* za výraz *c'o'tgor*. V představách Mongolů je *albin* skutečně jen jeden z mnoha druhů zlých skřítků, přízraků apod., *c'o'tgor* vyvolává představu mocného vládce zla.

Muu yo'rin su'ns

Zajímavým aspektem Gibbensovy verze mongolského překladu Nového zákona jsou určité vynechávky či zjednodušení slovníku atd. Například pro pojmy zlí duchové, ďábel, démon, nečistý duch a satan volí Gibbens jediné překladatelské řešení:

Mt. 4:10 CEP – ...jdi z cesty **Satane** - *muu yo'rin su'ns*

Mt. 10:1 CEP – ...dal jim moc nad **nečistými duchy** - *muu yo'rin su'ns*

Mt. 8:31 CEP - ...a **zlí duchové** ho prosili - *muu yo'rin su'ns*

Mt. 25:41 CEP - ...do věčného ohně, připraveného **ďáblu** – *muu yo'rin su'ns*

Slovní spojení *muu yo'rin su'ns* lze označit jako novotvar, nejedná se o ustálené slovní spojení, ale o hovorový výraz, pod nímž si lze představit někoho, kdo dělá nejhorší věci.

Překladové slovníky slovní spojení *muu yor* překládají jako zlé znamení, *su'ns* znamená duše, nikoli však duch. V mongolských lidových představách má duši (mo. *su'ns*) nejen člověk, ale všichni živí tvorové, kameny, stromy, hory, řeky atd. V souladu s šamanismem má člověk celkem tři duše. Buddhismus také používá pojem *su'ns*. Podle buddhistického učení mají duši pouze živí tvorové, po jejich smrti duše tělo opustí, poté putuje 49 dní po světě a hledá nové tělo pro své znovuzrození. Slovo *su'ns* kromě konkrétního významu duše (tj. mentální energie) odpovídá podle i představě vampíra. Způsob, jakým se slovem *su'ns* pracuje Gibbens je nesprávný. Překlad takových pojmů jako ďábel, satan či zlý duch pomocí slovního spojení *muu yo'rin su'ns* lze ospravedlnit, ale použití téhož slova *su'ns* ve spojení s adjektivem *ariun* ve smyslu Duch svatý: *ariun su'ns* (svatá, čistá duše.) je vzhledem k významovému poli slova *su'ns* neadekvátní, podrobněji viz. oddíl Duch svatý.

7.4.5 Křtít, učedníci

Tab. 6: Překlad pojmů křtít a učedníci

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Mt. 28:19	<p>Tiim uc'raas ta nar bu'h uls u'ndestniig nadad itgu'ulz', minii hoynoos daguul. Tegeed Yerto'nciin Ezen – Eceg, tu'unii hu'u – Bi bolon tu'unii Ariun Su'sniih bolsnig ni batlan ene gurvan neriig helz' tedniig usaar uгаа. (č. Způsobte, aby mi věřily všechny státy a národy, a aby šly za mnou. Poté potvrďte Vládce Světa (=Bůh) – Otce, jeho syna – Mě a jeho Duši svatou, kterou jsem se stal, tyto tři jména vyslovte a umyjte je vodou.)</p>	<p>lymees yavz', bu'h u'ndestniig dagaldagc' bolgogtun. Eceg, Hu'u, Ariun Su'snii nereer tedend baptism hu'rteez'. (č. Jděte a učíte ze všech lidí mé následovníky. Ve jménu Otce, Syna, a Svaté Duše udělte jim baptismus.)</p>	<p>Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého NASB: Go therefore and make disciples of all the nations, baptizing them in the name of the Father and the Son and the Holy Spirit.</p>	<p>teyimü–yin tula tanar odoγad. qamuγ ulus-i šabi-nar bolyan. ečige. köbegün. ariγun činar-un ner-e-ber ariγun uviyal-i kür-tegülün: (č. Proto jděte a všechny národy učíte žáky a udělujte jim svaté omytí ve jménu Otce, Syna a Svatosti.)</p>

STYLISTICKÁ FORMA

Tato pasáž z verše 28:19 Evangelia podle Matouše je řešena velmi odlišně. Nejen lexikálně, ale i stylisticky. V případě Gibbensova textu se jedná o text významným způsobem doplněný a dovysvětlený a formulovaný pomocí hovorových a familiárních gramatických vazeb, které neodpovídají stylu překládaného textu. Překlad skupiny MBTC opět kopíruje syntax NASB. Překlad z roku 1952 nabízí řešení knižní a pozoruhodná jsou především jeho lexikální řešení.

LEXIKÁLNÍ FORMA

UČEDNÍCI

Z lexikálního hlediska je zajímavý vývoj od překladu z roku 1952, kde bylo pro překlad pojmu učedníci použito výrazu *s'abi nar*.

V překladu MBTC je tento výraz nahrazen slovem *dagaldagc'*.

Gibbens celý verš přeformuloval, čímž se vyhnul použití slova učedníci a užil kauzativní slovesný tvar *daguul* – nechat následovat. V tomto případě jsou si tedy oba moderní překlady z lexikálního hlediska blízké.

Učedník je v Bibli ztotožňován s apoštolem (z řeckého ἀπόστολος, *apostolos*, poslaný), který je v křesťanském chápání ten, koho Ježíš Kristus vyslal, aby hlásal evangelium. V užším slova smyslu se jím rozumí dvanáct Ježíšových učedníků, které „ustanovil, aby byli s ním, aby je posílal kázat s mocí vyhánět zlé duchy“ (Mk 3:14-15).

Důvod, proč překladatelé zvolili jiné řešení, než v překladu 1952 spočívá patrně v tom, že slovo *s'abi* významově odpovídá žákovi, studentovi či učedníkovi lámy. Zdá se, že autoři obou moderních překladů se rozhodli pojem interpretovat ve smyslu výše uvedené citace z Evangelia podle Marka, pojmu *s'abi* se záměrně vyhnuli a zavedli označení *dagaldagc'*, ten jenž někoho následuje.

Verze 1952 používá pojem *s'abi nar*, který patří do vyšších jazykových vrstev, jedná se o uctivé označení žáka či studenta, což odpovídá pojmu učedník.

Výkladový slovník MHTTL definuje základní tvar *s'avi* takto:

- 1.Ten, kdo se učí od jiných, žák;
- 2.Poddaní patřící pod správu klášterů, mniši studující v kláštorech (*lam s'avi* – ustálne slovní spojení).

KŘEST

V případě překladu pojmů křest a křtít moderní překlady využily zcela odlišné přístupy.

Jestliže Gibbens překládá jako *usaar ugaah* (č. umýt vodou) tedy s použitím bezpříznakového slovního spojení, kterému dodává konkrétní význam, pak překladatelský tým MBTC přejímá cizí slovo *baptism*, tedy slovo s tzv. nulovým významem v cílovém jazyce a doplňuje jej mongolským slovesem *hurteeh* – honor. udělit.

Zajímavé je řešení v překladu z roku 1952, které se ideově blíží více

řešení Gibbensovu s tím rozdílem, že Gibbens překládá stylem hovorového jazyka, zatímco verze z roku 1952 používá honor. pasivum: *ariᠶun uyiyal-i kür-tegülün* (v chalchské mongolštině *ariun ugaal hu'rtuulne* – č. svaté omytí udělit).

Slovo *ariun* má podle překladových slovníků tyto významy: čistý, hygienický, neposkvrněný, panenský, svatý, posvátný.

Vyskytují se tato slovní spojení:

- *ariun sanaatai* – upřímný, čestný, ušlechtilý;
- *ariun tungalag* – čistý, jasný; dobrý (o zdraví);
- *ariun hu'uhēn* – počestná dívka, panna;
- *ariun u'ureg* – náboženský obřad;
- *ariun cever* – hygienický, zdravotní;
- *ariun cevriin uhaan* – sanitace;

Verze 1952 používá pro překlad výrazu křest *ariᠶun uyiyal-i* (v chalchské mo. *ariun ugaalga*). Pojem *ugaalga se vyskytuje* i v buddhismu a v šamanských obřadech, kdy se jedná o symbolické očištění aršaanem. V rusko-mongolském akademickém slovníku je uvedeno ustálené slovní spojení *hutagt ugaalga* (č. svaté omytí) ve významu křest. Překladatelské řešení *ariun ugaalga se výrazu hutagt ugaalga* velmi blíží, jelikož stejně jako slovo *ariun*, nese slovo *hutagt* kromě významu *hutugtu* (buddhistický hodnostář) obecný význam svatý. Mongolové velmi pravděpodobně znají slovo *ugaalga* také jako označení pro rituální očištění vodou ze starších kontaktů s jinými náboženstvími, např. s islámem. Většinou se nepoužívá sloveso *ugaa-*, jak to činí Gibbens, ale právě *ugaalga hii-*.

V konkrétní zkoumané pasáži MBTC pojem křest přeložili pomocí přejatého slova *baptism*, Gibbens ne zcela šťastně použil slovní spojení nepříznamových slovních jednotek *usaar ugaah* - omýt vodou. Proč moderní překlady nevyužili možnost použít slovní spojení *hutagt ugaalga* není zřejmé. Verze 1952 řeší překlad ze zkoumaných textů nejvhodněji.

7.4.6 Apoštolové

Tab. 7: Překlad pojmu apoštol

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Lk. 6:13	Yesu's bu'h dagaldag'aa duudaz', tednii dotroos arvan hoyorig songoz', to'loolog'id gez' nerlev. (č. Ježíš zavolal všechny následovníky, z nich vybral dvanáct a pojmenoval je zástupci.)	Ter s'avi naraa O'or uruugaa duudaad, tednees arvan hoyo'rig songon, elc' nar gez' nerlez'ee. (č. Zavolal k sobě své žáky, vybral z nich dvanáct, pojmenoval je poslové.)	Když nastal den, zavolal k sobě své učedníky a vyvolil z nich dvanáct, které také nazval apoštoly . NASB: And when day came, He called His disciples to Him and chose twelve of them, whom He also named as apostles .	edür boluysan-tur. tere inü šabi-nar -iyen dayudaγad. teden-ü dotur-a-ača arban goyar-i songyuču. elči-nar . kemen nerelebei: (č. Když nastal den, zavolal své žáky. Z nich vybral dvanáct a nazval je posly.)

STYLISTICKÁ FORMA

Ze stylistického hlediska působí všechny tři zkoumané způsoby překladu přirozeně, zásadní rozdíly ve stylistickém ztvárnění nepozorujeme. Skutečnost, že Gibbens uvozuje verš tím, že výslovně určuje agens, tj., *Yesu's ... duudaz'* (č. Ježíš zavolal), svědčí opět o tendenci překladatele zjednodušovat pro čtenáře porozumění textu.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Z hlediska použité lexiky si opět můžeme všimnout rozdílných způsobů překladu pojmu učedník, podrobněji viz. předchozí podkapitola.

Při překladu pojmu 'apoštol' pozorujeme, že se překladatelé opírali o původní význam slova řeckého původu ἀπόστολος – *apostolos*, které nese význam 'poslaný'.

elči-nar / elc' nar

Verze 1952 a verze MBTC překládají pojem 'apoštol' zcela totožně.

elči-nar (v chalchské mongolštině *elc' nar*) je plurálem substantiva *elc'*, které nese význam posel.

Překladové slovníky nabízejí u slova *elc'* tyto významy: posel, kurýr,

emisar.

Překlad MBTC však v první části verše nepřekládá pojem učedníci ve shodě s veršem Mt 28:19, kde používá *dagaldagc'*, ale přiklání se k variantě použité ve verzi 1952, tj. s'avi *naraa*. Tento přístup je třeba vyhodnotit jako nekonzistentnost v základní terminologii překladu MBTC.

to'loologc'id

Gibbensův překlad pro pojem 'apoštol' používá výraz *to'loologc'id*, tedy plurál substantiva *to'loologc'*, které nese význam představitel, delegát, zástupce.

Není zřejmé, proč se Gibbens odklonil od původního způsobu překladu, protože mongolské slovo *elc'* není kulturně obsazeným pojmem, který by byl vázán na jakoukoli náboženskou věrouku a naopak se zdá, že významové pole slova *elc'* je pro překlad pojmu apoštol velmi vhodné.

7.4.7 Ďábel a jeho andělé

Tab. 8: Překlad pojmů ďábel a jeho andělé

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Mt. 25:41	<p><u>Adgiin muu</u> <u>yo'riin su'ns</u> bolon tu'unii <u>elc' narig</u> mo'nhiin zovlond oruulahaar Yerto'nciin Ezen s'iidez' mo'nhiin galtai gazrig beltgesen. Ta nar has tend orz' s'iitgu'ulne. Odoo nadaas zailtugai! Tiis' orogtun! (č. Vládce světa (=Bůh) se rozhodl potrestat <u>Nejhorší duši špatných znamení a jeho posly</u> uvržením do věčného utrpení, proto přichystal místo s věčným ohněm. Vy se tam také dostanete a budete potrestáni. Odstupte ode mě nyní! Jděte tam!)</p>	<p>2000 Haraagdadsad aa, Nadaas zail. <u>Diavol</u> bolood tu'unii <u>tenger elc'</u> nart ni beltgesen mo'nh gald or. (č. Vy, kteří jste prokletí, odstupte ode Mě. Jděte do věčného ohně připraveného pro <u>diavoly</u> a jejich <u>nebeské posly</u>. 1996 Haraal hu'rtegsedee, Nadaas zail, <u>bug</u> bolood <u>elc'uud</u> ni beltgedgsen mo'nh gald or. (č. Vy, kteří jste se dostali do kletby, odejděte ode Mě, jděte do věčného ohně, připraveného pro <u>živé mrtvoly</u> (=zlé duchy) <u>a jejich posly</u>.)</p>	<p>Jděte ode mne, <u>prokletí</u>, do věčného ohně, připraveného <u>ďáblu</u> a jeho <u>andělům!</u></p> <p>NASB: Depart from Me, <u>accursed</u> ones, into the eternal fire which has been prepared for the <u>devil</u> and his <u>angels</u>;</p>	<p>qariyal-un qubitan. nadača jayila. <u>čitgür</u> kiged tegün-ü <u>jaruča-nar-un</u> tula beledgegdegsen möngke ʧal daʧan oroʧtun:</p> <p>(č. Vy, jejichž údělem je kletba, odejděte ode mne. Jděte do (svého) věčného ohně, připraveného pro <u>běsa a jeho služebníky</u>.)</p>

STYLISTICKÁ FORMA

Tato pasáž z verše 25:41 Evangelia podle Matouše je řešena opět zcela odlišně, a to nejen lexikálně, ale i stylisticky. V případě Gibbenseva textu se jedná o text významným způsobem doplněný a dovysvětlený. Naopak překlad MBTC se stylisticky blíží textu NASB. Verze z roku 1952 je knižní a přestože se stylem blíží buddhistickým textům, používá typické obraty pro vysoký styl mongolštiny.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Ďábel

Gibbens v tomto případě používá pro překlad slova ďábel takřka stejný výraz, jako pro překlad výrazu zlí duchové. Jediným rozdílem je superlativ *adgiin* (č. zadní, koncový, přen. nejhorší) použitý před složeným tvarem *muu yo'riin su'ns*. *Adgiin muu yo'riin su'ns* lze doslova přeložit jako nejhorší duše špatných znamení.

Verze z roku 1952 používá pro překlad slova ďábel výraz *čitgür*, tedy tentýž výraz jako pro překlad pojmu zlí duchové (Mt 8:31).

MBTC překlad v původní verzi z roku 1996 používá slovo *bug*, v revidované verzi z roku 2000 se místo něj objevuje slovo *diavol*. Používá tedy stejný překladatelský postup, jako v případě překladu slova křest, kdy přejímá cizí slovo s nulovým významem v cílovém jazyce a vytváří mu význam z konkrétního kontextu. Zdá se, že slovo *bug* bylo zaměněno, protože jeho významové pole nevyhovovalo potřebám překladu.

Výkladový slovník MHTTL definuje *bug* jako:

1. v případě, že se duše nemůže odpoutat po smrti od těla, stává se z ní *bug* - přízrak, zombie, (*bug c'o'tgor* - zdvojené slovo);
2. Výskyt potíží nebo démona (*geriin bug* - domácí skřítek);

Rusko-mongolský akademický slovník u hesla *bug* uvádí tyto významy: zlý duch, démon, upír; *nyalhasiin bug* – bés žeroucí nemluvnata, *geriin bug* – domácí skřítek. Částí významového pole se *bug* blíží významu slova *c'otgor*, ale má menší moc a schopnosti a je spojen především s představou posmrtného přízraku.

Andělé ďábla

V případě překladu pojmu andělé ďábla používá Gibbens slovo *elc'* (*posel*, vyslanec, kurýr), v revidovaném překladu MBTC se však objevuje *tenger elc'* (*nebeský vyslanec*, *nebeský posel*). Výraz *tenger* má však kromě základního významu nebe, nebeský konotace k nejvyššímu božskému principu. Ve Vnitřním Mongolsku dokonce v současné době vzniká překlad Nového zákona, který slovo *tenger* používá pro pojem biblického Boha. Doplnění slova *tenger* se tudíž jeví jako zcela nesprávné. Překlad z roku 1952

překládá pojem andělé ďábla jako *zarc* (sluha, služebník).

Proklatí

Překlad MBTC z roku 1996 používá pro pojem proklatí *haraal hu'rtgesedee* (č. ti, kteří jsou zasaženi nadávkou, kletbou, zaklínadlem), v roce 2000 změněno na zvrtné *haraagdadsad* (ti, kterým někdo vynadal, na něž směřoval svoji kletbu či zaklínadlo).

V případě překladu MBTC šlo s největší pravděpodobností o ovlivnění původnějším překladem z roku 1952, kde je použito slovní spojení *qariyal-un qubitan* (v chalchské mo. *haraalin huvitan*, č. ti, jejichž osudem je kletba).

Výraz *haraal* má podle překladových slovníků následující významy: invektiva, nadávka, kletba, pohana;

Běžně se vyskytují slovní spojení:

- *haraal zu'hel* – invektiva, nadávka, kletba;
- *haraal ideh* – být zasažen zaklínadlem, kletbou;
- *haraal tavih* – přísahat na něco;
- *haraal hiih* - použít zaklínadlo; zabývat se magií, kouzlením;

Obecně lze konstatovat, že slovo *haraal* znamená zlo způsobené něčí kletbou, nikoli však věčné zavržení.

Gibbens se ve svém překladu konkrétní formulaci pojmu prokletí zcela vyhnul.

Žádný ze zkoumaných překladů se s překladem pojmu proklatí nedokázal zcela adekvátně vyrovnat.

Jako alternativní způsoby překladů by bylo možné navrhnout opis např. pomocí slovních spojení *zalhaal hu'rtsen* (honor., ten, jenž je zasažen pokáráním či potrestáním) nebo *zayaagui amitan* (tvor, jehož osudem je neštěstí, prokletí).

7.4.8 Satan

Tab. 9: Překlad pojmu *satan*

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	ČBS NASB	Překlad 1952
Mt. 4:10	<p>Adgiin muu yo'riin su'ns ee! „Yerto'nciin Ezeniig hu'ndleh heregtei. Tu'nees o'or heniig c' hu'ndedgez' bolohgui' gez' tu'unii surgaald bic'sen uc'raas odoo endees zailsugai! (č. Duchové nejhorších znamení! Je nutné uctívat Vládce světa. Kromě něj se nesmí uctívat nikdo, to je psáno v jeho učení, proto odsud teď jděte pryč!)</p>	<p>Yesus – Zail, Satan aa! „C'i o'oriin burhan Ezendee mo'rgoz', zo'vhon Tu'und u'ile'il“ gez' bic'igdsen baidag yum gez' hellee.</p> <p>(č. Ježíš pravil: „Jdi pryč Satane! Je psáno, že ty se budeš klanět svému božskému Pánu, a pouze jemu sloužit“.)</p>	<p>Tu mu Ježíš odpoví: "Jdi z cesty, satane; neboť je psáno: 'Hospodinu, Bohu svému, se budeš klanět a jeho jediného uctívat.' NASB: "Go, Satan! For it is written, 'You shall worship the Lord your God, and serve Him only.'"</p>	<p>kemegsen-dür yisüs inü gariyu jarliy bolorun. satan-čitgür-e. jayila: yaγun kemekül-e. nom-dur bičigdegsen inü. (či-ber činu ejen burqan-dur mörgün yaγča tegün-dür jerügdegtün:) kemečübüi:</p>

STYLISTICKÁ FORMA

Z hlediska stylistického jsou si opět podobné verze MBTC a verze 1952, s tím rozdílem, že verze MBTC ve druhé části doslovně kopíruje text NASB. V řešení MBTC je patrné ovlivnění výchozím textem NASB, když čteme: *zo'vhon Tu'und u'ile'il* (č. pouze Jemu sloužit, a. serve Him only), zatímco ve verzi 1952 je tato část přeložena *yaγča tegün-dür jiruγdaytun* (v chalchské mongolštině *ganchan tu'und z'irgeen*, č. pouze jemu pochlebovat). Verze 1952 tedy odpovídá nejen americkému překladu NASB, ale i staršímu českému překladu (Bible svatá podle posledního vydání Kralického z roku 1613), který obsahuje toto znění verše Mt 4:10: Tedy řekl mu Ježíš: Odejdiž satane; neboť psáno jest: Panu Bohu svému klaněti se budeš, a jemu samému sloužiti budeš. V této souvislosti je zajímavé, že pouze nejnovější

český ekumenický překlad používá výraz 'Hospodinu, Bohu svému' (viz. tabulka).

Gibbens celý verš 4:10 Evangelia podle Matouše stylistiky upravil. Jeho řešení z hlediska syntaxe neodpovídá žádnému jinému ze srovnávaných překladů. Překladatel rozdělil celé sdělení verše do tří samostatných větných celků, jejichž syntax je velmi jednoduchá, až triviální. V tomto případě se domnívám, že jde srozumitelnost textu proti obecné stylistické kvalitě, kterou by měla duchovní literatura v mongolštině mít. Výše citovanou část verše Gibbens převádí takto: *Tu'unes o'or heniig c' hu'ndedgez' bolohgui'* (č. kromě něj se nesmí uctívat nikoho jiný).

LEXIKÁLNÍ FORMA

Z hlediska lexikálního řeší všechny tři zkoumané mongolské verze Nového zákona překlad výrazu 'odstup satane' odlišně.

Adgiin muu yo'riin su'ns

Gibbensův překlad *Adgiin muu yo'riin su'ns ee! odoo endees zailsugai!* (č. duše těch nejhorších znamení nyní odsud ustupte) je totožný s překladem pojmu ďábel. (viz. str. 117). Zjevná je opětá tendence konkretizovat a doplňovat výchozí text, o čemž svědčí doplnění určení času a místa: *odoo endees zailsugai* – č. nyní se odsud vzdal.

Zail, Satan aa!

Verze MBTC používá stejný překladatelský postup, jako v případě překladu výrazů křest či ďábel, kdy přejímá cizí slovo s nulovým významem v cílovém jazyce a vytváří mu význam z konkrétního kontextu.

satan-čitgür-e. jayila

Verze z roku 1952 používá složený tvar *satan-čitgür-e. jayila* (v chalchské mongolštině *satan čo'tgor zail*, č. satane – běse vzdal se). V tomto konkrétním případě tedy dochází ke kombinaci dvou překladatelských postupů, kdy je využíváno existující slovo z cílového jazyka a je dále konkretizováno pomocí přejatého cizího slova. Je očividné, že překladatelé

záměrně chtěli odlišit pojmy ďábel a satan, což ovšem Gibbens ve svém překladu nepokládal za nutné.

7.4.9 Ráj

Tab. 10: Překlad pojmu ráj

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
Lk 23:43	O'noodor či minii hamt mo'nhiin z'argaland oroh bolno! Hemeen Yesu's hariu o'gc'ee. (č. Dnes společně se Mnou vstoupíš do věčného štěstí! Takto odpověděl Ježíš.)	Tegtel Yesu's tu'und – U'neneer Bi c'amd helie. O'noodor c'i nadtai hamt Divaaz'ind baih bolno gelee. (č. Ježíš jim řekl – Vpravdě vám říkám. Dnes spolu se mnou budeš v divázině [=ráji].)	Ježíš mu odpověděl: "Amen, pravím ti, dnes budeš se mnou v ráji ." NASB: And He said to him, "Truly I say to you, today you shall be with Me in Paradise ."	yisüs inü tegündür. bi ber čimadür mayadlan ögüleküi inü. či ene-kü edür-e nadaluy-a amuyulang-un oron-dur bayilcaqu boluju: (č. Ježíš jim řekl. Já tě ujišťuji. V tento den budeš se mnou v zemi pokoje .)

STYLISTICKÁ FORMA

Pasáž 23:43 Evangelia podle Lukáše je ze stylistického hlediska řešena ve všech třech zkoumaných překladech v zásadě obdobně. V Gibbensově verzi je syntax bližší skladbě hovorové mongolštiny, s ohledem na to, že pasáž "Takto odpověděl Ježíš" je umístěna v samotném závěru verše a samotný obsah sdělení je umístěn na začátku věty. V tomto případě můžeme konstatovat, že v Gibbensově překladu nejsou obsaženy žádné vnitřní vysvětlivky, či doplnění. Verze 1952 a verze MBTC citovanou pasáž umísťují na začátek verše MBTC: *Tegtel Yesu's tu'und*, 1952: *yisüs inü tegündür*, což odpovídá českému ekumenickému překladu i NASB, taková skladba je zároveň poměrně typická pro starší překladové texty.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Z lexikálního hlediska přistupuje k otázce překladu pojmu ráj (a. paradise) každá z verzí odlišně.

Amgangiin oron

Verze 1952 používá slovní spojení *amuγulang-un oron* (v chalchské mongolštině *amgangiin oron*) č. místo, kde je mír a klid. V tomto případě se jedná o nepříznačkové spojení slovní.

Překladové slovníky nabízejí tyto způsoby překladu:

- *amgalan* – mír, klid, blaženost (*amgalan taivan* – mír, ticho, klid; *amgalan taivan baidal* – mír a pokoj; *amgalan hu'n* – tichý člověk), *amgangiin oron* - používá se v buddhismu jako mongolské označení buddhistického ráje, jedná se o doslovný překlad výrazu *divaaz'in*)
- *oron* – místo, země, stát, území (*oron nutag* – stát, země; *eh oron* – rodná země, *s'ambalin oron* – země Šambaly);

Divaaz'in

Verze MBTC jak z roku 1996, tak i po revizi v roce 2000 používá pro překlad pojmu ráj slovo *Divaaz'in* s velkou počáteční literou.

Slovo *Divaaz'in* je slovem přejatým z tibetštiny. Chandra das v tibetsko-anglickém slovníku uvádí u hesla *Bde-wa-can* [*Dewachan*]: ráj severních buddhistů, který se má nacházet na západě a obývá ho Buddha Amitābha.

Samotné slovo *Bde-wa* nese význam štěstí (odtud mongolský překlad *divaaz'in* jako *amgangiin oron*).

Překladové slovníky nabízejí u hesla *divaaz'in* významy nebe a ráj.

Encyklopedický slovník MNT u pojmu *Divaaz'in* uvádí:

- V souladu s vírou mnoha náboženských systémů se jedná o místo, kde duše setrvávají ve věčné radosti.
- V souladu s buddhistickým učením duše osoby, která poskytuje všestrannou pomoc všem sedmi druhům živých bytostí (tvorů) vstoupí v okamžiku smrti do *divaaz'iny*.

Mo'nhiin z'argal

Gibbensova verze překladu používá pro překlad slovní spojení *Mo'nhiin z'argal*, což je stejně jako v případě verze 1952 nepříznačkové slovní spojení.

Překladové slovníky nabízejí tyto varianty překladu jednotlivých slov:

- *monh'* - věčný, nesmrtelný, trvalý; existuje však slovní spojení *monh' tenger*, což je Věčné nebe, uctívané již v dobách Čingischána, uctívané v šamanismu a dodnes uctívané pastevci.

- *z'argal* – štěstí, radost, potěšení, spokojenost;

Lze konstatovat, že slovo *divaaz'in* je spojené s tibetským buddhismem a přesto, že tento pojem lze použít v obecném smyslu ráj, jedná se o termín pocházející z tibetštiny a tudíž ne zcela vhodný pro překlad bible. Záleží tedy na přístupu překladatelů, zda se záměrně snaží vyhnout pojmům spojeným s buddhismem, tedy kulturně obsazeným termínům, či nikoli. V tomto ohledu je otázka použití slova *divaaz'in* obdobná případu použití slova *burhan*.

Pojem *amgalangiin oron* je chápán jako mongolská varianta slova *divaaz'in*. Přesto, že je tento obrat používán v náboženské literatuře jako synonymum pro *divaaz'in*, je jeho použití v překladu bible vhodnější.

Jak již bylo konstatováno, není Gibbensův překlad v používání překladatelských řešení konzistentní, můžeme proto najít v jeho překladu Nového zákona i jinou variantu překladu slova ráj.

Tab. 11: Překlad pojmu Boží ráj

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
Zjeven	<p>Ta nar odoo minii Ariun Su'nsnii u'giig sonsson u'raas oys'oolgui o'ngoroh yo'sgui. Alivaa gem hiihees tatgalzaz', darlal havc'laga bu'hniig tesvertei tuulsan hu'n <u>Yerto'nciin Ezenii cecerlegt</u> bui modni z'ims met tansag saihan bo'good mo'nhiin zargaltai amidralig olz' avna. (č. Protože jste slyšeli slova od mého Čistého ducha nemůžete je přejít bez porozumění. Kdo se vyhnul spáchání hříchu, kdo klidně protrpěl všechna muka a utiskování, nalezne život ve věčné radosti a nádheře jako ovoce ze stromů v <u>zahradě Vládce světa</u>.)</p>	<p>C'uulganuudad Su'ns yuu aylddagiig c'ihte negen ni sonsogtun. <u>Burhanii divaaz'ind</u> bui amiin modnoos idehiig Bi yalagc' negend soyorhono. (č. Kdo má uši ať poslouchá co Duch praví shromážděním. Každému vítězi dám najíst z živého stromu, který je <u>v burhanově divaaz'ině</u>).</p>	<p>Kdo má uši, slyš, co Duch praví <u>církvím</u>: Tomu, kdo zvítězí, dám jíst ze stromu života v <u>Božím ráji</u>. NASB: He who has an ear, let him hear what the Spirit says to the churches. To him who overcomes, I will grant to eat of the tree of life which is in the <u>Paradise of God</u>.</p>	<p>čiyulγan nuγud-tur ariγun činar-un yaγun jarlig bolon aqu-yi ken čiki-tü bolbasu sonostuγai: deyilugči-dur. bi ber <u>burqan-u amuyulang-un küriyen</u>-ü dotur-a aγči amin-u modun-u jimis-eče ögčü ideγülsügei: (č. Kdo má uši, ať slyší, co ráčí říkat Svatá podstata společenstvím: Vítězům dám jíst ovoce stromu života, který se nachází na <u>Božím dvoře míru</u>.)</p>

Zatímco český ekumenický překlad, překlad NASB a překlad MBTC překládají totožným termínem jako v případě verše 23:43 Evangelia podle Lukáše, ve verši 2:7 Zjevení svatého Jana Gibbense překládá Boží ráj jako *Yerto'nciin Ezenii cecerleg*, č. zahrada Vládce světa. Za povšimnutí však stojí, že i v případě verze 1952 došlo k mírnému posunu, když oproti *amuγulang-un oron* (v chalchské mongolštině *amgalangiin oron*) č. místo, kde je mír a klid je ve Zjevení 2:7 použit překlad *burqan-u amuyulang-un küriyen* (v

chalchské mongolštině *burhani amgalangiin hu'reen*, č. Bohovo uzavřené místo, kde je mír).

Slovníky u těchto výrazů nabízejí následující významy:

–*cecerleg* – zahrádka, květinová zahrada, park;¹⁸⁹

–*hu'reen* – plot, ohrada, klášter, dvůr, dvorek, obruba, lem, okruh, kruh;

Odlišnost dvou překladů je natolik zajímavá, že jsem použila jako další materiál pro srovnání poslední vydání Kralické Bible z roku 1613¹⁹⁰, kde je uvedená pasáž přeložena takto: „Kdo má uši slyš, co Duch praví Církvím: Tomu, kdož svítězí, dám jísti z dřeva života, kteréž jest uprostřed ráje Božího.“

Slovo zahrada či ohrada v tomto překladu uvedeno není. Citovaný pramen ze 17. století můžeme pokládat za velmi důvěryhodný, protože, jak již bylo uvedeno, historické překlady bible, které vznikly před 20. stoletím tíhly k maximální doslovnosti. Domnívám se, že Gibbens své řešení založil na původnější mongolské verzi z roku 1952 a použité slovo *hu'reen* mírně pozměnil. Oba tyto překlady mohly být motivovány pojmem rajská zahrada, který se v Bibli také vyskytuje. Gibbensovo řešení „zahrada Vládce světa“ je neopodstatněné.

---

¹⁸⁹ V době socialismu byly v rámci zavedení sovětského systému vzdělávání zřízeny mateřské školky, jejichž pojmenování odpovídá přesnému překladu z ruského *detskij sad* – *huuhdiin cecerleg* – mateřská školka.

¹⁹⁰ Bible Svatá aneb všecka Svatá Písma Starého i Nového zákona, podle posledního vydání Kralického z roku 1613, 1984.

7.4.10 Písmo

Tab. 12: Překlad pojmu Písmo

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
Mt. 26:54	<p><u>Yerto'nciin Ezenii surgaald bič'sen bu'h u'g</u> biyeleh yostoi geed, cuglasan olond handan, ... (č. Je nutné uskutečňovat <u>všechna slova napsaná v učení Vládce světa</u> [= Boha], řekl shromážděnému davu.)</p>	<p>2000 Tegvel ene ni boloh yostoi gesen <u>Sudar</u> yaaz' biyelegdeh bilee? Gev. (č. "V tom případě, jak se uskuteční <u>Sútra</u>, která říká, že toto se má stát?" řekl. 1996 Tegvel ene ni boloh yostoi gesen <u>Bičees</u> yaahin biyelegdeh bilee? Gev. (č. V tom případě, jak se uskuteční <u>Nápis</u>, který říká, že toto se má stát?" řekl.)</p>	<p>Ale jak by se potom splnila <u>Písma</u>, že to tak musí být?" NASB: "How then will the <u>Scriptures</u> be fulfilled, which say that it must happen this way?"</p>	<p>kerbe teyimü bolbasu. ene metü bolqu yosu-tu. kemen <u>nom-dur bičigdegsen inü</u> yaᠶakin bütügegdekü bui: (č. Pokud by tomu bylo tak, jak se splní, to, <u>co je psáno v Knize</u>, že se to tak musí stát?)</p>

STYLISTICKÁ FORMA

Pasáž 26:54 Evangelia podle Matouše je v Gibbensově verzi významně stylisticky přepracována a zjednodušena. Jedná se spíše o převedení obsahu sdělení a nikoli o překlad v pravém smyslu slova. Překlad této jednotky má nicméně velmi srozumitelnou syntaxi, typickou pro moderní mongolštinu, kdy je na začátku věty obsah toho, co někdo pronesl a slovo 'pravil/řekl' je umístěno až v samotném závěru sdělení. Obě vydání MBTC jsou z hlediska syntaxe totožné, slovosled není pro mongolštinu typický a obsah sdělení není srozumitelný. Pro mongolštinu je netypické zvláště spojení – *gesen Sudar bielegdeh* -, které je ve verzi 1952 řešeno lépe *kemen nom-dur bičigdsen-inu*.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Z lexikálního hlediska přistupuje k otázce překladu pojmu Písmo (a.

Scripture) každý ze zkoumaných textů odlišně. Nejzajímavější přitom je rozdíl mezi verzemi překladu MBTC z let 1996 a 2000.

Nom-dur bičigdegsen inü

Pojem Písmo je překládán ve verzi z roku 1952 jako *nom*. Pro lepší srozumitelnost vyjádření je rozšířeno na *nom-dur bičigdegsen inü* (v chalchské mongolštině *nomd bic'sen ni*, č. to, co je napsáno v knize). *Nomd* je dativ substantiva *nom*, což je slovo polysémantické, které má kromě dnes základního významu „kniha“ i širší významy, často související s náboženstvím.

Překladové slovníky nabízejí tyto významy slova *nom*:

–jakákoli kniha, náboženské učení, doktrína, dharma

Existují například tato slovní spojení:

- burhnii nom* – buddhistická dharma
- nom bic'ig* - knihy
- nom sudar* – náboženská literatura
- nomiin san* - knihovna
- erdem nom* – vzdělání
- erdem nomgui* – analfabet, ignorant

Slovo *nom* má tedy širokou škálu významů, z nichž některé jsou spojeny s religiozitou. Pokud je použito samostatně, neodkazuje přímo na buddhistickou literaturu. Pokud je spojeno se slovem *burhan*, má význam 'dharma' viz. výše uvedený přehled významů. Jednoznačně přijímaná etymologie slova *nom*, hovoří o tom, že se jedná o slovo pocházející z řeckého *nomos* kánon přes syrské *nomosa* Zákon (v křesťanském smyslu), takže je to slovo, které přímo s křesťanstvím přišlo.

Surgaal

Buddhistická významová složka slova *nom* se pravděpodobně stala důvodem, proč Gibbens toto slovo nepřevzal a použil pro překlad pojmu Písmo výraz *surgaal* (subst.), které nese význam: učení, trénink, vzdělávání a doktrína. V období socialismu se běžně používalo spojení slov *Leniniin surgaal* ve významu komunistická doktrína, Leninova doktrína. Nicméně *burhanii surgaal* je běžné slovní spojení označující buddhistické učení, lze

předpokládat, že si této okolnosti překladatel nebyl vědom. Obecně však můžeme konstatovat, že samotné slovo *surgaal* je bezpříznakové.

Bic'ees

Původní verze překladu MBTC z roku 1996 používala pro překlad pojmu Písmo slovo *Bic'ees* (s velkým počátečním písmenem). *Bic'ees* (*subst.*) má podle překladových slovníků význam nápis. Používají se slovní spojení *c'uluun bic'ees* nápisy na kamenech; *hatni bic'ees* nápisy na skalách, v jeskyních.¹⁹¹ Tento překlad byl jednoznačně chybný.

Sudar

V revidovaném vydání překladu MBTC z roku 2000 bylo nepříznakové a chybně použité slovo *bic'ees* nahrazeno příznakovým slovem *Sudar* (s velkým počátečním písmenem).

Překladové slovníky nabízejí následující významy slova *sudar* (*subst.*):
sútra, kniha, studijní materiál, kronika.

Vyskytují se tato slovní spojení:

- *sudar bic'giin h'ureelen* – Komise pro literaturu;
- *nutag sudar* – území;
- *t'uuh sudar* – dějiny;
- *udam sudar* – následník, rodinný dobytek;
- *sudar s'asdir* – kniha, dějiny;
- *nom sudar* – náboženské knihy;

Výkladový slovník MHTTL uvádí, že kromě významu sútra do významového pole pojmu *sudar* patří: velmi dlouhá kniha psaná v klasickém vertikálním písmu.

Dále výkladový slovník uvádí pojem *Sudartan* ve významu sautantika:

1. Směr vycházející z buddhistické filozofie;
2. Členové školy vycházející z proudu Hinayāna sarvastivāda;

Překladatelé MBTC zvolili obdobný překladatelský postup v případě

¹⁹¹ Skalní nápisy se vyskytují na mnoha místech Mongolska a jsou zdrojem bádání mongolistů, jelikož poskytují mnoho informací o době, z níž se dochovalo jen málo písemných pramenů.

překladu pojmu Písmo jako v případě překladu pojmů Bůh, ráj, hřích atd., kdy se záměrně přiklonili ke kulturně obsazenému termínu zakotvenému v buddhistickém kontextu.

7.4.11 Peklo

Tab. 13: Překlad pojmu peklo

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
Mt. 5:22	Busdig haraasan h'un <u>mo'nhiiin galtai m'onhiin zovlond</u> orno. (č. Člověk, který kleje jiným do <u>věčného utrpení s věčným ohněm</u> vejde.)	'Munhag' gez' helsen hen bolovc' <u>galtai tamd</u> orohod hangalttai buruutgagdah bolno. (č. Kdokoli řekne 'hlupáku' je dostatečně vinen k vstoupení do <u>pekla s ohněm</u> .)	Kdo svého bratra zatracuje, propadne <u>ohnivému peklu</u> . NASB: and whoever says, 'You fool,' shall be guilty enough to go into the <u>fiery hell</u> .	ken (či teneg) kemen qariybasu. tere inü <u>yal-tu tam-u-dur</u> unayuydaqu boloju: (č. kdo nadává 'ty blázne' v <u>ohnivé peklo</u> bude vržen.)

STYLISTICKÁ FORMA

V případě překladu verše 5:22 Evangelia podle Matouše používají ze stylistického hlediska všechny tři verze pro mongolštinu typický syntax.

Zatímco Gibbens v první části generalizuje a překládá *busdig haraasan h'un* (č. člověk, který nadává jiným) používá verze z roku 1952 variantu s výslovným určením že, urazí slovem blázen: *ken (či teneg) kemen qariybasu* (v dnešní chalchské mongolštině *hen 'c'i teneg' hemeen haraaval*, č. kdo urazí tím, že praví 'ty hlupče') a verze MBTC postupuje podobně jako 1952: *'Munhag' gez' helsen hen bolovc'* (č. každý, kdo řekne 'hlupáku').

Ve druhé části verše se naopak ze syntaktického pohledu více blíží verze J. Gibbense a verze 1952, zatímco verze MBTC kopíruje NASB.

1952: *yal-tu tam-u-dur unayuydaqu boloju* (v chalchské mongolštině (*galt tamd unagaagdah bolno*, č. v ohnivém peklu bude vržen.)

Gibbens: *mo'nhiiin galtai m'onhiin zovlond orno* (č. do věčného utrpení s věčným ohněm vejde.)

MBTC: *galtai tamd orohod hangalttai buruutgagdah bolno* (č. k vstoupení do pekla s ohněm je dostatečně vinen) viz. NASB: *shall be guilty enough to go*

into the fiery hell.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Z hlediska lingvistiky řeší překlad pojmu ohnivě peklo verze 1952 a MBTC v podstatě totožně, jestliže 1952 používá *galt tam* a MBTC slovní spojení *galtai tam*.

Zcela odlišně k překladu přistoupil Gibbens, který vytvořil poměrně komplikovanou konstrukci *mo'nhiiin galtai m'onhiin zovlon* (č. věčné utrpení s věčným ohněm). Všechny slovní jednotky v tomto překladatelském řešení jsou naprosto bezpříznakové. Řešení je však na první pohled těžkopádné a příliš dlouhé. Gibbens se podle jeho vlastních slov záměrně snažil vyhnout použití slova *tam*, přestože si byl vědom toho, že ve verzi 1952 bylo použito.

Tam

Překladové slovníky nabízejí tyto možné významy slova *tam* (*subst.*):

- hluboká propast nebo jáma, rokle
- trilion, tisíc miliard
- peklo, utrpení v pekle, trápení
- Hades (Modern Mongolian-English Dictionary, 1986)

Je nesporné, že slovo *tam* je polysémantické a část jeho významového pole odpovídá významu peklo.

Výkladový slovník *Mongol helnii tovc' tailbar toli* uvádí, že *tam* je: buddhistický pojem: jedna ze tří špatných predestinací, místo utrpení; existují slovní spojení: *haluun tam* – horké peklo, *hu'iten tam* – studené peklo, *arvan naiman tam* – osmnáct pekel; dále slovník uvádí přísloví: *tamiin amitan tamdaa z'argaltai* – pekelný tvor je v pekle šťastný).

Použití sociativu ve verzi MBTC v případě překladu pojmu ohnivě peklo *galtai tam* můžeme vyhodnotit jako nevhodné, doslova lze tento obrat přeložit jako peklo, kde se nachází oheň. Jedná se o ovlivnění výchozím textem pro překlad, tedy NASB. Pro mongolštinu typičtější vazba je ta, jíž je užito ve verzi 1952, tj. *yal-tu tam-u* (v chalchské mongolštině *galt tam*, č. peklo, které má kvality ohně). Gibbensovo řešení je založeno na interpretaci významového obsahu slova peklo, jak mu překladatel rozuměl. Toto řešení lze

vyhodnotit opět jako nadměrně opisné, komplikované a jednoznačně vyložené.

7.4.12 Království nebeské, pokání

Tab. 14: Překlad pojmů království nebeské a pokání

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
Mt. 3:2	Yerto'nciin Ezen udahgui <u>yer busiin haant ulsaa</u> baiguulz' ehelne. Iimees ta nar <u>gemt amidralaa orhi!</u> gez' Yohan tunhaglaz' baiv. (č. „Vládce světa začne brzy budovat svůj <u>nádherný chanát</u> . Proto opusťte váš <u>zločinný/trestuhodný život</u> “ prohlásil Jan.)	<u>Gems'icgee!</u> <u>Tengeriin haanc'lal</u> oirhon baina gez' bailaa. (č. <u>Lituje</u> všichni. <u>Nebeské panování</u> je blízko, řekl.)	„Čiňte <u>pokání</u> , neboť se přiblížilo <u>království nebeské</u> .“ NASB:” <u>Repent</u> , for <u>the kingdom of heaven</u> is at hand.“	ta-nar <u>gemsigtün</u> : yaγun kemekül-e. <u>tingri-yin ejelegüri</u> inü oyir-a bolbai: (č. <u>Lituje</u> , neboť <u>nebeské panství</u> je blízko)

STYLISTICKÁ FORMA

Z hlediska stylistické podoby jsou si verze 1952 a MBTC velmi blízké a blíží se i českému ekumenickému překladu a NASB. Naopak Gibbensův překlad má tendenci přepracovat výchozí text do podoby typičtější pro mongolskou větnou skladbu. Text zjednodušuje tím, že doplňuje agens, kdy výslovně poukazuje, že království začne budovat Bůh: *Yerto'nciin Ezen udahgui baiguulz' ehelne* (č. Vládce světa brzy začne budovat), což v ostatních zkoumaných textech není.

LEXIKÁLNÍ FORMA

KRÁLOVSTVÍ NEBESKÉ

S překladem výrazu království nebeské měly všechny překlady potíže, a přestože každý vyřešil překlad tohoto pojmu jinak, žádné z řešení nelze označit za zcela odpovídající významovému obsahu originálu.

Haant uls

V Gibbensově překladu je pro překlad pojmu Království nebeské použito slovní spojení *Yer busiin haant ulsaa* (č. chánovo nádherné impérium).

Haant uls je běžně používaným slovním spojením.

Jednotlivé složky tvaru *Yer busiin haant uls* mají následující významy:

- *yer busiin* (gen.) – neobyčejný, nádherný, báječný, skvělý;
- *uls* – lidé, národ, země, stát, dynastie (*Mongol uls* – Mongolsko; *olon ulsiin* – mezinárodní; *Dundad uls* – Země středu – Čína);
- *haan* – chán, vládce, imperátor, král, monarcha (*haan zasag* – monarchie; *haan suuh* – vládnout jako chán; *haan ezen* – jeho excelence chán; *haan s'iree* – trůn; *haan s'ireend suuh* – vládnout jako chán, sedět na trůnu; *erleg haan* – pán pekla);
- *haant uls* – chanát, feudální státní zřízení – monarchie;

Tengeriin haanc'lal

První komponent složeného tvaru, který je použit ve verzi MBTC je doslovným překladem slova nebeské - *tengeriin*. Ovšem druhý komponent slovního spojení - *haanc'lal* (subst.) je v dostupných překladových slovnících překládán pouze jako korunovace či panování.

První komponent složeného tvaru - *tengeriin* je genetivem od slova *tenger*. Překladové slovníky nabízejí následující způsoby překladu tohoto slova:

- *tenger-* nebe, obloha, bůh, počasí (*tenger arilah* – vyjasňovat se o obloze; *tenger duugarah* – hřmět; *tenger ongoih* – vyjasňovat se o obloze; *tenger oroi* – zenit; *tenger tetgegc'* – vladařský titul císaře Čen-lunga; *tengeriin van* – Uran astr.; *tengeriin duu* – hrom; *tengeriin duli* – pýchavka);

Slovní spojení *tengeriin haanc'lal* může být chápáno jako boží korunovace, či božské panování. Jeho použití pro pojem království nebeské je sporné.

tnгри-yin ejelegüri

Verze 1952 překládá pojem Království nebeské jako *tnгри-yin ejelegüri* (v moderní chalchské mongolštině *tengeriin ezlu'ur*, č. nebeské panství). První komponent tohoto slovního spojení je totožný s řešením MBTC, viz. výše. Nicméně druhý komponent je v tomto případě novotvarem, který vytvořili pravděpodobně již první překladatelé bible do mongolštiny a který překladové slovníky neznají. Jedná se o odvozeninu od slovesa *ezleh* (*verb.*), které má následující významy:

•vlastnit, ovládat, panovat, vládnout, mít ve vlastnictví, okupovat, obsazovat (*ezlen avah* – převzít, okupovat, zmocnit se; *baildan ezleh* – dobýt; *suudal ezleh* – obsadit místo k sezení; *uraldaant negdu'geer bair ezleh* – získat na závodech první místo);

Problémem použití slovního spojení *tnгри-yin ejelegüri* je opět široký význam slova *tenger*, protože uvedenému obratu lze rozumět buď jako 'nebeské panství' nebo jako *tenger ezelsen oron*, tj. země, v níž panuje *tenger*.

Z uvedeného je zřejmé, že s překladem pojmu Království nebeské měly všechny překladatelské týmy potíže a řešily je buď vytvořením novotvaru - *ejelegüri*, nebo použitím slova s mírně posunutým významem *haant uls*, *haanc'lal*. Použití adjektiva *tengeriin*, s ohledem na polysémantický charakter tohoto slova také nelze přijmout jako vhodné překladatelské řešení. Riziko nesprávné interpretace adj. *tengeriin* by bylo možné odstranit v případě použití dat./lok. *tengert bai-* či *tengert delgeruul-* (č. jsoucí na nebi, rozprostírající se na nebi). Zajímavě se podařilo vyřešit překlad výrazu království nebeské v knize Mormon - *mo'nh tenerleg haant uls* (kdy samotný tvar *mo'nh* nese význam věčný a slovo *tengerleg* znamená radostný, šťastný, mající dobrá znamení) viz. Kap. 7.7.

ČINIT POKÁNÍ

Gemt amidralaa orhi

Gibbens pro překlad výrazu „kajte se“ použil slovní spojení *gemt amidralaa orhi* (č. zanechte zločinného života). Toto překladatelské řešení lze označit jako interpretaci.

Privlastňující tvar *gemt* má tyto slovníkové významy: vinný, zločinný,

trestný, trestuhodný.

Je zřejmé, že se Gibbens snažil v tomto případě zůstat co možná nejvíce konzistentní se svým překladatelským řešením slova hřích – *gem* (*subst.*), tudíž by mohlo být slovní spojení *gemt amidralaa orhi* interpretováno také jako 'zřekněte se hříšného života'.

Gems'ih

Verze MBTC překládá výraz 'kajte se' pomocí slovesa *gems'ih*.

Výkladový slovník *MHTTL* definuje sloveso *gems'ih* takto:

–litovat své chyby, omylu, dělat si výčitky (*gem ni urdaa, gems'il ni hoinoo* – dosl. chyba je blízko, lítost je daleko – ve významu člověk nejprve chybuje a až potom toho lituje).

Překladové slovníky nabízejí tyto možnosti překladu: litovat, rmoutit se. Pouze americký překladový slovník *A Mongolian– English Dictionary* z roku 1986 uvádí mimo jiné význam „kát se“.

gemsigtün

Verze z roku 1952 překládá výraz „kajte se“ pomocí slovesa *gemsigtün* (*imp.*). Jedná se o zdvořilý imperativ stejného základního slovesného tvaru jako v řešení MBTC. Doslova tento tvar znamená 'litujte'.

Samotný koncept pokání je pro chápání Mongolů poněkud komplikovaný. V křesťanském pojetí se jedná o symbolickou činnost, kterou člověk dává najevo, že pochybil, a snaží se své viny zbavit. V křesťanském pojetí pokání znamená výraz lítosti, vnitřního obrácení k Bohu a proměny dosavadního života. S důrazem na to, že obrácení musí být vnitřní, nikoli směřující navenek.

Výrazy použité pro překlad pojmu pokání, vystihují buď významový prvek lítosti (*gems'ih*), nebo významový prvek nápravy zlých skutků (*gemt amidralaa orhi*), žádný z přístupů nevystihuje celý významový obsah pojmu pokání. Překlad pojmu pokání můžeme pozorovat i v následující tabulce, kde se zároveň zaměříme na překlad pojmu evangelium.

7.4.13 Evangelium

Tab. 15: Překlad pojmu Evangelium

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
Mk. 1:15	Gemt amidralaa orhi'z, zo'vhon ene gaihams'igt u'nend itgegtu'n! (č. Zanechte zločinného života, věřte pouze podivuhodné pravdě.)	Gems'iz', sain medeeg itgegtu'n gez' bailaa. (č. Litujte, věřte dobré novině.)	Čiňte pokání a věřte evangeliu. NASB: and saying, repent and believe in the gospel.	ta-nar gemsijü bayar-un medege -yi itegegtün: (č. Litujte, radostné novině věřte.)

STYLISTICKÁ FORMA

Řešení překladu verše 1:15 Evangelia podle Marka je pojato ze stylistického hlediska ve všech zkoumaných verzích obdobně. Jedná se o naprosto běžnou větnou skladbu.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Z hlediska lexikálního všechny tři zkoumané mongolské verze použily stejný překladatelský postup, kdy vycházely z původního významu slova evangelium, řecky ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ - *euangelion*, kdy první komponent *eu* nese význam „dobře“ a kmen *angel-*, je nositelem významu „zvěst“. Řešení MBTC a 1952 se však zásadně liší od řešení Gibbensova.

bayar-un medege

Verze 1952 překládá výraz evangelium pomocí slovního spojení *bayar-un medege* (v chalchské mongolštině *bayariin medee*, č. radostná zpráva, novina).

Tvar *bayariin* je genitivem substantiva *bayar*, které nese tyto významy:

baiar – radost, potěšení, gratulace;

• *bayar yoslol* – oslava, svátek;

• *bayar hu'rgeh* – gratulovat;

• *bayar cengel* – radost a veselí;

- *bayariin o'dor* – sváteční den;
- *bayariin utas* – telegram s gratulací;
- *bayariin carai* – obličej zářící radostí;

Substantivum *medee* nese tyto významy:

1. informace, zpráva, komunikace, vzkaz;

- *medee avah* – dostat zprávu;
  - *alban medee* – oficiální zpráva;
2. smysl, cítění, vědomí;
- *medee alдах* – omdlít, ztratit vědomí;
  - *medee oroh* – znovu nabýt vědomí;

sain medee

Verze MBTC se pouze nepatrně liší od překladu z roku 1952, kdy používá slovní spojení *sain medee*, č. dobrá zpráva, dobrá novina. Odpovídá tedy, podobně jako verze z roku 1952, doslovnému překladu jednotlivých složek slova evangelium.

Adjektivum *sain* je pro Mongoly v rámci jejich kultury symbolické, ale naprosto běžné, *sain medee* je pouze dobrá novina, žádné neobyčejného představy toto slovní spojení nevyvolává.

Adj. *sain* nese podle překladových slovníků významy dobrý, pěkný, hezký.

Běžně se vyskytují např. tato slovní spojení:

- *sain o'dor* – sváteční den; volný den;
- *sain sanaa* – laskavost;
- *sain suugarai* – sbohem!, mějte se dobře, žijte dobře, dosl. dobře sedzte;
- *sain c'anartai* – dobrá kvalita;
- *hamgiin sain* – nejlepší;

Význam složky *medee* – viz. výše.

gaihams'igt u'nen

Gibbens ve svém překladu používá slovní spojení *ene gaihams'igt u'nen*, č. tato podivuhodná pravda. Jednotlivé složky nesou tyto významy:

Demonstrativum *ene* nese význam tyto, tato, toto, tito.

Adjektivum *gaihams'igt* má význam podivuhodný, nádherný, překrásný, velkolepý;

Substantivum *u'nen* nese v souladu s překladovými slovníky tyto významy: pravda, pravdivý, skutečný, autentický, spravedlnost;

Běžně se vyskytují tato slovní spojení:

- *u'nen domog* – pravdivý příběh;
- *u'nen zam* – pravá cesta;
- *u'nen no'hor* – pravý přítel;
- *u'nen setgelees* – z hloubi srdce;
- *u'nen hereg* – fakt; pravda;
- *u'nen hereg deer* – popravdě;
- *u'nendee* – skutečně;
- *bodit u'nen* – neochvějná pravda;
- *tuiiin u'nen* – absolutní pravda;
- *har'caatai u'nen* – relativní pravda;
- *hiisver u'nen* – abstraktní pravda;

V případě Gibbensova překladu zkoumaného pojmu můžeme nesporně mluvit opět o snaze překladatele interpretovat obsah textu originálu. Slovo *u'nen* i jeho slovní spojení jsou spojena pouze s významem „pravda“.

Celkově lze shrnout, že *sain medee* je zcela nepříznakové a obyčejné slovní spojení, zatímco *bayaryn medee* je silnější a lépe odpovídá výrazu radostná zvěst. Přesto je tento výraz poněkud nenápadný, takže pokud by se zmíněný výraz měl podtrhnout a stát se termínem, pak by Gibbensův překlad mohl být vyhodnocen jako adekvátní.

7.4.14 Chrám boží, Duch Boží

Tab. 16: Překlad pojmů Chrám boží a Duch boží

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
1 Cor. 3:16	Ta nar bol <u>Yerto'nciin Ezenii yer busiin s'um</u> bo'good tu'unii <u>Ariun Su'ns</u> ta nartai urgelz' hamt baidgiig o'orsdoo sain medeh biz dee? (č. Jistě víte, že jste <u>mimořádný chrám Vládce světa</u> a jeho <u>Čistá Duše</u> je stále s vámi.)	2000 Ta nar o'orsdoo <u>burhanii su'm</u> mo'n bo'good <u>burhanii Su'ns</u> ta narin dotor ors'dog gedgiig meddeggui yum uu? (č. Cožpak nevíte, že vy sami jste <u>chrámem burhana</u> a že <u>Duše burhana</u> přebývá uvnitř vás?) 1996 Ta nar <u>burhanii dugan</u> mo'n bo'good <u>burhanii Su'ns</u> ta narin dotor ors'dog gedgiig meddeggui yum uu? (č. Cožpak nevíte, že vy sami jste <u>malým chrámem burhana</u> a že <u>Duše burhana</u> přebývá uvnitř vás?)	Nevíte, že jste <u>Boží chrám</u> a že <u>Duch Boží</u> ve vás přebývá? NASB: Do you not know that you are a <u>temple of God</u> and that the <u>Spirit of God</u> dwells in you?	ta-nar <u>burqan-u süm-e</u> mön böged. <u>burqan-u ariyun činar</u> anu. ta-nar-un dotor-a orusin aγui-yi ese medemüi üü: (č. Což nevíte, že jste <u>chrám Burhanův</u> [=Boží] a <u>Boží Svatost</u> ve vás přebývá?)

STYLISTICKÁ FORMA

Z hlediska stylistického ztvárnění verše 3:16 První epístoly Sv. Pavla k Korintským se překlad Gibbensův liší od překladu MBTC i verze 1952, které si jsou obě stylisticky velmi podobné a tíhnou ke knižnosti. V první části zkoumané pasáže je ve verzi 1952 uvedeno: *ta-nar burqan-u süm-e mön böged*, zatímco překlad MBTC uvádí: *Ta nar o'orsdoo burhanii su'm mo'n bo'good*. Jediným rozdílem tak je přidání slova *o'orsdoo* (č. sami) v textu MBTC. Druhá část verše se také v zásadě neliší, s výjimkou rozdílu v řešení lexiky, kdy uvedené verze překládají odlišně pojem Duch Boží. MBTC:

burhanii Su'ns ta nariin dotor ors'dog (č. Duše burhana spočívá ve vás) a verze 1952: *burqan-u ariγun činar anu. ta-nar-un dotor-a orusin aγui-yi* (v chalchské mongolštině: *burhanii ariun c'anar ni ta nariin dotor oršin baidgiig*, č. čistá podstata burhana spočívá ve vás).

Překladatelský postup Gibbense je opět volnější, druhou část pasáže překládá takto: *Ariun Su'ns ta nartai urgelz' hamt baidgiig...* (č. Svatá duše je neustále spolu s vámi). Ze stylistického hlediska je závěr citovaného verše v Gibbensově podání velmi familiární díky formulaci *o'orsdoo sain medeh biz dee?* (č. sami dobře víte). Vzorec *biz dee* patří do hovorové a familiární jazykové vrstvy, a používá se jako přitakání. Zcela chybné je použití otazníku, který za vzorec *biz dee* nepatří.

LEXIKÁLNÍ FORMA

CHRÁM BOŽÍ

Z lexikálního hlediska jsou si řešení překladu pojmu Boží chrám velmi blízká. Zajímavá je korekce, k níž došlo v případě překladu MBTC.

burqan-u süm-e

Verze 1952 překládá pojem Boží chrám jako *burqan-u süm-e* (v chalchské mongolštině *burhanii su'm*).

Slovo *su'm* nese podle překladových slovníků následující významy: klášter, svatostánek, chrám, svatyně, kaple.

Vyskytuje se zdvojené slovo *s'um hiid* ve významu klášter.

Výkladový slovník MHTTL uvádí u hesla *s'um* toto:

– místo, kde se odehrávají tradiční náboženské úkony (*Buddiin s'as'nii su'm*
– buddhistický “klášter”; existují zdvojená slova: *dugan su'm, su'm hiid*).

Mongolský encyklopedický slovník MNT charakterizuje *su'm* takto: místo, kde se odehrávají náboženské rituály, svatyně. Dále uvádí tyto příklady použití: *zagalmaitnii su'm* – kostel, *laliin su'm* – mešita, *buddiin su'm* – buddhistický svatostánek, atd.

Slovníkový výraz *zagalmaitnii su'm*, překládaný jako kostel, však nebyl nikdy v Mongolsku běžně užíván a objevoval se pouze výjimečně v krásné literatuře. V dnešní době je běžným výrazem pro křesťanský svatostánek slovní spojení *hristosiin su'm* (č. kristův chrám), dosud však

není v překladových slovnících zachyceno.

burhani dugan, burhani su'm

Mongolský encyklopedický slovník MNT charakterizuje pojem *dugan* takto: slovo odvozené z řeckého kyriake. V mongolštině má *burhanii oron* (dosl.: země, v níž přebývá burhan) význam budovy, v níž se konají náboženské obřady, v závislosti na velikosti jsou obřady pravidelné, nebo nepravidelné.

V překladových slovnících jsou u hesla *dugan* uváděny tyto významy: malý chrám; síň určená pro náboženské obřady.

V revidovaném vydání MBTC z roku 2000 byl pojem *burhani dugan* nahrazen slovním spojením *burhanii su'm*, tedy výrazem použitým nejen ve verzi 1952, ale i v překladu Gibbense.

Problematika kulturní obsazenosti pojmů *su'm* není ve slovnících dostatečně osvětlena, o čemž svědčí například skutečnost, že jestliže ještě v roce 2000 mohl v Ulaanbaataru existovat protestantský sbor *Ulaanbaatar dahi Avraliin Zar su'm* (č. Ulaanbaatarský chrám zvěstování spásy), tak v roce 2002 bylo toto korejské společenství křesťanů přejmenováno na *Ulaanbaatar dahi Avraliin Zar cuglaan* (č. Ulaanbaatarské shromáždění zvěstování spásy). Členka vedení této náboženské skupiny mi změnu vysvětlila tak, že slovo *su'm* je chápáno jako buddhistický termín označující buddhistický klášter.

Z uvedeného přehledu významového pole pojmu *su'm* vyplývá, že slovo *su'm* může být použito i mimo buddhistický kontext. Z tohoto úhlu pohledu je zajímavé, že verze MBTC, která, jak vyplývá z analýzy zkoumaných biblických pojmů, má ve značné míře tendenci přejímat co nejvíce lexikálních tvarů z verze 1952. V tomto konkrétním případě se rozhodla v roce 1996 pro použití slova *dugan*. Důvodem pro toto konkrétní překladatelské řešení byla pravděpodobně neoddiskutovatelná kulturní obsazenost pojmu *su'm*, který v devadesátých letech dvacátého století byl v Mongolsku chápán výhradně jako buddhistický klášter, což souvisí pravděpodobně s horečnou obnovou buddhistických klášterů po celé zemi. Pod vlivem příchodu křesťanských misionářů používajících nové křesťanské názvosloví se slovo *su'm* kolem roku 2000 stalo zcela obecným označením pro chrám jakéhokoli vyznání. Je proto v dnešní době běžné, že se pasteveci

přijíždějících cizinců ptají: “*Ta su’miinhen uu?*” (č. jste lidé patřící k chrámu?) ve významu “Jste misionáři?” V tomto smyslu můžeme hovořit o vlivu nové křesťanské terminologie na významové pole některých mongolských slov, uvedený příklad změny chápání významu konkrétního slova lze přirovnat případu, kdy došlo k vytěsnění pojmu *burhanii s’as’in* pojmem *buddiin s’as’in*.

Yerto’nciin Ezenii yer busiin s’um

Gibbens pojem Chrám Boží překládá v souladu s ostatními termíny, opět tedy používá *Yerto’nciin Ezenii* ve významu Boží a k pojmu *s’um* doplňuje konkretizaci *yer busiin* (č. neobyčejný, mimořádný).

DUCH BOŽÍ

Su’ns

V případě překladu výrazu Duch Boží se blíží verze MBTC a Gibbensův překlad, kdy obě uvedené verze používají výraz *su’ns*, který podle překladových slovníků nese významy duše, duch.

MBTC používá slovní spojení *burhanii Su’ns* (*burhanii* - gen. substantiva *burhan*).

Gibbens používá konstrukci *Yerto’nciin Ezenii Ariun Su’ns* (*Yerto’nciin Ezenii* – gen. základního tvaru *Yerto’nciin Ezen a Ariun* – adjektivum se základním významem čistý, svatý.) V protikladu k tomuto překladatelskému řešení stojí *muu yoriin su’nsnuud*, viz. zlí duchové).

Můžeme předpokládat, že použití slova *ariun* v překladu Gibbense bylo inspirováno původnější verzí z roku 1952.

Slovo *ariun* má podle překladových slovníků tyto významy: čistý, hygienický, neposkvrněný, panenský, svatý, posvátný.

Vyskytují se tato slovní spojení:

- *ariun sanaatai* – upřímný, čestný, ušlechtilý;
- *ariun tungalag* – čistý, jasný; dobrý (o zdraví);
- *ariun hu’uhen* – počestná dívka, panna;
- *ariun u’ureg* – náboženský obřad;
- *ariun cever* – hygienický, zdravotní;
- *ariun cevriin uhaan* – sanitace;

•*ariun ideet haan* – chán, který okusil čistou stravu – jméno otce Šákjamuního.

Slovo *ariun* je vnímáno především v náboženském/rituálním smyslu a je to jeden z nejdůležitějších kulturních pojmů. Polarita *ariun-buzar* (čistý-špinavý) je starý a hluboce zakořeněný koncept, ovšem nikterak nesouvisející ani s hygienou, ani s morálkou západního typu. Špína je v tomto případě jen vliv a přítomnost špatných duchů a sil a čistota naopak přítomnost sil a duchů dobrých. S tímto konceptem souvisí rituální pálení prášku z jalovce (mo. *arc*), jehož pomocí lze očistit tělo, obytné místnosti, náboženské budovy, ale i toalety.

Dulam v publikaci o postavách mongolských legend popisuje *su'ns takto*: "Základ slova je spojen s altajských kořenem *su, sü* s významem "voda, řídký". Předpokládá se, že se jedná o jakousi oživující tekutinu, která vstupuje do těl živých tvorů. Od stejného kořene pocházejí příbuzná slova *s'ur, su'ld, su'ns*. V mongolských legendách jsou lidský život (*su'ns*) a pramenitá věčná voda (*ars'aan*) ztotožňovány. Avšak podle buddhistických představ je duše spojována s duševní stránkou živých tvorů. Také podle některých mongolských legend se může lidská duše oddělit od těla a sama putovat."¹⁹²

burqan-u ariᠶun činar

Zajímavé je překladatelské řešení verze 1952, kdy je pro pojem Duch Boží použito slovní spojení *burqan-u ariᠶun činar* (v chalchské mongolštině *burhani ariun c'anar*, č. čistá/svatá podstata/esence burhana). Slovo *c'anar* na rozdíl od slova *su'ns* nemá přesný význam duše, přesto se překladatelé přiklonili k použití tohoto slova. Můžeme tedy usuzovat na to, že se domnívali, že slovo *su'ns* svým významem nevyhovuje konkrétnímu výrazu.

Podle překladových slovníků nese slovo *c'anar* tyto významy:
kvalita, charakteristika, esence, podstata, charakter;

Vyskytují se tato slovní spojení:

- c'anar muutai* – špatné nebo horší kvality;
- c'anar saitai* – dobré kvality, podstaty;
- c'anar too hemz'ee hoyor* – jak kvalita, tak kvantita;
- mo'n c'anar* – esence nebo skutečná podstata věci;

¹⁹² Dulam, S., 1989, s. 175.

·s'inz' c'anar – kvalita, charakteristika;

·yas c'anar – kvalita;

·hooson c'anar – prázdnota;

Podle logiky uvedených slovních spojení by mohlo být *ariun c'anar* překládáno jako svatost.

Zdá se že překlad z roku 1952 nepoužil výraz *su'ns* právě proto, že představuje především duši a nikoli ducha. Překladaelé se zjevně zamýšleli nad otázkou Trojice, snažili se vyjádřit samotné jádro pojmu, tedy interpretovali, co vlastně Duch Svatý představuje a symbolizuje. V tomto konkrétním případě se překladatelský přístup verze z roku 1952 jeví v porovnání s oběma moderními překlady jako nejvýstižnější.

7.4.15 Mesiáš, Kristus

Tab. 17: Překlad pojmů Mesiáš a Kristus

	Překlad J. Gibbense (Mongolian Bible Society) 1998	Překlad MBTC, 2000 (1996)	CEP NASB	Překlad 1952
Jn. 4:25	Hoz'im Yerto'nciin Ezenii ilgeesen avragc' irz' (Hrist gedeg nertei). (č. Později přichází zachránce poslaný vládcem světa (jeho jméno je Kristus).)	Hrist gez' Messiya irehiig bi medne. (č. Víím, o tom, že přijde Messiya jménem Kristus.)	Vím, že přichází Mesiáš zvaný Kristus. NASB: Messiah is coming He who is called Christ);	mesiy-a <keristüs kemegči> inü irekü bui. kemen bi bi-ber medemüi: (č. Víím, že Mesiáš , který se jmenuje Kristus, přichází.)

STYLISTICKÁ FORMA

Z hlediska stylistického ztvárnění verše 4:25 Evangelia podle sv. Jana stojí za povšimnutí opětovná tendence Gibbense doplňovat a dovysvětlovat výchozí text. Na rozdíl od ostatních verzí zde čteme: *Yerto'nciin Ezenii ilgeesen avragc'* (č. spasitel vyslaný Vládcem světa). Gibbensův překlad dále obsahuje dodatek v závorkách (*Hrist gedeg nertei*, č. *jménem Kristus*). V této podobě zní celý biblický verš hovorově, familiárně a zcela neodpovídá mongolským požadavkům na stylistickou úroveň duchovní literatury.

LEXIKÁLNÍ FORMA

Z hlediska lexikálního zpracování je zajímavé především to, že verze MBTC kombinuje jak řešení z roku 1952, tak verzi Gibbensovu.

mesiy-a <keristüs kemegči

Revidované vydání z roku 1952 pro pojem mesiáš přebírá cizí slovo *mesiy-a*, které doplňuje přepisem jména *keristüs* (*Kristus*).

avragc'(Hrist gedeg nertei)

Gibbens pro pojem mesiáš (spasitel) hledá slovo v mongolské slovní zásobě. Slovo *avragc'* má podle překladových slovníků tyto významy: zachránce, vysvoboditel, ochránce, protektor; *avragc' bag* - záchranný tým;

Hrist gez' Messiya

Verze MBTC kombinuje variantu použití cizího slova pro pojem mesiáš, volí však pravopis připomínající anglickojazyčnou předlohu – *Messiya*. Naopak jméno Kristus je přeloženo stejně, jako překládá Gibbens, tedy *Hrist*. O problematice překladu antroponym a toponym viz. Tab. 18. Pojem *mesiy-a* použitý již ve verzi 1952 nebyl pro Mongoly neznámým, již v dopise mongolského chána papeži Bonifácovi se vyskytovala pro křesťanství formulace: *mišiq-a-yin šašin-a* a také *šilam-un šašin-a*, které lze v chalchské mongolštině přepsat jako *mis'igiin s'as'in* (odvozeno od *mesiya*) a *s'ilamin s'as'in* (odvozeno od *salam*, *šalom*, které se vyskytuje jak v hebrejštině, tak v arabské podobě *salaam*, či v podobě *shlomo* (𐤑𐤍𐤏𐤍) v syrštině a *salam* v etiopských semitských jazycích. Oba uvedené pojmy se do Mongolska dostaly s největší pravděpodobností prostřednictvím nestoriánů.

7.4.16 Prorok

V analyzovaných překladech se vyskytují různé varianty překladu slova prorok. V Evangelii podle Matouše 3:3 je zmíněn prorok Izajáš. V původnější verzi z roku 1952 se vyskytuje překlad *Üzegülügči Isiiy-a* (v chalchské mongolštině *u'zuulegc' Isija*). Gibbens toto řešení nepřejal a slovo *Üzegülügči* nahradil slovem *zarlaga*: *Yerto'nciin Ezenii zarlaga Yas'yaah*. Také překlad MBTC z roku 1996 řešil překlad jinak, když přeložil „prorok Izajáš“ jako *Zo'nc' Isaia*, toto řešení však v revidovaném vydání z roku 2000 zaměnil za *Es' u'zuulegc' Isaia*, které je bližší verzi z roku 1952.

Podle překladových slovníků slovo *u'zuulegc'* (subst.) nese významy: ten, kdo ukazuje; průvodce.

Slovní spojení *Es' u'zuuleh* (verb.) označují slovníky jako zastaralé ustálené slovní spojení, které nese význam hovořit o minulosti, současnosti, nebo budoucnosti; *Es' u'zuulegc'* lze tudíž přeložit jako ten, kdo hovoří o minulosti, současnosti nebo budoucnosti.

Pojem *zo'nc'* nese významy: věstec; ten, kdo předpovídá; prognostik.

Výraz *zarlaga* nese význam:

- výdaje; existují tato ustálená slovní spojení: *zarlagiin to'sov* – rozpočet; *orlogo zarlaga* – příjmy a výdaje;
- oficiální kurýr; služebník; poslíček;

Substantivum *zarlaga* je blízké subst. *zarlal*, které má význam: publikace; oznámení; inzerát; plakát.

Slovní spojení *Yerto'nciin Ezenii zarlaga* lze přeložit jako služebník Vládcе světa.

V Bibli je prorok jedním z klíčových slov. Používá se pro něj nejčastěji hebrejského termínu נביא *návi* (prorok), někdy חוזה *chóze* (vidoucí), řečtina používá termínu *profétés*. Na rozdíl od dnešního pojetí se nejedná o člověka, jenž by předvídal budoucnost, ale o Božího prostředníka, o člověka, který zprostředkovává styk mezi Bohem a lidmi. To má dva aspekty:

- 1) prorok zprostředkovává Boží slovo a jeho vůli lidem;
- 2) přednáší Bohu prosby lidí a přimlouvá se za ně.

Vzhledem k významovému obsahu slova prorok, se zdá, že se všechny verze mongolských překladů orientovaly především na vystižení prvního (tj. novozákonního) aspektu pojetí slova prorok, jak je uvedeno v přecházejícím odstavci. V tomto ohledu nejpřesněji vystihuje obsah pojmu prorok revidované vydání MBTC s řešením *Es' u'zuulegc'*.

Za povšimnuté stojí také nejednotnost přepisu vlastních jmen, kdy oba moderní překlady jméno Izajáš přepisují odlišně:

MBTC *Isaia* a Gibbens *Yas'yaah*.

7.4.17 Nejednotnost přepisů antroponym a toponym v moderních překladech bible do mongolštiny

Z hlediska zpracování lexiky jsou samostatnou kapitolou toponyma a antroponyma. Jestliže ve verzi z roku 1952 byla mnohá vlastní a místní jména překládána v poruštěné řecké podobě, vlastní jména v překladu Gibbensově vytváří zcela nejednoznačný obrázek a překlad MBTC se přiklání někdy k verzi z roku 1952, jindy k řešení Gibbensovu, většinou však používá poruštěné podoby. Jestliže mongolista maďarského původu G. Kara ve svém článku kritizoval verzi J. Gibbense pro chaotický způsob překladu toponym a antroponym¹⁹³, verze MBTC v daném ohledu situaci neučinila průhlednější ani systematictější. Během procesu revidování a vydávání nových verzí, došlo ve verzi MBTC nejen ke drobným změnám stylistickým, k některým změnám v základní terminologii, ale i ke změnám ve znění některých vlastních jmen (např. Jan Křtitel: *Baptism hu'rteegc' Iohan* → *Baptism hu'rteez' Iohan*, *Luuk* → *Luk*, *Moose* → *Mose*). Toponyma, jako např. *Betlehem*, *Afin*, *Yegipet*, *Yerusalim* atd. jsou nejčastěji ovlivněna ruským přepisem. Naopak antroponyma jsou překládána chaoticky. Verze MBTC se přiklání v některých případech k původnějšímu přepisu z roku 1952 (např.: *Mark*, *Yohan*, *Maria*, *Paul*). V menší míře dává přednost řešení Gibbensovu (např.: *Hrist*, *Matai*, *Petr*). V některých případech je zavedena podoba jména nová (např.: *Moose*, *Iosef*) velmi pravděpodobně ovlivněná anglojazyčnou předlohou pro překlad. Celkově lze konstatovat, že v ohledu antroponym a toponym jsou oba moderní překlady nesystematické.

---

¹⁹³ Kara, G., 1997, s. 60.

Tab. 18: Překlad vybraných antroponym a toponym

Překlad J. Gibbense	Překlad MBTC	Český překlad a anglický překlad*	Překlad 1952
Hrist	Hrist	Kristus, Christ	Keristüs
Matai	Matai	Matouš, Matthew	Madtai
Maarh	Mark	Marek, Mark	Mar <u>ka</u>
Luuh	Luuk	Lukáš, Luke	Lü <u>ka</u>
Jogan	Iohan	Jan, John	Jochan
Petr	Petr	Petr, Peter	Pitir
Mari	Maria	Marie, Mary	Mariy-a
Jaosif	Josef	Josef, Joseph	Josib
Mo's'eh	Moose	Mojžíš, Moses	Mosi
Puuli	Paul	Pavel, Paul	Pawul
Hero'd	Herod	Herodes, Herod	Kerod
Mart	Marta	Marta, Martha	Marta
Simon	Simoon	Simon, Simon	Siimon
Timot	Timot	Timoteus, Timothy	Timotei
Eligaah	Eliyah	Elijáš, Elijah	Iliy-a
Yahob	Iakoov	Jakub, James	Yakob
Yas'yaah	Isaia	Izajáš, Isaiah	Isiiy-a
Afin	Afin	Atény, Athene	Atin
Hafarnaam hot	Kafarnaum	Kapernaum, Capernaum	Kapirna-üm
Korinf	Korint	Korint, Corinth	Korintay-a
Betlehem	Betlehem	Betlém, Bethlehem	Bidlikim
Yegipjet	Yegipet	Egypt	Ijibid
Galil aymag	Galil	Galilea	Galilliy-a
Jyerusalim	Ierusalim	Jerusalem	Yirusalim
Judeyej aymag	Iudei	Judea	Yüda ulus
Tjesalonik	Tesalonik	Thessalonica	Tisalonika

* podle New Testament - New International Version

7.5 Polemika autorů dvou moderních překladů Bible do mongolštiny

Podle slov spolupracovnice J. Gibbense, paní Elizabeth Hart:¹⁹⁴ "na některých územích Mongolska, především se jedná o venkov, vznikl hmatatelný odpor vůči křesťanství, a to právě tam, kde misionáři používali slovo *burhan*. Misionáři ze západu, kteří označovali Boha jako Buddhu a disponovali množstvím peněz, způsobili, že Mongolové uvěřili v oživení vlastního buddhistického náboženství. Absolutní většina z těchto

¹⁹⁴ Viz. Tab. 1 Seznam informantů.

"konvertitů" se nakonec cítila zcela podvedena, když zjistila, že se nejedná o buddhismus, ale o křesťanství, které se představuje v podobě buddhismu. Zdá se, že došlo k takové míře synkretismu, že to bylo jak pro misionáře, tak pro konvertity kontraproduktivní".¹⁹⁵

Sám Gibbens uvádí, že "nejrůznější misionáři a křesťanské sbory spolu se jménem *burhan* používají slovo *divaaz'in* pro biblický pojem věčné blaženosti ve slávě Boží. Mongolské buddhistické slovo *tam*, jež znamená tolik co dočasný stav očišťování, kde duše prožívá muka před tím, než se převtělí, je používáno pro biblický pojem věčných pekelných muk. Stejně tak jsou ne zcela šťastně volena slova pro označení hříchu ('n'ugel') atd."¹⁹⁶

Jak již bylo uvedeno, původ slova *burhan* nemůže být odvozován od sanskrtského slova Buddha. Nicméně reakce, kterou popisuje paní Hart je do značné míry příznačná a svědčí o tendenci překladu MBTC využívat co nejvíce kulturně obsazených termínů, neodlučně spjatých s buddhismem. Pro běžné mongolské obyvatele není důležitý přesný etymologický původ problematičtějších pojmů, důležité je podprahové, automatické vnímání stavu věcí, tedy hledisko sociolingvistické.

Bajka Puncag¹⁹⁷, jeden z členů překladatelského týmu Ricka Leatherwooda, o dané problematice říká: "V mém sboru (mo. *C'oloot su'm*, č. Svobodný chrám) používáme slovo *burhan* a obecně se dá říci, že v dnešní době tento pojem používá většina sborů a shromáždění. Letos v červenci [jedná se o červenec 2000, pozn. aut.] vyšla kompletní bible v mongolštině. Mongolian Bible Translation Committee publikoval první vydání Nového zákona v roce 1996. Každopádně mnoho lidí tuto verzi značně kritizovalo z toho důvodu, že co se týče použití některých gramatických a lexikálních obrátů, nemohla dostatečně uspokojit duchovní potřeby křesťanů. Já se však domnívám, že to byl první velmi důležitý krok k mongolské standardní bibli. Co je, dle mého názoru, zvláště příznačné, je to, že překlad vytvořili převážně mongolští věřící. To se odehrálo v roce 1996. Posléze ovšem Rick Leatherwood a Takeši dospěli k názoru, že je třeba překlad revidovat. Mezi tím v roce 1998 vyšla část překladu Starého zákona a současně s dokončováním překladu Starého zákona byl revidován Nový zákon. Ve

¹⁹⁵ Záznam z řízeného interview s E. Hart 2000 v Ulaanbaataru.

¹⁹⁶ Gibbens, J. "...if the trumpet does not sound a clear call..." brožura vydaná Bible Society of Mongolia.

¹⁹⁷ Bajka Puncag viz tab.1 - Seznam informantů.

výsledku v roce 2000 vyšel na světlo boží celý překlad bible v mongolštině. Myslím, že to je poprvé v celé mongolské historii, kdy mají Mongolové úplný překlad bible ve svém jazyce. Rick Leatherwood mě informoval, že během jediného dne bylo prodáno všech 10 000 výtisků."

Bajka Puncag také tvrdí, že Rick Leatherwood není vedoucím skupiny MBTC: „Jde o to, že Rick Leatherwood osobně na překladu neparticipoval, resp. jeho omezené znalosti mongolského jazyka mu překládání nedovolovaly. Rickovým prvotním úkolem bylo kontaktovat vydavatele, shromáždit peníze a nalézt překladatele. Určitou roli zde hraje i Takeši, jenž vytvořil překladatelský projekt." To je zajímavá informace, pokud jsem měla možnost o této bibli s kýmkoli hovořit, vždy se mluvilo o "Rickově překladu bible".

O problematice používání slova *burhan* Bajka Puncag říká: "Já osobně s použitím tohoto termínu nemám žádný problém. Jelikož jsem věřící, slova pro mě nejsou natolik důležitá. Co se týče mé osoby, s lidmi, kteří používají pro biblického Boha označení *Yerto'nciin Ezen*, nemám žádný problém. Uvědomte si třeba, že v mongolštině můžeme jablko nazvat "*alim*" nebo "*yavlag*", což je mongolská verze ruského "*jablko*". Ale ať volíš jakékoli označení, jablko stále zůstává jablkem. A stejné je pro mě slovo Bůh. Bohužel ne všichni lidé takto smýšlí. Právě polemika kolem pojmosloví přináší rozkol mezi mongolské křesťany. Myslím, že my, Mongolové, musíme tuto otázku vyřešit. Doufám, že Mongolská evangelikální asociace zorganizuje nějaká setkání a zahájí diskusi na toto citlivé téma."¹⁹⁸

Zajímavá reakce na překlad Bible z roku 2000 je vyjádřena v Prayer Bulletin for Mongolia pro září/říjen 2000, který je rozesílán e-mailem z Sharing Christ Internationally.¹⁹⁹

Následuje zkrácený překlad bulletinu:

V květnu 1998 proběhl rozhovor s jedním manželským párem v Mongolsku, který vede sbor.

Konverzace probíhala takto:

„Jak je to dlouho, co jste se seznámili s misionáři, s Písmem a poprvé jste slyšeli o Ježíši Kristu?"

¹⁹⁸ Záznam z řízeného interview s B. Putcagem v červenci 2000 v Ulaanbaataru.

¹⁹⁹ Box 351, LONDON, W5GB, England, e-mail: shalomnow@compuserve.com. Podle mých informací se jedná se o emailovou adresu J. Gibbense.

„Čtyři roky“

„Nazýváte biblického Boha *burhan*. Jak dlouho tedy znáte *burhana*, kterého uctíváte, čtyři roky, či déle?“

„*Burhana* známe celý život je nám skutečně vlastní.“

Poté jsme ukázali tomuto páru úryvky z bible, kde se hovoří o tom, že Bůh může být poznán pouze skrze víru v Ježíše Krista. K naší velké lítosti bylo zřejmé, že tento pár se nikdy neodvrátil od mongolských božstev, nýbrž JHWH s nimi sloučil. Tato božstva nikdy nebyla "zapomenuta", nýbrž byla smíšena dohromady s biblí. O několik měsíců později, přítel tohoto páru, s nímž společně sbor vedou, na shromáždění, kterého se zúčastnilo 500 lidí prohlásil, že bůh uctíváný Čingischánem byl ve skutečnosti biblický Bůh. Více než 90% sborů, shromáždění a těch, kteří je navštěvují, zastávají podle Mongolů totožné názory.

Úplný překlad bible vyšel v červenci 2000. Jde o překlad, který podporuje toto neporozumění tím, že používá buddhisticko-šamanistickou terminologii. Nejedná se o produkt mezinárodně uznávané Biblické společnosti, ale o výtvar nezavislého a neodborného spolku v Mongolsku.

Nepíšeme takto v žádném případě jako kritici, ale proto, že jsme hluboce znepokojeni.

Prosím modlete se za:

- Ty, pro které je Písmo cestou ke správnému poznání jediného pravého Boha skrze Ježíše Krista, kteří chápou absolutní odlišnost od všech bohů tibetského buddhismu a mongolského šamanismu.
  - Jisté, čisté a pevné obrácení na víru pravou.
  - Nárůst počtu v pravdě konvertovaných Mongolů, kteří vedou sbory či shromáždění, a kteří nejsou ovlivněni přitažlivostí peněz, moci atd.
  - Konec všem ďábelským podvodům a lžím o evangeliu a o osobě Boha samotného.
  - Ty, kteří jsou spojeni s Biblickou společností v Mongolsku. Během tohoto podzimu nás čeká mnoho práce, zvláště na dokončení našeho úplného překladu bible. Leč ďábel přináší zmatek, překážky a nesnáze. Modleme se, ať pokračujeme ve vytváření dobrých vztahů s misionářskou komunitou.
- Někteří lidé v Mongolsku jsou odrazováni od toho, co chápou jako křesťanství, kvůli zprávám o sebevraždách a abnormálním chování těch, kteří navštěvují křesťanské svatostánky. Sebevraždy jsou skutečné a týkají

se těch osob, které volají *burhana*, aby je spasil, když skáčou z balkonu vysokopodlažního domu."²⁰⁰

Na daném bulletinu je zajímavá, kromě negativních postojů ke konkurenčnímu překladu, znatelná dávka deziluze. Především ani jednou není použito slovo věřící, nýbrž vždy se píše pouze o návštěvnících sborů (a. church-goers). V rozhovoru s paní Elizabeth Hart, spolupracovnicí J. Gibbense (bývalého představitele Mongolské biblické společnosti) jsem poprvé slyšela formulaci *church-goer*. Podle jejích slov by se skuteční věřící dali spočítat na prstech jedné ruky. Dalším neméně důležitým momentem je autorův pocit, že misionářská práce je vykonávána ze zjištěných důvodů, jakými jsou peníze a moc. V neposlední řadě je markantní, že Mongolská biblická společnost si je vědoma té okolnosti, že zastává stále více menšinové názory.

Rick Leatherwood ke složité a citlivé problematice použití slova *burhan*, uvedl: "Co se týče otázky, že naše překladatelská skupina (MBTC, pozn. aut.) používá stejné slovo pro Boha, jaké používají buddhisté v Mongolsku pro Buddhu, se naše skupina, ve které se uplatňuje mnoho Mongolů, usnesla na tom, že zmíněné slovo je spíše mongolský termín, než termín buddhistický či šamanistický. Přesto, že obě uvedené skupiny dané slovo skutečně používají. Naši kritici pokládají náš překlad za rouhavý. My nicméně zastáváme takový postoj, že když Bůh v Novém zákoně psaném v řečtině použil řecké slovo Theos, místo toho, aby použil hebrejská slova jako Elohim, JHWH, či El Shaddai, Bůh nám tak ukázal cestu, kterou máme následovat. Když tedy Pán použil řečtinu, aby promlouval k Řekům a použil jejich slovo pro Boha, my jsme udělali totéž, když jsme použili mongolské slovo pro Boha promlouvajícího k Mongolům. Nejinak bylo Písmo přeloženo do většiny jazyků po celém světě. Kromě toho, v Evangelium podle Matouše 5:17 Ježíš řekl, že On nepřišel ničit lidskou kulturu, ale dotvořit ji. To zahrnuje všechny kulturní aspekty, zvláště porozumění tomu, kdo Bůh je. Mongolové však nesprávně a omezeně chápou, kdo Bůh je. A proto nám Ježíš říká, abychom šli a učili je, jaký On ve skutečnosti je. Nakonec bych chtěl poukázat na analogii. Měli by protestanti v České republice přestat používat jméno pro Boha, které používají, jen proto, že katolíci toto slovo používají

---

²⁰⁰ Autorský překlad z angličtiny, zkráceno.

také?"²⁰¹

Protichůdný názor, tedy názor zastánců překladu J. Gibbense, jenž použil termín *Yerto'nciin Ezen*, vyjádřil pastor protestantského sboru v Darhanu Bat-O'lzii O'lziihu'u. Podle něj, je "jeden z argumentů zastánců slova *burhan* jako jména Boha takový, že angličtina a mnohé další jazyky používají jediné slovo jak pro "boha" tak i pro "Boha", vnějškově rozlišené pouze velkým a malým počátečním písmenem. Proto je podle nich možné používat v mongolštině slovo *burhan* stejným způsobem." Zde je však důležité, podle Bat-O'lzii O'lziihu'u, mít na vědomí, že "např. slovo *god* v angličtině, nebo hebrejské *El* či řecké *Theos*, jsou nespécifické rodové pojmy, na rozdíl od mongolského *burhan*, jenž je značně specifikován tím, že se používá pro konkrétní postavu v kontextu buddhismu. Skutečnost, že v některých slovnících je *burhan* překládán jako *Bůh* musí být přičtena špatné kvalitě překladatele a jeho ignoranci vůči biblickému Bohu."²⁰²

7.6 Mongolská biblická společnost a Gideon International

Po roce 1990 byla založena Mongolská biblická společnost (Bible Society of Mongolia) jako jeden z článků mezinárodní organizace United Bible Societies (UBS). Biblická společnost je neziskovou organizací, která se angažuje v překládání, vydávání a distribuci bible za dostupné ceny. Většinou překlady biblických společností představují text bible bez poznámek a komentářů. V poslední době se od tohoto přístupu částečně ustupuje a některá vydání již mohou obsahovat poznámky o dalších možnostech překladu slov.²⁰³ Jestliže z počátku UBS spolupracovala s Mongolskou biblickou společností vedenou J. Gibbensem a souhlasila s jeho

²⁰¹ Záznam z interview v srpnu 2000 nedlouho po vydání Bible svaté v mongolštině.

²⁰² Bat-O'lzii O'lziihu'u, s.31.

²⁰³ Současná UBS má svůj počátek v British and Foreign Bible Society (Britská a zahraniční biblická společnost), která byla založena v roce 1804, aby řešila otázku dostupnosti bible ve velštině. Britská a zahraniční biblická společnost svoji činnost rozšířila do Anglie, Indie i Evropy. Další pobočky vznikaly po celém světě a později začaly být označovány jako Bible Societies (biblické společnosti). V dnešní době United Bible Societies (Spojené biblické společnosti) koordinují práci těchto jednotlivých biblických společností. Žádná z biblických společností není spojena s konkrétní denominací. Současný trend je takový, že biblické společnosti vydávají překlady bible v souladu s kánonem konkrétní země, tj. protestantské, katolické nebo ortodoxní a zároveň ekumenické verze. Při spolupráci s překladateli UBS využívá The International Forum of Bible Agencies [č. Mezinárodní fórum biblických agentur].

překladatelským přístupem, tak postupně začala vytvářet tlak na mongolskou pobočku v tom smyslu, že požadovala, aby tato souhlasila s distribucí Nového zákona používajícího pro Boha označení *burhan* a aby se stala reprezentantem všech křesťanských sborů a shromáždění v Mongolsku. Mongolská biblická společnost však s tímto nesouhlasila a označila pokusy o synkretismus za nebezpečné a rouhavé. Tento nekompromisní postoj zapříčinil, že 27. března 1999 Mongolská biblická společnost ztratila podporu UBS. Jednalo se o roční rozpočet 120 000 amerických dolarů. Mongolská biblická společnost i nadále působí v Mongolsku, má nezávislý statut, avšak její činnost není podporována UBS.

UBS posléze jmenovala Korejce Takešiho svým reprezentantem, pod jehož vedením mají dále pokračovat práce na biblických překladech. Sám Takeši se angažoval ve vydání překladu Nového zákona skupinou MBTC v roce 1996.

Podle slov paní Elizabeth Hart, bylo v Mongolsku celkově prodáno 75.000 výtisků Nového zákona v překladu Mongolské biblické společnosti, t.j. J. Gibbense.

Gideon International je sdružení křesťanských byznysmenů a profesionálů, působících ve více než 130 zemích. Cílem sdružení Gideon International je proliferace křesťanských myšlenek. V roce 2002 zmíněná asociace pořídila 20 tisíc překladů Nového zákona a distribuovala je do nemocnic, dětských domovů a dalších veřejně prospěšných zařízení. Pro tyto účely sdružení Gideon International použilo verzi MBTC.

7.7 Ilustrace použití křesťanské terminologie na písňovém materiálu sebraném v rámci terénního výzkumu

V rámci terénního výzkumu se mi podařilo sesbírat množství písní, zaznívajících během bohoslužeb křesťanských shromáždění. Ze sebraného materiálu jsem vybrala ty písně, kde je možné ilustrovat přijímání sporné biblické terminologie na živém materiálu.

Zároveň se domnívám, že materiál, který se mi podařilo sesbírat, je svým způsobem jedinečný a neopakovatelný, vzhledem k okolnosti, že vznikl v samém počátku christianizace Mongolska a bude pravděpodobně brzy překonán, nahrazen jinými propracovanějšími písněmi a snad i zapomenut. Z tohoto hlediska pokládám předkládaný materiál za unikátní.

Jednotlivé písně uvádím podle toho, v které církvi, sboru či shromáždění jsem je zaznamenala a vyznačuji v písních ty termíny, které se týkají konkrétní terminologické diskuse.

7.7.1 Písně používané v katolické církvi

Katolická církev používá sice překlad skupiny MBTC, ve svých písních však používá jak pojem *burhan*, tak *yerto'nciin ezen*, stejně tak používá pojem *nu'gel* i výraz *gem*, kromě pojmu *Mesiya* (v překladu Nového zákona MBTC) používá v písních také Gibbensův pojem *avrage'*.

Naminc'lal

Erto'nciyn Ezen mini

bidniy nu'gliig o'rs'oogoooc'

Ene delhiyn bu'h hu'muusiin gemiig uuc'laac'

2x

Ih Ezen o'rs'oogoorey

Hrist o'rs'oogoorey

Ih Ezen o'rs'oogoorey

Vyznání

Vládce světa můj

Odpusť nám naše hříchy

Odpusť hříchy všem lidem tohoto světa

2x

Velký pane odpusť

Kriste odpusť

Velký pane odpusť

Altan nar

Altan nar mandahaas

Altan naran jargah hu'rtel

Ih ezeniig bid nar magtagcaya

Aa, Halleluya

Yeto'nciin Ezenii zarc naraa

Ih Ezeniig magt. Ih Ezeniig magtiya

Ih Ezeniig u'urd mo'nh magtacgaiya

Zlaté slunce

Od zlatého slunce východu

Do zlatého slunce západu

Velebme všichni velkého pána

Aleluja

Sluhové Vládce světa

Chvalte velkého pána, chvalme velkého pána

Chvalme velkého pána navěky

Burhanii hurga

Burhanii hurga,

ta delhiin nu'gliig zailuulagc':

bidniig iveeldee avaac'(2x)

Burhanii hurga,

ta delhiin nu'gliig zailuulagc':

bidend amar amgalangaa hayrlaac'

Beránek Boží

Beránku Boží

ty, jenž hříchy světa odstraňuješ

Pod svoji ochranu nás vezmi (2x)

Beránku Boží

jenž hříchy světa odstraňuješ (smýváš)

nám svůj klid a mír daruj

Yalguusan Ezeniig

Yalguusan Ezeniig harz' itgehiin tul

Yaruu hairaar du'uren ta nar mini ireec'

Ene Betlehem hotod Avragc' Ezen mendelz'ee

Bu'gdeeree tu'uniig hu'ndetgen mehiin so'gdocgoogooreye

Ih Ezen Esu'see hu'ndlen so'gdooroyo

Yerto'nciin Ezeniig hu'ndlen magtacgaaya
Tu'unii ariun elc' nartai hamt duulcgaya

Tenger gazriin dorgindorgitol magtan duulcgaya
O'noodor mendelsen Ezen tandaa iesloie
Erhem aldriig avsan Esu's Ih Ezen mini
Ene itgeltei u'g tani minii setgeld amillaa

Vyvoleného pána
Abyste uzřeli pána, který zvítězil
vy, moji, naplnění harmonickou láskou přijďte
V městě Betlémě pana spasitele vítejte

Všichni ho uctívejme a před ním skloňte se a poklekněte
Velkého pána Ježíše uctívejte

Vládce světa uctívejme a opěvujme
Spolu s jeho čistými / svatými posly opěvujme

Zpívejme až se nebe a země zachvějí
Dnes zrozeného pána zdravíme
Vás, velký pane Ježíši, jenž máte nejvyšší slávu
Vaše pravdivá slova v mé duši ožila

Ta tuuniig damz'uul

Ganchan cogoos gal asc'
Do'l bolon du'relzdeg yum.
Ergen toironoo gerelt'uulz'
Bu'hniig dulaacuulna
Burhanii hairiig amssan bol
Ta u'uniig mederne
Ter hairiig ta busdad hu'rtee,
Ta u'uniig damz'uul

*Havriin uliral ailc'ílz'
Harznii us haidag yum
S'uvuud z'irgen duulz'
Ceceg navc' delbeelne
Burhanii hairiig amssan bol
Ta u'uniig mederne
Ta duulahiin hu'sc' magtan duulna
Ta u'uniig damz'uul*

*And naiz nartaa bi
Az z'argal hu'sen yero'o
Ta tu'unii ene hairiig
Haana c' baisan amsah bolno
Bi tu'uniig uuliin oroid garc'
Hu'n bu'hend tu'geene
Ter hairiig ta busdad hu'rtee
Ta tu'uniig taniul*

Předávejte to

*Předejte to
Z jediné jiskry oheň se vzňal
Plápolá plamenem
Osvěcuje celé své okolí
A všechno zahřívá
Jestli jste Boží lásku okusili
Tak to pocítíte
Tuto lásku ostatním předávejte
Šířte ji dál*

*Jaro přichází
Zmrzlá voda na ledu taje
Ptáci prozpěvují
Květiny a listy se otevírají
Když okusíte lásku Boží*

*Tak to pocítíte
Zachce se vám zpívat a budete zpěvem chválit
Šiřte to dál*

*Já svým blízkým přátelům
Štěstí přeji
Vy tuto lásku jeho
Ať jste kdekoli můžete okusit
Vylezu na vrchol hory
Všem lidem ji rozešlu
Tuto lásku ostatním darujte
Dejte ji poznat*

7.7.2 Písně používané v Doloo dahi o'driin Adventist su'm

V Církvi Adventistů sedmého dne je používán překlad bible MBTC, přesto jsou v písních opět používány oba zkoumané mongolské výrazy pro překlad pojmu biblického Boha (*Burhan, Yerto'nciin Ezen*), pro pojem spasitel je použit v písni *Mo'nhiin Ezeg mini* Gibbensův pojem *'avragc'* a pro pojem království nebeské Gibbensovo řešení *haant uls*.

Yerto'nciin Ezen Ta

*Yerto'nciin Ezen Ta yamar c' mo'ngonoos iluu erhem
Yerto'nciin Ezen Ta yamar c' altnaas c' u'netey
Yerto'nciin Ezen Ta yamar c' erdenesiin c'uluunaas saihan
Orc'longiin yamar c' yumstay
Taniig zu'irles'gui*

*Yerto'nciin Ezen Tani hair yamar c' dalain usnaar arvin
Yerto'nciin Ezen Tani hair yamar c' dalain usnaar gu'nzgiye
Yerto'nciin Ezen Tani hair orc'longiin bu'hniig tedgene
Tani hairnaas iluu hu'sel nadad u'gui*

Ty vládcce světa

*Ty vládcce světa jsi vzácnější než všechny peníze
Ty vládcce světa jsi dražší než všechno zlato*

*Ty vládce světa jsi krásnější než všechny drahé kameny
S žádnými věcmi světa
tebe srovnat nelze*

*Tvé lásky, vládce světa, je víc než vody ve všech mořích
Tvá láska, vládce světa, je hlubší než voda ve všech mořích
Tvá láska, vládce světa, vše na celém světě podporuje
Nemám jiného přání kromě tvé lásky*

Burhan bol sain

*Burhan bol sain
Burhan bol sain
Burhan bol sain
Ter bol sain nadad*

*Ter elegseg
Ter enerengui
Ter huviras'gui
Bid burhand hairtai*

Bůh je dobrý

*Bůh je dobrý (3x)
Je pro mě dobrý*

*On je přátelský
On je slitovný
On je neměnný
Milujeme boha*

Mo'nhiin Eceg mini

*Mo'nhiin Eceg mini bi tanid hairtai
Bu'h delhiid Tani neriig duursgan
Tani hu'muus Tani u'lsiig tunhaglana
Tani haant uls bidnii magtaald ors'ino
Average' Ezen aguu Burhan mini*

*Ta baisan baigaa Ta irne
Avrag' Ezen aguu Burhan mini
Ta u'urd mo'nh zahirna*

Můj věčný otče

*Miluji Tě²⁰⁴, můj věčný otče
Tvé jméno budu nechávat znít po celém světě
Tví lidé tvé skutky proklamují
Tvůj chanát [ve významu království] dlí v našich chvalo zpěvech
Velký Bože pane spasiteli můj
Ty jsi byl, ty stále jsi a ty přijdeš
můj pane spasiteli Velký Bože
Budeš vládnout navždy*

7.7.3 Písně používané v Mo'nhiin hair cuglaan

Mo'nhiin hair cuglaan je protestantský sbor používající MBTC překlad bible, přesto opět pozorujeme, že se v písních objevují oba analyzované mongolské výrazy pro překlad pojmu biblického Boha.

O'o Yerto'nciin Ezen ee

*O'o Yerto'nciin Ezen mini ee
Tani ruu zu'rh setgel mini temu'ulz'
Duulah duu mini taniig u'urd magtana
Seren sergeec', minii su'ns ee
Uyangalag yatgaa ho'glooc'
U'uriig ugtan Esu's Eznee magtiya
Esu's, Esu's, Esu's,
Minii duu
Esu's, Esu's, Esu's,
Minii duu*

Můj vládce světa

²⁰⁴ Otázka oslovení je v mongolštině značně odlišná od českého úzu. Osobní zájmeno *ta* [č. ty, vy] se překládá podle kontextu. V mongolštině totiž platí, že osoba mladší musí oslovovat osobu starší pomocí zájmena *ta*, i když se jedná o vztah rodičů a dětí, nejedná se tedy o vykání v českém smyslu.

*K tobě mé srdce i rozum tíhnou
V písních, které zpívám tebe stále opěvuji
Probud' se moje duše
nalad' mou harmonickou citeru /jatag
Když vítám jitro opěvuji Pána Ježíše
Ježíši, Ježíši, Ježíši
Můj bratře
Ježíši, Ježíši, Ježíši
Můj bratře*

7.7.4 Písně používané v Církvi Ježíše Krista svatých posledních dnů

Isu's Hristiin Hoz'min U'yeiin Gegeentnu'udiin Su'm, č. Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů – tj. mormoni používají knihu *Mormonii nom*, *Isu's Hristiin bas negen Geree* [č. Kniha Mormon, Další smlouva Ježíše Krista]. V ní je také používáno slovo *burhan* pro překlad biblického Boha; *su'ns* pro překlad pojmu Duch; přejaté cizí slovo *satan* pro překlad pojmu ďábel. Pro překlad nebeské království je používán pojem *mo'nh tengerleg haant uls*. Mormoni tedy směšují, stejně jako většina křesťanských sborů, veškerou existující terminologii, bez ohledu na to, ke kterému překladu se přiklání. Zaznamenanou píseň uvádím spíše pro zajímavost, protože Mormoni nepatří mezi křesťanské subjekty používající bibli.

Bi Hristed itgedeg

*Bi Hristed itgedene. Ter bol minii haan
Zu'rh setgeleeree tu'und nandaan duuliya
Bayar ho'or hu'ndetgelteigeer cag u'rgelz' neriig ni magtan duulna.
Bi Hristed itgene. Ter bol burhanii hu'u.
Tu'unii su'ns delhiid amidrahaar iren o'vdsniig edgeez', u'hцениг amidruulsan.
Sain u'lsiin Ezeniig Bi magtiya.*

*Bi Hristed itgene. Adislagdsan ner! Egel h'umuusiig n'ugliin zovlongoos
Avrahaar ter Mariin hu'u bolon S'irendee zalrah gez' irsen.*

Bi Hristed itgene. Ter bidend zam zaan o'oriin hu'u Ezegees bu'hniig zovlon

avc'

Tu'untei hamt baihiin tuld naiz nar mini

Namaig dagagtun hemeesen.

Bi Hristed itgene. Ezen burhan mini! Ter itgeliin mini galig badraadag.

Tu'uniiig c'ini setgeleese bis'iriye: Ter u'nen gerliin eh bulag.

Bi Hristed itgene. Ter to'loosiig to'lz'. Satanii ginz'nees namaig co'looldog.

Mo'nh tengerleg haant ulsad ni bi bayar ho'or hairaar bailhan amidrana.

Bi hamgiin erhem deed Hristed itgene. Amidraliin zorilgoo tu'unees l olgono.

„Ta olno” gez' tu'unii duu ni zovlon berhs'eeltei u'yed mini sonsogddog.

Yuu c' tahioldson bi Hristed l itgene. Isu's horvoo delhiid dahin irsen

Hu'muusiig udirdah ter aguu o'dor bi tu'untei hamt zogsono!

Věřím v Krista

Věřím v Krista. Je můj chán

Ze srdce a duše mu zpívám

V úctě a s radostí

Jeho jméno opěvuji každou hodinu

Věřím v Krista. On je syn Boha

Jeho duše přišla na zem, aby tu žila

Nemocné léčila a mrtvé oživovala

Opěvuji pána dobrých skutků

Věřím v Krista, požehnané jméno! Aby obyčejné lidi od hříchů a utrpení zachránil

Stal se synem Marie a přišel usednout na trůn

Věřím v Krista. On nám ukázal cestu. Vlastní syn Otce všechna trápení vzal

Abyste byli spolu s ním spaseni, přátelé moji

Řekl - následujte mě

Věřím v Krista. Pane Bože můj! Rozněcuji oheň mé útry

Jeho s čistou myslí uctívám. On je pravého světla zdroj

Věřím v Krista. On splácí naše dluhy. Z řetězů satanských mě osvobozuje

V jeho věčném nebeském království já radostnou láskou naplněn budu žít

*Věřím v nejdražšího velkého Krista. Životní cíl jen z něj naleznu.
„Najdeš,“ slýchám jeho hlas v době, kdy se trápím
Cokoli by se stalo, věřím pouze v Krista. Ježíš na svět zdejší znova přišel
Aby vedl lid. V ten velký den, kdy povede lidi, budu stát s ním*

8 Závěr

V předložené doktorské práci jsem si kladla za cíl popsat etnolingvistické a sociolingvistické aspekty spojené se vznikající novou křesťanskou terminologií. V letech 1997-1998 jsem se začala zabývat zkoumáním stavu nové religiozity Mongolů, zejména jejich vztahem k nově přichozím křesťanským náboženským organizacím, jež začaly působit v této zemi po roce 1990. V průběhu výzkumu v oblasti nově přichozích náboženských směrů do Mongolska a posléze v průběhu zpracovávání sebraného materiálu se začala ukazovala jako výjimečně důležitá otázka biblické terminologie v mongolštině. Další bádání i terénní výzkumy, uskutečněné v letech 2000 a 2003, již byly zaměřeny právě na problematiku sociolingvistických a etnolingvistických aspektů křesťanské terminologie v dnešním Mongolsku.

Cílem předkládané práce bylo stručně popsat aktuální situaci na poli nové křesťanské religiozity, jak jsem ji pozorovala na přelomu 20. a 21. století v Mongolsku a především analyzovat lingvistické aspekty šíření křesťanství v této zemi. Věřím, že se ve svém výzkumu dotýkám nanejvýše zajímavých skutečností jak z oblasti misionářských aktivit, tak z oblasti etnolingvistiky a sociolingvistiky.

Po změně politického systému v Mongolsku a v důsledku procesu demokratizace země se Mongolsko v mnohých ohledech otevřelo světu. Jedním z průvodních znaků tohoto otevření byl i příchod misionářů do země.

Pro pochopení celkové problematiky devadesátých let dvacátého století a postavení církve v současném Mongolsku jsem krátký úvodní oddíl (kap. 3) práce věnovala postavení náboženství v Mongolsku v historickém kontextu 20. století. V této části práce jsem se snažila na základě nejnovějších historických pramenů stručně a objektivně popsat osudy náboženství v prvních třech dekádách 20. století. Věnovala jsem se i nejnovějším dějinám Mongolska, kdy jsem čerpala převážně ze soudobých mongolských pramenů.

Otázka historické tradice křesťanství na území dnešního Mongolska vyvstala zcela samozřejmě v souvislosti se současnými tendencemi pronikání křesťanství do Mongolska. Ve své práci jsem proto v dalším samostatném oddílu (kap. 4) zkoumala, zda lze o tradici v tomto smyslu

vůbec hovořit. Dospěla jsem k závěru, že křesťanství od 7. století n.l. pronikalo do Mongolska z Číny a Ujgurska. Ve 13. století, po vytvoření velké Mongolské říše, se křesťanství na čas ocitlo na výsluní, kdy ho tolerovali velcí chánové. Je však nade vše pochybnost, že po pádu dynastie Jüan (1368) křesťanské náboženství nemělo na mongolské nomády významnější vliv. Zároveň se zdá být jisté, že o křesťanských misiích v Mongolsku od 15. do 18. století se relevantní zprávy nedochovaly. Potvrzené zprávy o působení křesťanských misií v novější době máme až od první poloviny 19. století. Koncem 20. let 20. století pak na sedmdesát let jakékoli oficiální náboženství v Mongolsku mizí. Dospěla jsem k závěru, že o historické tradici křesťanství, na níž poukazují někteří misionáři, hovořit nelze. Je sice doloženo historické působení křesťanských misionářů na území dnešního Mongolska, avšak o jejich vlivu na tehdejší obyvatelstvo lze pochybovat. Historické zprávy o křesťanech zmiňují především nemongolské národnosti žijící na mongolském území. Lze tedy konstatovat, že se v případě křesťanství v Mongolsku nejedná ani o kontinuální vývoj, ani o tradici.

V kapitole 5 překládané práce jsem zpracovávala materiál získaný v rámci terénního výzkumu v oblasti působení nových křesťanských náboženských směrů v Mongolsku. Snažila jsem se nejen postihnout činnost konkrétních subjektů, ale také podat dobové svědectví o jejich pronikání na území dnešního Mongolska.

V tomto kontextu můžeme zmínit, že i katolické křesťanství si do dnešních dnů zachovalo své misionářské poslání. V listopadu 1999 hlava římskokatolické církve - papež Jan Pavel II. zveřejnil na synodu asijských biskupů dokument *Ecclesia in Asia*, v němž je zdůrazněna nutnost aktivizace činnosti v Asii, která je v současnosti svěťadílem s nejnižším počtem katolíků. Při kázání v Indii papež řekl, že katolická církev zapustila své kořeny v Evropě v prvním tisíciletí, v Africe a v obou částech amerického kontinentu ve druhém, a „třetí křesťanské tisíciletí bude svědkem bohaté úrody víry na tomto ohromném a důležitém svěťadílu [v Asii].“²⁰⁵ V tomto ohledu platí, že v Mongolsku jsou protestantské subjekty v porovnání s katolickou církví významně úspěšnější ve smyslu získávání nových konvertitů.

Systematicky jsem popsala nejvýznamnější v Mongolsku netradiční

---

²⁰⁵ Pope Saying Changing Religion Is Human Right, *Reuters*, Nov. 07,1999

církyve a nová náboženská hnutí vycházející z křesťanské tradice (církve římskokatolickou, ruskou pravoslavnou církev, hnutí mormonů, církve adventistů, hnutí moonistů a protestantské subjekty).

V současné době neexistuje žádná relevantní statistika počtu křesťanských věřících v Mongolsku. Americké ministerstvo zahraničí v roce 2005 informovalo, že v Ulaanbaataru žije přibližně 24 tisíc křesťanů, což odpovídá přibližně třem procentům obyvatel trvale hlášených v Ulaanbaataru. *Mongoliin Evangeliin Eysel* [č. Mongolská evangelikální aliance], která je členem Světové evangelikální aliance i Asijské evangelikální aliance uvádí, že podle jejích odhadů bylo na počátku roku 2009 v Mongolsku 35 tisíc protestantských křesťanů. V roce 2006 církve mormonů referovala o 7000 pokřtěných členů.²⁰⁶

Mimo popis náboženských organizací a rozhovorů s mnohými zúčastněnými osobami, jsem se snažila postihnout celkový vývoj v dané oblasti nové religiozity posledních dvou desetiletí. Obrázek jsem doplnila informacemi o činnosti v oblasti vzdělávacích a humanitárních aktivit a roli masmédií. Jsem přesvědčena, že misionářská činnost se bude v Mongolsku i nadále rozvíjet, proto pokládám za přínosné popsat počátky procesu evangelizace obyvatelstva. Pokud by se totiž skutečně křesťanství stalo, ať už v jakýchkoli podobách, významným náboženstvím v rámci Mongolska, bude obtížné zpětně najít původní kořeny tohoto procesu. Věřím, že jsem svým výzkumem a touto prací zachytila alespoň část pomíjivé současnosti.

V práci jsem dále podrobně popsala a systematizovala všechny historické pokusy o překlad bible či jejích částí do mongolštiny (kap. 6.2).

Ústřední část práce (kap. 6 a kap. 7) je věnována rozboru problematiky překladu biblické terminologie do mongolštiny.

V Mongolsku po roce 1990 vznikly dva na sobě nezávislé překlady Nového zákona. Více verzí Písma není ve většině zemí, kde křesťanství působí, ničím neobvyklým. V Mongolsku ovšem nastala velmi zvláštní situace, kdy jen několik málo let po příchodu prvních novodobých křesťanských misionářů došlo k rozkolu v jejich řadách. Za jednu z nejdůležitějších příčin, proč k takovéto situaci vůbec došlo, pokládám právě překlady bible.

Zdá se, že snahy přinést do Mongolska křesťanskou víru narazily na

---

²⁰⁶ Údaj z neveřejné interní zprávy Církve Ježíše Krista svatých posledních dnů, S. Harper *The First Decade of Mormonism in Mongolia*.

osobní ambice, v jejichž důsledku namísto evangelizace probíhá nesváření mezi zastánci jednotlivých překladů. Domnívám se, a v tomto bodě se shodují i s mnohými mongolskými pastory a zasvěcenějšími věřícími, že v Mongolsku vznikla situace, která brzdí samotnou misijní činnost. Vedle sebe existují dvě biblické společnosti zabývající se překladem bible do mongolštiny a křesťanské sbory a shromáždění se dělí podle toho, který z překladů používají.

Situace, ve které Gibbens svůj překlad tvořil, nebyla jednoduchá. Jelikož adresát jeho překladu Nového zákona nebyl s křesťanstvím ani minimálně seznámen, musel Gibbens k některým vysvětlením přistoupit zcela nevyhnutelně. Způsob Gibbensova překladu můžeme označit jako překlad pracující s dynamickým ekvivalentem, kdy je dosazován význam za význam. Na mnoha místech však lze nesporně hovořit spíše o interpretaci, než o adekvátním překladu. Gibbensovo pojetí překladu na základě dynamických ekvivalentů není nesprávné, jednoznačná interpretace, k níž autor překladu často přistupuje, je však chybná. Gibbensův překlad je v tomto ohledu osobním výkladem, který neumožňuje další náhledy na často metaforické biblické pasáže.

Z obecně překladatelského hlediska je jednou z nevyvratitelných překladatelských zásad, že při novém překladu již přeloženého díla se má, a snad dokonce musí, přihlížet k již existujícím překladům. To samozřejmě platí o jakékoli překládané literatuře a o literatuře takové kulturní závažnosti, jakou je bible, to platí v daleko větší míře. V případě překladu bible do mongolštiny je však situace kulturně komplikovanější. Překladu Nového zákona vytvořeného skupinou MBTC lze vyčíst, že nebere v úvahu existující překlad Gibbense, který prokazatelně vznikl o šest let dříve. Zároveň však vyvstává otázka, proč Gibbens nevzal v úvahu překlady z 19. století a pro většinu klíčových biblických pojmů zavedl zcela novou terminologii. Do celé problematiky přistupuje otázka kontinuity, kdy je jisté, že Nový zákon z poloviny 19. století byl ve vlastním Mongolsku takřka zapomenut. Roli sehrálo také přesvědčení Gibbense, že pojmy jako *burhan*, *divaaz'in*, *c'o'tgor* atd. nemohou být pro svoji spjatost s buddhismem v žádném případě použity pro označení klíčových biblických pojmů. V tomto smyslu je důležité zmínit, že od počátku devadesátých let dvacátého století dochází po sedmdesátiletém státem propagovaném ateismu k oživení

buddhismu v Mongolsku, a tak se buddhistické terminologii dostává velké pozornosti. Sílí názor, že celou komplikovanou situaci vznikající s rozdílným názvoslovím musí vyřešit samotní mongolští konvertité, kteří na základě svého citu pro rodný jazyk a na základě náboženské zkušenosti, vyberou jim vlastnější verzi.

Jedním z nejzásadnějších aspektů kvality překladu je to, zda dochází k pochopení finálního textu recipientem, v tomto ohledu můžeme hovořit o funkčnosti překladu. Na základě výsledků mého terénního výzkumu používá většina křesťanských náboženských subjektů MBTC verzi překladu.²⁰⁷

Jaké jsou důvody pro značnou popularitu MBTC verze v mongolských křesťanských církvích, sborech, shromážděních či nových náboženských hnutích, nehledě na to, že tato překladová verze používá některá velmi sporná překladatelská řešení klíčové biblické terminologie? Je platný předpoklad, že se jedná o překlad srozumitelnější a stylisticky i lexikálně zdařilejší, než překlad Gibbensův? Na tyto otázky poskytuje odpověď rozsáhlý tabulkový aparát, který je součástí předkládané práce.

Pokusíme-li se posoudit vhodnost jednotlivých termínů pro pojem biblického Boha z pohledu jejich významových konotací a kulturních souvislostí, zdá se, že ze dvou existujících překladů jména Božího svému účelu lépe vyhovuje *Yerto'nciin Ezen* (Gibbens) než *Burhan* (MBTC). Pomineme-li synkrezi, ke které může docházet při používání jména *burhan* pro označení biblického Boha, má nezanedbatelný význam i reakce zastánců buddhismu, kteří významně protestují "proti zneužívání jména Buddhova". Také je na místě podotknout, že Gibbensův překlad odpovídá lépe současným překladatelským principům a principům komunikace. Přesto však má Gibbensova verze zásadní stylistické nedostatky, často se pohybuje na samé hranici hovorovosti a familiárnosti. Většinu biblických pojmů se snaží opsat s pomocí nepříznakové lexiky použitím neobvyklých slovních spojení. Přijímání cizích slov jakožto překladatelský postup zcela zavrhuje.

Z analyzovaného materiálu je zřejmé, že překladatelé ze skupiny MBTC snažili najít co nejvíce paralel k biblickým pojmům v již existující mongolské slovní zásobě. V tomto záměru je jejich postup totožný postupem

²⁰⁷ Eagle TV používala terminologii MBTC pro všechny přenosy s křesťanskou tematikou až do roku 2002, kdy se J. Gibbensovi podařilo přesvědčit management Eagle TV o správnosti použití jeho terminologie. V roce 2003 byla situace taková, že z obrazovky zaznívala Gibbensova terminologie, ačkoli v té době většina křesťanských subjektů v zemi používala MBTC terminologii.

Stallybrasse a Swana²⁰⁸, kteří přeložili Nový zákon do mongolštiny v 19. století.²⁰⁹ Některá z citovaných translatických řešení v nově vydané Bibli Sváté [mo. *Ariun Bibli*] z roku 2000 skupinou MBTC jsou převzata z revidovaného vydání 1952, což je patrné v případech, kdy oproti prvnímu vydání Nového Zákona z roku 1996 došlo ke korekci směrem k překladu z roku 1952: např. chrám Boží, zlí duchové.

Můžeme konstatovat, že mnohé klíčové lexikální výrazy použité v překladu MBTC byly převzaty z původnější verze z roku 1952 (t.j.: *Burhan* – Bůh, *gems'ih* – kát se, *elc'* – apoštol, *c'otgoruud* - zlí duchové, atd.), v několika případech překladatelé MBTC dali přednost řešení Gibbensovu (t.j.: *ariun su'ns* – Duch Svátý, *s'ine geree* – Nový zákon.²¹⁰ V některých případech se překladatelé MBTC záměrně přiklonili ke kulturně obsazenému pojmu, např. *divaaz'in* – ráj, který nebyl použit v žádné jiné verzi překladu, přestože o existenci tohoto termínu všichni překladatelé nesporně věděli. Obecně můžeme konstatovat, že verze MBTC je z hlediska lexikálního bližší verzi z roku 1952, místy používá ve srovnání s verzí z roku 1952 více kulturně obsazených pojmů, především těch, které jsou spojeny s buddhistickou věroukou.

Z hlediska stylistiky je překlad z roku 1952 knižní, odpovídá stylu tzv. vysoké literatury a respektuje logiku mongolského jazyka. Verze MBTC se zdá textu revidovaného vydání 1952 blízká, v určitých aspektech však příliš kopíruje syntax New American Standard Bible²¹¹, což kvalitu překladu významně snižuje a zároveň jde v protikladu ke snaze o srozumitelnost vyjádření. Nejhuře z hlediska stylistiky lze hodnotit verzi Gibbensovu. Přestože je jeho text srozumitelný a lehce čitelný, naprosto neodpovídá jazykové rovině duchovní literatury.

Na shromážděném písňovém materiálu lze pozorovat, že v samotných mongolských křesťanských církvích, sborech a shromážděních vznikají druhotné náboženské texty – písně, které využívají termíny z obou existujících moderních překladů bible, a to bez ohledu na to, který překladový text je konkrétní skupinou preferován.

²⁰⁸ „Edward Stallybrass, misionář a překladatel 1794-1884. William Swan misionář na Sibíři, který sepsal *Letters on Missions*, první protestantskou soubornou práci o teorii a praxi misijní činnosti.“ In: Anderson, Gerald H., 1998, s. 652.

²⁰⁹ Revidované vydání tohoto textu bylo vydáno v roce 1952.

²¹⁰ Ve verzi z roku 1952 je název Nový zákon přeložen jako *šine tistamint*.

²¹¹ New American Standard Bible, 1995.

V průběhu terénního výzkumu jsem se často setkávala s názory, které by měly svědčit o kvalitách Gibbesova překladu. Totiž, že nehledě na některé stylistické a gramatické přehmaty se jedná o překlad srozumitelný. Většina představitelů v Mongolsku působících křesťanských náboženských subjektů však poukazovala na to, že je zmíněný překlad méně vhodný pro účely homilie. Většina z křesťanských sborů, shromáždění a dalších subjektů byla založena cizinci a často jsou v jejich čele cizinci dodnes. Tito cizinci si připravují kázání často v jiném jazyce než mongolštině (nejčastěji angličtině a korejštině) a vycházejí přitom převážně z New American Standard Bible (NASB). Kázání jsou tlumočena do mongolštiny, stejně jako čtení z bible. V tomto smyslu je evidentní výhoda MBTC, která téměř doslova syntax NASB kopíruje. Naopak Gibbensův překlad jednotlivých biblických veršů ve většině případů neodpovídá ani z formální, ani z obsahové stránky jiným běžně dostupným překladům bible.

Pro jakékoli nové náboženské směry je zajisté důležitý také postoj majoritní společnosti, jejíž většina se v Mongolsku doposud hlásí k buddhismu, či s buddhismem sympatizuje.

Americký sociolog náboženství Rodney Stark vypracoval model úspěchu nových náboženství, podle kterého tato musí, chtějí-li se udržet při životě, splnit několik základních předpokladů. Podle tohoto badatele zvyšuje pravděpodobnost úspěchu nového náboženství tehdy, když si udržuje kontinuitu s konvenčními náboženstvími, která existují ve společnostech, kde nové náboženství vzniká nebo odkud pochází. Stark ovšem také uvádí, že s tímto předpokladem úspěchu souvisí snaha nové skupiny udržet střední úroveň napětí mezi ní a okolím. K tomu, aby mohlo být nové náboženství nové, musí být jiné, což předpokládá napětí s prostředím, ve kterém začíná působit. Avšak napětí nesmí být příliš velké, protože pak se omezuje prostor, ze kterého může skupina získat nové členy. Úspěch, podle Starka, závisí na nalezení optimální rovnováhy mezi konformitou a odlišností.²¹²

O vlivu, který přicházející křesťanské učení má na mongolskou společnost, její jazyk a myšlení, svědčí nejen to, že překladatelé zkoumají kulturní obsazenost termínů, ale především to, že se pod vlivem křesťanské terminologie mění významové pole některých slov spojovaných dříve výhradně s buddhismem: *burhanii s'as'in*, *su'm*, *divaaz'in*, *nu'gel* atd.

---

²¹² Lužný, D., 1997, s. 126.

Zároveň stojí za povšimnutí, že v odborné literatuře je preferován pro biblického Boha pojem *Yert'onciin Ezen*.²¹³ Zároveň platí, že nikdo nepoužívá označení *burhanii su'm* pro křesťanský sbor či chrám, nýbrž o něm hovoří pouze jako o *hristosiin su'm*.

Od roku 2000 se v běžném jazyce Mongolů, ale i ve sdělovacích prostředcích pro označení mongolského buddhismu stále častěji začalo prosazovat slovní spojení *buddiin s'as'in* [č. náboženství Buddha] namísto původně zažitého *burhanii s'as'in* [č. náboženství *burhana*]. Tento proces nepochybně svědčí o napětí a naléhavosti ve vztahu k problematice překlání biblických pojmů do mongolštiny. Je mimo veškerou pochybnost, že důvodem příklonu k pojmenování *buddiin s'as'in* je snaha zabránit synkretickému vnímání náboženství a možnému nepochopení v případě použití slova *burhan*, které začali křesťané po roce 1990 používat pro označení biblického boha.

Dalším důkazem posunutí významového pole konkrétních slov spojených s náboženstvím je případ pojmu *su'm*. V prvním vydání Nového zákona MBTC v roce 1996 se překladatelé záměrně vyhnuli použití slova *su'm* pro překlad pojmu chrám boží. V devadesátých letech dvacátého století byl tento pojem neoddiskutovatelně kulturně obsazený a byl chápán výhradně jako označení buddhistického kláštera. To souvisí pravděpodobně s horečnou obnovou buddhistických klášterů po celé zemi po roce 1990. Pod vlivem příchodu křesťanských misionářů používajících nové křesťanské názvosloví se slovo *su'm* kolem roku 2000 stalo zcela obecným označením pro chrám jakéhokoli vyznání. Je proto v dnešní době běžné, že se pastevcí přijíždějících cizinců ptají: „*Ta su'miinhen uu?*” [č. jste lidé patřící k chrámu?] ve významu „Jste misionáři?” V tomto smyslu můžeme hovořit o jednoznačném vlivu nové křesťanské terminologie na významové pole některých původně kulturně zakotvených mongolských slov.

O problematičnosti recepce variant překladu pojmu Bůh hovoří také snaha katolické církve prosadit v chystaném katolickém překladu bible neologismus *burhantenger*. Lingvistické otázky spojené s novodobým působením křesťanské věrouky v Mongolsku se tak zjevně v nejbližší době nevyřeší.

Vzhledem k tomu, že se v případě mongolské nejednotnosti biblické

²¹³ Např. článek socioložky Narantuyi o víře Mongolů in: *Christianity and Mongolia*, 2006, s. 115-124.

terminologie nejedná o neznámý fenomén v oblasti Dálného Východu, zařadila jsem do práce oddíl věnovaný otázkám překladu bible a terminologickému sporu v Číně, kde je patrné množství paralel (kap. 6.5).

Na celém světě se křesťané stále častěji setkávají ve svých zemích s nositeli východoasijské kultury. Geografické hranice civilizací mizí a jsme svědky stále intenzivnějšího „protínání“ východní a západní tradice. Stejně jako před staletími se lidé stále ptají, jakým způsobem korelují jejich představy o smyslu života a smrti, o vyšších hodnotách bytí. Nehledě na nevyvratitelnou sekularizaci a internacionalizaci života lidstva, nelze předpokládat, že v moderním světě jsou veškeré náboženské aktivity odsouzeny k zániku a všechny národní náboženské tradice splaveny do jakési homogenní hmoty.

Složitost vzájemného vztahu různých náboženských tradic je spojena s tím, že uznání principu rovnosti kultur naráží na exkluzivní charakter náboženských skupin, které odmítají srovnávat hodnotu své tradice s ostatními. Tato problematika je známa a není nová – uznání a uskutečnění principu rovnosti nelze mechanicky přenést do „vnitřní“ sféry duchovního života jednotlivců nebo náboženského společenství. Pokud by v tomto smyslu mongolští křesťané doslova následovali starou formulaci „mimo Církev není spásy“, staly by se v jejich očích veškeré ostatní náboženské systémy klamné a směřující k duchovní záhubě. Před mongolskými novými křesťany stojí obtížný úkol, spočívající v nalezení optimální rovnováhy mezi hrozbou samoizolace a nebezpečím ztráty své duchovní identity, kdy cesta vede směrem kulturní adaptace.

Můžeme souhlasit s R. P. Carrolem, přispěvatelem oxfordské encyklopedie křesťanského myšlení, který píše: „Imperiální expanze různých evropských velmocí do neevropského světa otevřela nové pole působnosti pro misionáře a překladatele bible, z nichž je většina zaštiťována biblickými společnostmi... Také dnes pokračují křesťanské projekty zaměřené na překlad bible do nejrůznějších jazyků spojených s odlišnými kulturami, čímž vyvstávají staré i nové otázky spojené jak s kulturou, tak s teologií... Díky oboustrannému úsilí jak misionářů, tak vydavatelů se nezdá, že by se ve třetím tisíciletí měla zastavit produkce stále nových vydání a verzí bible v dalších a dalších jazycích. Bible je velký byznys...“²¹⁴

²¹⁴ Carrol, R. P., *Translation Biblical*. In: *The Oxford Companion to Christian Thought*, 2000, s. 712-714.

Závěrem můžeme konstatovat, že křesťanská terminologie je v Mongolsku zásadním způsobem nejednotná a rozkolísaná. Zároveň se tato terminologie dostává do centra kritiky buddhisticky laděné části společnosti. Také dochází k ovlivňování běžných vrstev jazyka křesťanskou terminologií, tedy k posunutí významového pole konkrétních pojmů a změnám v jejich v kulturní obsazenosti.

9 Literatura

- Anderson, Gerald H.,(ed.) *Biographical dictionary of Christian missions*, Simon & Schuster Macmillan, 1998
- Ariun Bibli*, Mongol Bibliin Orc'uulgiin horoo (Mongol Bible Translation Commitee), Ulaanbaatar, 2000
- Barker, E., *"New Religious Movements" A Practical Introduction*, London: HMSO, 1992
- Barret, D. V., *Sekty, kulty, alternativní náboženství*, nakl. Ivo Železný, Praha, 1998
- Bat-O'lzii O'lziihu'u, *Christian Terminology in the Mongolian Language*, Darchan Christian Fellowship, Darchan, 1999
- Bawden, C. R., *Shamans, Lamas, and Evangelicals: The English Missionaries in Siberia*, London, Routledge and Kegan Paul 1985
- Bawden, C. R., *The Modern History of Mongolia*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1968
- Becker, J., *The Lost Coutry: Mongolia Revealed*, London-Sydney-Auckland: Hodder and Stoughton, 1992
- Bible Svatá aneb všecka Svatá Písma Starého i Nového zákona*, podle posledního vydání Kralického z roku 1613, ekumenická rada církví v ČR, 1984.
- Broomhall, A.J., *Hudson Taylor and China's Open Century: Barbarians at the gates*, England, Hodder and Stoughton, 1981
- Broomhall, M., *The Bible in China*, British and Foreign Bible Society, London, 1934
- Cable, M., Houghton, F., Kilgour, R., McLeish, A., Sturt, R.W., Wyon, O., *The Challenge of Central Asia*, London, World Dominion Press, 1929
- Canton, W., *A History of the British and Foreign Bible Society, Vol. 1*, London, John Murray, 1910
- Carpini, P., Rubruck, W., *Putování k Mongolům*, Praha, 1964
- Cevel Ya., *Mongol helnii touc' tailbar toli* (č. Stručný mongolský výkladový slovník), Ulaanbaatar, 1966
- C'inbat, E., *Mongol angli toli bic'ig - Mongolian-English Dictionary*, Ulaanbaatar, 1998
- Das, Sarat Chandra, *Tibetan-English Dictionary*, Culcatta, 1951
- Delisle, J., Woodsworth, J., *Translators Through History*, Amsterdam, 1996
- Dickens Mark, *Nestorian Christianity in Central Asia*, 2001
- Dulam, S., *Mongol domog zu'in du'r* [č. Postavy mongolských mýtů], Ulsiin hevleliin gazar, Ulaanbaatar, 1989
- Duranti, A., *Linguistic Anthropology*, Cambridge, 1997
- Enroth, R., *Průvodce sektami a novými náboženstvími*, nakl. Návrat domů,

Praha, 1994

- Gibbens, J., *"...if the trumpet does not sound a clear call..."*, Bible Society of Mongolia, Ulanbaatar, 1995
- Grollová, I. a kol., *Mongolové, pravnuci Čingischána*, Praha, Triton, 2000
- Grousset, R., *The Empire of the Steppes - A History of Central Asia*, Rutgers University Press, 1999
- Hedin, S., *Z Pekingu do Moskvy*, Praha, 1925
- Heissig, W., *A Lost Civilization: The Mongols rediscovered*, 1996
- Heissig, W., *The Religions of Mongolia*, London, Routledge and Kegan Paul, 1970
- Hoke, D. E., The Mongolian People's republic, *The Church In Asia*, Chicago, Moody Press, 1975
- Hora, L., *Problematika tzv. alternativní religiozity a jejího podílu na formování životní orientace mládeže*, Praha: Univerzita Karlova, 1995
- Horyna, B., Nová religiozita a možnosti její religionistické reflexe. In: *Religio*, 2/1, 1994, s.15-24.
- Horne, C. S., *The Story of the London Missionary Society*, 2.vydání, London Missionary Society, London, 1895
- Hrabal, F. R., *Lexikon náboženských hnutí, sekt a duchovních společností*, CAD Press, Bratislava, 1998
- Huc, R. E., *Christianity in China, Tartary, and Thibet*, 1. díl, London, 1857
- Huc, R. E., Gabet, P., *Travels in Tartery, Thibet and China: During the years 1844-1846*, London, 1928
- Huuc'in Geree* [č. Starý zákon], překl. MBTC, Ulaanbaatar, 2000
- Huuc'in Geree* [č. Starý zákon], překl. Gibbens, J., Ulaanbaatar, MBS, 1998 (neúplný překlad), rev. 2001
- Huuc'in Testament* [č. Starý zákon], překl. Stallybrass, E., Swan, W., 1840
- Hymes, D.H., 1962, Models of the interaction of language and social life. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York 1972
- Christianity and Mongolia*, Antoon Mostaert Center, Ulaanbaatar 2006
- Kara, G., „Reading a New Mongolian Version of the New Testament.“ In: *Mongolian Studies, Journal of the Mongolia Society, Vol.XX*, Bloomington, USA, 1997
- Kemp, H. P., *To Feel the Spirit, New Zealand, Auckland*, 1997
- Kemp, H. P., *Steppe by Step, Monarch /OMF/ Interserve, UK*, 2000
- Kowalski, J. W., *Encyklopedie papežství*, Academia, Praha, 1994
- Larson, F. A., *Larson, Duke of Mongolia*, Boston, Little, Brown, and Co., 1930
- Latourette, K. S., *A History of Christian Missions in China*, New York, McMillan, 1929

- Laufer, B., "Burkhan", *Journal of the American Oriental Society*, 36:4, 1917
- Lessing, F. D., *Mongolian-English dictionary*, Bloomington: The Mongol Society, 1995
- Levý, J., *Umění překladu*, Praha, Ivo Železný, 1998
- Lofland, J., Skonovd, N., "Conversion Motifs", *Journal for Scientific Study of Religion*, 20/4, 1981, s. 373-385.
- Lomanov, A. V., *Christianstvo i kitajskaja kultura*, 2002
- Lovett, R., *James Gilmour of Mongolia*, Religious Tract Society, 1892
- Lužný, D., "Nová náboženská hnutí: Konfliktní formy religiozity v diferentním světě", *Sociologický časopis*, 30/4, 1994, s.499-511.
- Lužný, D., *Nová náboženská hnutí*, Brno, Masarykova Univerzita 1997
- Marthinson, A. W., "The Revision of the Mongolian New Testament", *The Bible Translator* Vol.5, No.2, 1954
- Mingana, A., "The Early Spread of Christianity in Central Asia and Far East", *Bulletin of the John Rylands Library*, Vol.9, No.2, 1925
- Modern Mongolian-English Dictionary*, Indiana University, Research Institute for Inner Asian Studies, 1986
- Moffett, S. H., *A History of Christianity in Asia: Volume 1; Beginnings to 1500*, USA, Harper Colins, 1992
- Mongol helnii товч тайлбар толи* [č. Výkladový slovník mongolského jazyka], ed. Ceval, Ulaanbaatar, 1966
- Mongoliin neuterhii толи* [č. Mongolský encyklopedický slovník], ed. C'adraa, Mongol Ulsin S'inz'leh uhaani akademi (č. Mongolská státní akademie věd), Ulaanbaatar, 2000
- Mongolian Bible Society - brožura "...if the trumpet does not sound a clear call...", Ulaanbaatar, 1995
- Mongolica*, Vol.6, Ulaanbaatar, 1995
- Mongolyn niguča tobčiyan* [č. Tajná kronika Mongolů], Ulaanbaatar, 1990
- Nacagdorz', D., Nyamsu'ren, S., *Angli mongol товч толи* [č. Anglicko-mongolský slovník], Ulaanbaatar, 1968
- New American Standard Bible*, Lockman Foundation, 1995.
- Nida, E. A., *The Book of thousand Tongues*, London, 1972
- Nida, E. A., *Toward a Science of Translating*, Leiden, 1964
- Nida, E. A., Taber, Ch. R., *The Theory and Practise of Translation*, Leiden, 1969
- Nida, E., A., *Language Structure and Translation*, Stanford University Press, Stanford, California 1982
- Okladnikov, Bira, *Istorija MNR*, Nauka, Moskva, 1983
- Opatrný, A., *Malý slovník sekt*, Karmelitánské nakl., Kostelní Vydří, 1998
- Polo, M., *Milion*, Praha: Orbis, 1950
- Pražák, J.M., Sedláček, J., Novotný F., *Latinsko-český školní slovník*, 13. Vydání, Praha, 1939

- Rašid ad-din, *Sbornik letopisej*, Vol.1, Nauka, Moskva, 1952
- Robbins, T., Robertson, R., „Studying Religion Today: Conversality and 'Objectivity' in the Sociology of Religion.“ In: *Religion*, 21, 1991, s. 319-337.
- Rupen, R. A., *How Mongolia is Really Ruled; a Political History of the MPR 1900-1978*, Stanford Hoover Institution Press
- Salzmann, Z., *Jazyk, kultura a společnost. Úvod do lingvistické antropologie*, Praha, 1997
- Sanders, A. J. K., *Mongolia, Politics, Economics and Society*, Frances Pinter Publishers, London, 1987
- Savory, Th, *The Art of Translation*, London, 1957
- Skálová, J., *Komunikace*, Akademické nakl. CERM, Brno, 2000
- Soukup, Václav: *Dějiny antropologie* (Encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie), Praha: Karolinum, 2004.
- Stark, R., Bainbridge, W. S., *The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation*, LA-London-Berkeley: University of California Press, 1995
- Stark, R., *How New religions Succeed: A Theoretical Model*. In: D.Bromley - P.Hammond - *The Future of Religious Movements*, Macon: Mercer University Press, 1987, s. 11.
- Stewart, J., *Nestorian Missionary Enterprise; The Story of a Church on Fire*, Edinburgh, T and T Clark, 1928
- Strauss, A., Corbinová, J., *Základy kvalitativního výzkumu*, Sdružení Podané ruce, Brno, Nakl. Albert Boskovic, 1999
- Štampach, O. I., *Sekty*, Praha, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1992
- S'ine Geree [č. Nový zákon], překl. MBTC, Ulaanbaatar, 1996, 1998
- S'ine Geree [č. Nový zákon], překl. Gibbens J., Ulaanbaatar, MBS, 1991, 1998
- S'ine Testament [č. Nový zákon], překl. Stallybrass, E., Swan, W., 1846, rev. 1880, 1952
- TOP*, odborný bulletin Jednoty tlumočnicků a překladatelů, č. 81, ročník XVIII, 2006, s. 6/2216 – 2218
- The Oxford Companion to Christian Thought*, ed. by Hastings, A., Mason, A., Pyper, A., Oxford University Press, 2000
- Universal Peace Federation*, European Headquarters, Lancaster Gate, London, U.K., 2006
- Ventura V., *Starobylé orientální církve*, Katolický týdeník, Příloha Perspektivy 46/2006.
- Vrhel, F., Jazyk a obraz světa. In: *Český lid* 83, 1996, s. 221-227.

Zikmundová, V., "Nestoriánské křesťanství v Číně a Mongolsku",
Souvislosti, revue pro křesťanství a kulturu, 1/39, Praha, 1999
Zambalsu'ren, N., Nu'udel, C., *Mongoliin tu'uh - yereed on* [č. Mongolské
dějiny - devadesátá léta], Ulaanbaatar, 1999

10 Tabulky

Tab. 19 Seznam informantů

Jméno	Státní příslušnost	Věk v roce 2009*	Deklarované vyznání	Příslušnost k nábož. skupině v Mongolsku	Kontakt**
Anatolij Fesečko	Rusko	45	ruský pravoslavný	Chrám sv. Trojice	O
Bajka Puncag	Mongolsko	35	protestant	C'o'loot su'm - Svobodný chrám	O,P
Batbold	Mongolsko	42	protestant	Amid u'g - Živé slovo	O
Batmo'nh	Mongolsko	45	protestantka	Naidvar - Hope - Naděje	O
Bormaa	Mongolsko	45	křesťanka	Ulaanbaatar dachi Avralyn zar süm	O
Burke	Portoriko	25	mormonka	Církev Ježíše Krista sv. posl. dnů	O
Francoise	Polsko	30	římská katolička	Církev římskokatolická	O
Gabriel Tsimanga Bamana	Kongo	40	římskokatolický kněz	Církev římskokatolická	O,P
Gibbens John	V.Británie	62	anglikán	English Speaking Church	P
Hart Elizabeth	V. Británie	60	anglikánka	English speaking church	O,P
Howe Jill	Austrálie	45	protestantka	žádná	O
Jevgenij	Rusko	35	pravověrný křesťan	Church of Christ - Kristův chrám	O
Kemp Hugh	Austrálie	40	protestant	?	P
Leatherwood Rick	USA	?	protestant	?	P
Ljudmila	Tuva	33	moonistka	Svaz mong. mládeže pro mír	O
Marina	Rusko	35	"pravověrná křesťanka"	Chuch of Christ -	O

Jméno	Státní příslušnost	Věk v roce 2009*	Deklarované vyznání	Příslušnost k nábož. skupině v Mongolsku	Kontakt**
				Kristův chrám	
Marcela Pochmanová	ČR	38	členka Apoštolské církve	Amid u'g - Živé slovo	O,P
Oyuna	Mongolsko	35	protestantka	Mo'nhiiin hair - Věčná láska	O
Schwartzendruber Paul	USA	60	"international"	English Speaking Church	O
vrátný X	Mongolsko	65	mormon	Církev Ježíše Krista sv. posl. dnů	O
Zanz'an	USA	30	Bahá'í	Bahá'í	O
* odhad					
** O - osobní, P - písemný					

Tab. 20 Přehled registrovaných náboženských skupin v Mongolsku

1998		2000	
Náboženská skupina	Počet subjektů	Náboženská skupina	Počet subjektů
buddhistická	48	buddhistická	98
šamanistická	1	šamanistická	1
islámská	1	islámská	2
hinduistická	1	křesťanská*	47
protestantská	17	Bahá'í	3
římskokatolická	1		
mormonská	1		
ruská pravoslavná	1		
celkem	71	celkem	151

Pramen: Seznam registrací Ministerstva spravedlnosti Mongolské Republiky.

Pozn.: V roce 2003 bylo křesťanských náboženských organizací registrováno již 64.²¹⁵

²¹⁵ Narantuya, *Mongolc'uudiin su'seg bis'rel* [č. Víra Mongolů]. In: Christianity in Mongolia, 2006, s. 118.

Tab. 21 Přehled zkoumaných významnějších nově příchozích náboženských subjektů v Mongolsku, 2009

Náboženská organizace	Denominace	Pobočka, kterou jsem navštívila	ZP	Členů*	Poboček celkem**	Poznámky
Církev římskokatolická	církev římskokatolická	Vatikánské velvyslanectví ULN	+	600, z toho 350 Mongolů (podle ofic. údajů církevní organizace)	4	
Chrám sv. Trojice	církev ruská pravoslavná	východní ULN	+	200	1	Další chrám plánován v Erdenetu
Kristos su'm	Fund. protestanti	hotel Zaluuc'uud	+	60	1	
Mo'nhiin hair	Fund. protestanti	4. městská část ULN	+	150-200	1	
Amid u'g	Fund. protestanti	Su'hbaatarovo nám. ULN	+	100	1	
Avraliin zar su'm	Fund. protest.	4. městská část ULN	+	100	1	Bratrský sbor v Soulu
C'o'loot su'm	protest. sbor	4. městská část ULN	-	20	1	
English Speaking Church	tzv. mezinárodní	hotel Mika	+	38	1	
Naidvar	letniční hnutí AOG	Sunrise centre ULN	+	1000 v celém Mongolsku	min. 7	
Církev Ježíše Krista svatých posledních dnů	mormoni	V ULN hl. Sídlo v budově dříve známé jako Hu'uhdiin kino [č. Dětské kino] + další 2 prostory	+	7721 v celém Mongolsku ²¹⁶	20 ²¹⁷	
Adventis su'm	Aventisté	V ULN 6 poboček, centum ve 13. městské části	+	1200	15	
ZP - zúčastněné pozorování * - počet členů, podle informací poskytnutých vůdcem skupiny, případně odhad ** - počet poboček v celém Mongolsku kromě Ulaanbaataru, podle údajů konkrétní organizace						

²¹⁶ Church of LDS, Newsroom: *The Official Resource for News Media Opinion Leaders and Public*, <http://newsroom.lds.org/ldsnewsroom/eng/contact-us/mongolia>.

²¹⁷ Searle, Don L., *Mongolia: Steppes of Faith*, Church Maganize, Dec. 2007, s. 18-23.